

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ มีลำดับเนื้อหาซึ่งขอนำเสนอ ดังนี้

1. บริบทชุมชน
2. ความเชื่อและ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีในชุมชน
3. วิธีการควบคุมความประพฤติด้านต่าง ๆ ของคน โดยอาศัยความเชื่อเรื่องผี
 - จารีตประเพณี วิถีประชา
 - ข้อกำหนด ข้อห้าม ข้อบังคับ
 - แนวปฏิบัติ ที่ใช้ในชีวิตรประจำวัน
 - การดำเนิน นิินทา วิพากษ์วิจารณ์
 - การแนะนำ อบรม สั่งสอน
 - การลงโทษ ดุด่า ว่ากล่าว เข้มงวด
4. วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผี
 - วิธีการถ่ายทอด
 - ผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด
 - เนื้อหาที่ใช้ในการถ่ายทอดความเชื่อ
 - สถานการณ์ในการถ่ายทอดความเชื่อ
5. กลไกที่มีผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อที่เกี่ยวกับผีในชุมชน
 - ครอบครัว
 - ผู้อาวุโส
 - ผู้นำทางศาสนา
 - ผู้ชำนาญด้านต่าง ๆ
 - ผู้นำชุมชน
 - เครือญาติ

บริบทชุมชน

ในตอนนี้ผู้วิจัยนำเสนอบริบทของชุมชนที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อย่อยคือ

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. ลักษณะทางกายภาพของชุมชน
 - ที่ตั้งอาณาเขต
 - การคมนาคม
 - สภาพภูมิประเทศ
3. โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน
 - ระบบการผลิตหรือการทำมาหากิน
 - ระบบการอยู่สัมพันธ์กันในชุมชน

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

หมู่บ้านหนองแฝก เป็นหมู่บ้านที่เกิดจากการที่เจ้าอาวาสรูปแรกของหมู่บ้าน ซึ่งเดิมทางมาจากวัดร้อยจันทน์อำเภอหางดง มาถือศีลภาวนาอยู่บริเวณหมู่บ้านนี้ ซึ่งแต่ก่อนบริเวณนี้เป็นป่ารก้างไม่มีคนไม่มีบ้านอยู่อาศัย เจ้าอาวาสได้ถางป่าสร้างเป็นที่พักเล็ก ๆ ขึ้น ประชาชนเมื่อเห็นว่าบริเวณนั้นมีพระอยู่ จึงเข้ามาถางที่จับจองอยู่อาศัยกันจนเกิดเป็นหมู่บ้าน พอเกิดเป็นหมู่บ้านแล้วเจ้าอาวาสได้ตั้งชื่อว่าหมู่บ้านหนองแฝกทุ่งป่าคา เพราะสมัยก่อนบริเวณนั้นจะเป็นแอ่งน้ำและมีหญ้าแฝกขึ้นเต็มไปหมดจึงตั้งชื่อตามนั้น ต่อมาก็ได้ก่อสร้างเป็นวัดประจำหมู่บ้าน จนมาถึงสมัยเจ้าอาวาสรูปที่สองได้ตั้งชื่อว่าหมู่บ้านบวกจีควาย เพราะชาวบ้านจะทำนาและเลี้ยงควายเกือบทุกหลังคาเรือน จึงปล่อยควายให้ไปหากินตามทุ่งนาตามมีตามเกิดควายก็จะกินจะนอนตามบวกหรือหนองน้ำเล็ก ๆ เต็มไปหมด มาช่วงเจ้าอาวาสรูปที่สามเมื่อประมาณ 50 ปีก่อนได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นหมู่บ้านหนองแฝกหอชุม เพราะชาวบ้านนิยมมาพุดคุยหรือประชุมกันที่หอแห่งหนึ่งในหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านเรียกว่าหอชุม จนกระทั่งมาถึงเมื่อปี พ.ศ. 2509 เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือท่านพระครูสุจิตบุญญาภรณ์

ชื่อของหมู่บ้านได้เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จากหนองแฝกทุ่งป่าคา หนองแฝกบวกจีควาย หนองแฝกหอชุม จนมาถึงปัจจุบันนี้คือหนองแฝกหลวง ซึ่งเป็นหมู่ที่ 3 ของตำบลหนองแฝก

การแบ่งเขตการปกครอง

ตำบลหนองแฝก แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน และมีผู้นำในการปกครอง ดังนี้

หมู่ที่ 1	บ้านหนองสีแจ่ง	ผู้ใหญ่บ้านประสิทธิ์	นามวงศ์
หมู่ที่ 2	บ้านสันป่าสัก	ผู้ใหญ่บ้านบุญมา	สมใจ
หมู่ที่ 3	บ้านหนองแฝกหลวง	กำนันบุญชม	แสงรัตน์
หมู่ที่ 4	บ้านหนองแฝกป่าคา	ผู้ใหญ่บ้านจรัส	เจริญสุข
หมู่ที่ 5	บ้านหนองแฝก	ผู้ใหญ่บ้านประภัทร์	มูลสม
หมู่ที่ 6	บ้านคู้แดง	ผู้ใหญ่บ้านปิ่นแก้ว	คณา
หมู่ที่ 7	บ้านคู้แดงหัวฝาย	ผู้ใหญ่บ้านเสน่ห์	ฟองบัว
หมู่ที่ 8	บ้านหนองสีแจ่ง	ผู้ใหญ่บ้านจรัญ	เงาทอง

หมู่บ้านทั้ง 8 หมู่บ้านในตำบลหนองแฝก มีกำนันที่อยู่ในหมู่ 3 เป็นผู้นำในการปกครองทั้งหมด ซึ่งจำนวนครัวเรือนในการปกครองทั้งหมดมีประมาณ 1,285 ครัวเรือน และมีประชากรประมาณ 4,803 คน การปกครองภายในชุมชนยังสามารถแบ่งตามรายละเอียดได้อีกดังนี้

ด้านศาสนา

ตำบลหนองแฝกมีวัด 4 แห่ง คือ วัดหนองสีแจ่งหมู่ที่ 8 วัดหวลการณ์หมู่ที่ 2 วัดหนองแฝกหมู่ที่ 3 วัดคู้แดงหมู่ที่ 6 ซึ่งประชาชนประมาณ 95 % ถิ่นศาสนาพุทธ วัดมีบทบาทสำหรับชุมชน โดยผู้ที่อยู่ในวัด คือ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่อบรมสั่งสอน เด็กวัดที่อยู่ในวัด ประพฤติปฏิบัติให้ถูกให้ควร เช่น ห้ามวิ่งเล่นในวัด ห้ามส่งเสียงดัง ห้ามปัสสาวะไม่เป็นที่ ห้ามทะเลาะวิวาทกัน ห้ามขโมยของวัด โดยบอกว่าถ้าใครทำเช่นนั้นจะถูกผีเสื้อวัดลงโทษ และพระสงฆ์ยังสอนให้เด็กวัดรู้จักเอื้อเฟื้อ ให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง ให้ความขยัน รู้จักทำงาน อดทนต่อทุกอย่างทั้งทางกายและทางใจ เช่น การตื่นแต่เช้าเพื่อทำวัด กวาดลานวัด เช็ดถูบริเวณต่าง ๆ ในวัด และการตามพระไปบิณฑบาต เวลาถูกพระสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือน ต้องมีความอดทนและยอมรับความผิด ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กวัดได้เป็นอย่างดี

พระสงฆ์ยังให้คำปรึกษาแก่ญาติโยมที่มีปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับจิตใจ ความไม่สบายใจในเรื่องต่าง ๆ ชาวบ้านจะมาขอให้พระสงฆ์รดน้ำมนต์ให้ หรือมัดมือให้เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิริมงคล โดยเฉพาะผู้หญิงหม่อน ซึ่งมีพรรษาแก่มาแล้ว ผู้หม่อนบอกว่าผู้จำอายุของตนเองไม่ได้จึงประมาณให้ คือ ประมาณ 83 พรรษา ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก และมาขอคำปรึกษากันบ่อย

การประชุมของหมู่บ้านทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นของกลุ่มใดก็ตามมักจะมาใช้วัดเป็นสถานที่จัดการประชุมทุกครั้ง เพราะสะดวกและง่ายต่อการเดินทาง พระสงฆ์จึงได้รับข่าวสารต่าง ๆ ไปด้วย แม้แต่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ก็ใช้วัดเป็นเวทีในการหาเสียงและเลือกตั้งด้วย

วัดเป็นแหล่งข่าวสารต่าง ๆ อันจะเห็นได้ว่าวัดเป็นสถานที่ที่ทำให้ทราบข้อมูลข่าวสารได้อีกแหล่งหนึ่ง เพราะเรื่องราวต่าง ๆ มีการเล่าสู่กันฟังเมื่อญาติโยมไปวัด เรื่องผีก็เป็นเรื่องหนึ่งที่มีการพูดถึงกันและถ่ายทอดให้กันฟัง และการที่วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีโบราณวัตถุโบราณสถานที่ล้ำค่า พระสงฆ์และเณรทุกรูป รวมไปถึงเด็กวัดทุกคนต้องคอยรับผิดชอบดูแลรักษาทรัพย์สินต่าง ๆ ในวัดไว้ เมื่อเกิดเหตุร้ายต้องร่วมกันแก้ไขโดยเร็ว เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าถ้าวัดเกิดเหตุร้าย แสดงว่าคนในหมู่บ้านก็จะเกิดความเดือดร้อนด้วย เป็นเหตุเตือนให้ชาวบ้านต้องระวังล่วงหน้า โดยการทำพิธีเลี้ยงผีเสียก่อนเพื่อลดความเดือดร้อนลงไปได้บ้าง

ด้านสาธารณสุข

ในหมู่บ้านมีสถานอนามัยตำบล 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 บ้านหนองแฝก ประชาชนได้รับการบริการสาธารณสุขพื้นฐานจากเจ้าหน้าที่ และอีกประมาณ 2 กิโลเมตรมีสถานอนามัยประจำอำเภอไว้คอยบริการด้วย หรือถ้ามีอาการร้ายแรงก็ไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลอำเภอสารภี และโรงพยาบาลในอำเภอเมืองได้ เพราะระยะทางไม่ไกลจากหมู่บ้าน

ดังนั้นจะเห็นว่าชาวบ้านในหมู่บ้านมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ดี ซึ่งจากการบอกเล่าของแพทย์ประจำตำบลพบว่าชาวบ้านมาใช้บริการกันน้อยมาก แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่ารักษาชาวบ้านให้หายได้ทุกราย เพราะชาวบ้านบางคนยังต้องพึ่งพาผีหม้อหนึ่งในการหาสาเหตุเพื่อทำการรักษาอยู่ หรือบางรายก็ไปพึ่งพาร่างทรง เพื่อหาคำตอบของอาการที่เจ็บป่วย ซึ่งแพทย์ไม่สามารถจะรักษาให้หายได้ ส่วนมาร่างทรงจะแนะนำให้ไปเลี้ยงผีต่าง ๆ ที่โคนกระทำและทำให้เจ็บป่วย ชาวบ้านบางคนก็เลี้ยงผีแล้วทำให้หายได้ อาจเป็นเพราะเหตุใดก็ตามจะส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อเรื่องผี และส่งต่อความเชื่อนั้นไปยังบุคคลในหมู่บ้านต่อไปได้

ด้านแรงงาน

จากข้อมูลสำรวจของแนวทางพัฒนาการเกษตรกร พ.ศ.2540 พบว่าประชาชนในตำบลหนองแฝกมีจำนวน 4,803 คน เป็นชาย 2,371 คน เป็นหญิง 2,432 คน มีช่วงอายุ 14-18 ปี คิดเป็นร้อยละ 4.41 % และช่วงอายุ 19-50 ปีซึ่งเป็นช่วงอายุแรงงาน คิดเป็นร้อยละ 55.84 % ช่วงอายุมากกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.05 % ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนตำบล

หนองแฟกเป็นประชาชนวัยทำงาน ไม่ว่าจะเป็นแรงงานภาคเกษตรหรือแรงงานประเภทอื่น เมื่อหนุ่มหนองแฟกเป็นหมู่บ้านเกี่ยวกับการเกษตรเสียส่วนมาก ชาวบ้านจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับ ผีนาอยู่ เพราะถ้ามีการเก็บเกี่ยวเสร็จชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะนำข้าวที่ได้มาเช่น ไหว้ผีนาพร้อม ด้วยเครื่องเช่นอย่างอื่น เพื่อแสดงความเคารพและขอบคุณที่ช่วยดูแลให้ผลผลิตอย่าง อุดมสมบูรณ์ จะเห็นว่าวัยแรงงานในหมู่บ้านมีมาก เมื่อมีพิธีเลี้ยงผีนาแล้วผู้เข้าร่วมก็ คือ ชาวเกษตรกรซึ่งเป็นแรงงานสำคัญของหมู่บ้าน เมื่อได้เข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว ก็จะเกิดความเชื่อ และนำไปใช้กับการทำนาของตนเอง เพื่อจะได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ เหมือนที่นาที่เขาเลี้ยงผี กัน จึงทำให้ความเชื่อเรื่องผีนายังคงมีอยู่ในหมู่บ้านหนองแฟก

ด้านการศึกษา

ประชาชนในตำบลมีโอกาสทางการศึกษาก่อนข้างดี เพราะมีโรงเรียนในตำบล 3 แห่ง คือ โรงเรียนเวียงเศรษฐีวิทยามูที่ 2 โรงเรียนวัดหนองแฟกมูที่ 5 โรงเรียนวัดทุ่งแดง มูที่ 6 ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่เด็กเล็กถึงชั้น ป.6 เมื่อจบการศึกษาแล้วมักจะไปศึกษาต่อในเมือง หรือโรงเรียนสารภีวิทยาคมซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมประจำอำเภอ

ในอดีต พ่ออุ้ยคำ เล่าว่าพ่ออุ้ยได้รับการศึกษาจากพระสงฆ์ ซึ่งเวลาเรียนก็ต้อง ไปเรียนในวัด และต้องเรียนด้วยความตั้งใจ ถ้าใครไม่ขยันเรียนก็จะถูกลงโทษ โดยการเมียนตี คุ้งคำเพื่อให้เกิดความอดทน ใครไม่ทำตามก็จะไม่ได้วิชาอะไรจากพระสงฆ์ พระสงฆ์จะ ถ่ายทอดความรู้ให้เฉพาะคนที่ตั้งใจเอาความรู้จริง ๆ เท่านั้น และผู้หญิงจะไม่มีโอกาสได้เรียน เพราะพระสงฆ์สอนให้เฉพาะเด็กผู้ชายเท่านั้น

สำหรับเด็กผู้ชายที่เรียนหนังสือไม่ได้ พ่อก็จะนำไปทำนากับพ่อ และสอนให้ รู้จักความขยัน อดทน ตั้งแต่เล็ก ๆ เด็กได้เห็นพ่อทำงานทุกวันจึงทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่าง รวดเร็ว เช่น การไถนา ดำข้าว ปลูกข้าว และเมื่อพ่อทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา คือ การไหว้ ผีนา จึงทำให้เด็กได้รู้ถึงพิธีการที่พ่อกระทำอยู่ การที่เขาได้เห็นได้ฟังโดยตรง เป็นสิ่งที่ทำให้เขา ต้องกระทำต่อไปเมื่อเขาโตขึ้นมา นั่นคือ วิธีการถ่ายทอดวิธีหนึ่งที่คนสมัยก่อนถ่ายทอดวิชา ความรู้ให้ลูกหลานได้ปฏิบัติและดำรงชีวิตอยู่ได้

สำหรับเด็กผู้หญิงที่ไม่มีโอกาสที่จะศึกษาความรู้จากตำรานั้น จึงเป็นหน้าที่ของ ครอบครัวที่ต้องอบรมสั่งสอนเอง เช่น การสอนให้มีความเคารพนับถือผู้อาวุโส พระสงฆ์ หรือ ผู้อบรมสั่งสอนให้วิชาความรู้แก่เขาทุกคน วิชาความรู้ที่ผู้หญิงได้ปฏิบัติก็ คือ การทำอาหาร การทำขนม การตัดเย็บเสื้อผ้า และงานประดิษฐ์ประดอยต่าง ๆ เช่น การทำบายสี การม้วนบุหรื การจัดดอกไม้ และเรื่องที่สำคัญที่สุดที่พ่อแม่ต้องอบรมนิสัยให้ลูก คือ ความประพฤติที่ดีงาม

การพูด การแต่งกาย กิริยามารยาท สอนให้รู้จักรักษาวลสงวนตัว โดยใช้ความเชื่อเรื่องผีป่วนเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน และยกตัวอย่างครอบครัวอื่นที่มีลูกสาวแล้วลูกสาวไม่ปฏิบัติตัวตามที่พ่อแม่แนะนำ จึงทำให้พ่อแม่อับอาย และเกิดเรื่องเสียหายกับครอบครัวได้ พ่อแม่ในหมู่บ้านมักจะพูดว่า " มีลูกสาว เหมือนกับมีส้วมอยู่หน้าบ้าน " ลูกสาวบ้านใดที่เชื่อฟังพ่อแม่ก็จะมีแต่ความเจริญ และนั่นคือ การศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่คนในอดีตได้ให้ความรู้แก่ลูกหลานที่เป็นผู้หญิงในการปฏิบัติตัวให้ดีงาม อยู่ในกรอบระเบียบของชุมชนที่วางเอาไว้ โดยมีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

จะเห็นว่าการศึกษาในหมู่บ้านหนองแฝกทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ใช้การศึกษาที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มาอบรมลูกหลานให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ การอบรมอย่างเป็นทางการ คือ การส่งให้ลูกหลานไปเข้าเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อให้มีวิชาความรู้ ส่วนการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ คือ ให้ลูกหลานเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต การเข้าร่วมปฏิบัติในพิธีกรรม หรือกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ร่วมไปถึงการอบรมสั่งสอนโดยวิธีต่าง ๆ ที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ได้กระทำต่อลูกหลาน จนลูกหลานเกิดการเรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการที่ลูกหลานมีโอกาสได้ศึกษาต่อและมีความรู้เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ความเชื่อในเรื่องผีที่คนสมัยก่อนเอามาใช้ในการควบคุมความประพฤติคนน้อยลงไปด้วย แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อเหล่านี้จะหายไปจากชุมชน เพราะยังมีลูกหลานบางครอบครัวให้ความเคารพนับถือผีป่วน หรือผีอื่น ๆ อยู่ และลูกหลานที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่มักจะประสบความสำเร็จในชีวิตทุกคน

ด้านสาธารณูปโภค

ตำบลหนองแฝกมีถนนเชื่อมถึงกันทุกหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้กันอย่างสะดวกสบาย มีโทรศัพท์ใช้เกือบทุกหลังคาเรือน มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และตู้ไปรษณีย์อยู่ที่หมู่ที่ 5 จะเห็นว่าในหมู่บ้านหนองแฝกมีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก

พ่อบุญทนายบอกว่า สมัยนี้ต่างจากสมัยก่อนมาก เพราะสมัยก่อนหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ ไม่มีโทรศัพท์ มีแต่วิทยุเก่า ๆ เครื่องหนึ่งเอาไว้ฟังข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิดจะไม่ค่อยมี จะมีก็แต่โทรทัศน์ขาวดำเครื่องเล็ก ๆ ของหนานสม ซึ่งใช้แบตเตอรี่ในการเปิดเครื่อง ซึ่งบ้านหนานสมจะเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านในตอนกลางคืน ชาวบ้านจะไปรวมกันดูโทรทัศน์ และไปพูดคุยเรื่องต่าง ๆ กันเกือบทุกวัน

ชาวบ้านสมัยก่อนมีวิถีดำรงชีวิตแบบไม่ใช้ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวกได้ คือ แสงไฟใช้ตะเกียงแทน ริดผ้าใช้เตารีดแบบไต้ถ่านไม้แทน ป้อนน้ำใช้น้ำโยกจากน้ำบาดาลหรือน้ำบ่อ ซึ่งไม่ต้องอาศัยไฟฟ้าเลย ไม่มีหนังไม่มีละครให้ดู พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จึงได้อยู่ใกล้ชิดลูกหลานในตอนเช้านอน เพราะจะมีการเล่านิทาน หรือเรื่องเกี่ยวกับผี เพื่ออบรมลูกหลานให้เกิดความเชื่อ เช่น เรื่องผีกะ ผีเปรต ผีโพง เป็นต้น

ชาวบ้านบางคนบอกว่า การที่สมัยนี้มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ภายในครอบครัวลดลงไปมาก เด็ก ๆ เอาแต่ดูทีวี เล่นเกม หรือคุยโทรศัพท์กับเพื่อนเป็นเวลานาน ๆ เกิดการห่างเหินในครอบครัว และที่สำคัญคือ ทำให้เด็กเกิดความเกียจคร้าน ไม่ซักผ้าเองเพราะมีเครื่องซักผ้า ไม่หุงหาอาหารเพราะมีอาหารสำเร็จรูป แค่น้ำร้อนก็ได้กิน หรือเอาเข้าตู้ไมโครเวฟก็ได้กินแล้ว

ดังนั้นจะเห็นว่าความเจริญทางด้านสาธารณูปโภค ส่งผลทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อมีวิวัฒนาการสมัยใหม่เข้ามาความเชื่อเก่า ๆ ที่สั่งสมมาแต่อดีตก็ถูกลบล้างให้หมดลงไปทุกที จะเหลือไว้ก็แต่บางครอบครัวที่ลูกหลานมีความสัมพันธ์กันอยู่เท่านั้น

ด้านการประกอบอาชีพ

ประชาชนในตำบลหนองแฝกประกอบอาชีพการเกษตรคิดเป็น 80% และ 20% ออกไปประกอบอาชีพรับจ้างในตัวเมือง หรือรับราชการ ค้าขายภายในหมู่บ้าน ซึ่งครอบครัวหนึ่งอาจจะประกอบอาชีพหลายอย่าง บางครอบครัวทำทั้งงานเกษตรปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ไปด้วย การประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นแยกตามการถือครองที่ดินดังนี้

พื้นที่การเกษตร	4,415 ไร่
พื้นที่อยู่อาศัย	1,082 ไร่
พื้นที่การเกษตร ทำนา	3,100 ไร่
กระเทียม	789 ไร่
ลำไย	1,657 ไร่
ถั่วเหลือง	120 ไร่
พืชผัก	460 ไร่

จากการที่วิถีชีวิตของชุมชนผูกพันกับธรรมชาติและป่า ในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจะมีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แสดงให้เห็นว่ามนุษย์กับธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ปกป้องรักษาธรรมชาติ

ดังนั้นชาวบ้านหนองแฝกซึ่งมีอาชีพทางการเกษตรจึงต้องพึ่งพิงธรรมชาติสูง ชาวบ้านได้มีการสร้างกฎเกณฑ์การปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเคารพ โดยผ่านความเชื่อและข้อห้ามต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ความเชื่อเรื่องผีนา

ความเชื่อเรื่องผีนา โดยเชื่อกันว่าผีนาเป็นผีที่คอยปกป้องรักษา ดูแลพืชผลทางการเกษตรให้ปลอดภัยจากสัตว์ แมลงต่าง ๆ อำนาจให้ผลผลิตให้ไร่นาอุดมสมบูรณ์ การกระทำใด ๆ ก็ตามที่ล่วงละเมิดต่อผีนา คนในชุมชนจะละเว้นการกระทำที่ไม่ดีนั้น เพราะเป็นการผิดผี

ในสมัยก่อน พ่ออุ้ยเป้ง บอกว่าถ้าคนหรือวัวควายเข้าไปล่วงล้ำที่นาของคนอื่นเสียหาย เจ้าของวัวควายต้องชดเชย ความเสียหายนั้น โดยการเอาวัวควายนั้นมาชดเชยค่าเสียหายแทน หรือต้องทำการปลูกพืชผลทดแทน แต่สมัยนี้วัวควายหายไปมีรถไถเข้ามาแทนที่ จึงทำให้ปัญหานี้หายไป

การถ่ายทอดจรรยาหรือปิตุสวาระดที่นา ถือว่าเป็นการผิดผีไม่เคารพที่นา จะทำให้ผีนาโกรธและเกิดอุปสรรคมากมาย เช่น เกิดโรคระบาดต่อพืชผล เกิดการเจ็บป่วย ต้องทำการเลี้ยงผีเพื่อให้หายจากสิ่งที่เป็นนั้น ลูกหลานจะถูกสั่งสอนโดยการบอกว่า ให้ขอสุมาเจ้าที่ก่อนเวลาจะถ่ายทอดจรรยาหรือถ่ายทอดปิตุสวาระ แต่ความเป็นจริงแล้ว การที่สอนแบบนี้เป็นการฝึกให้ลูกหลานมีระเบียบ มีความประพฤติที่ดีงาม ให้จับถายเป็นที่เป็นทาง ให้ถูกต้องตามสุลักษณะ

ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมชุมชน

ในชุมชนบ้านหนองแฝก เป็นชุมชนระบบเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน แบ่งปันระหว่างกัน ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านไม่นิยมทำรั้วกันระหว่างบ้าน เพราะรั้วเปรียบเหมือนเครื่องกั้นความสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือการที่ชาวบ้านมีผลผลิตต่าง ๆ แล้วก่อนจะนำไปขายต้องนำมาแบ่งปันให้กันและกันก่อน นั้นย่อมหมายถึงการคบค้าสมาคมกันนั่นเอง แสดงให้เห็นถึงความไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เห็นแก่ตัว มีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จึงทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นอกจากนั้นยังมีการติดต่อประสานงานระหว่างหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านเป็น อันดี

ด้านความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีมาเกี่ยวข้อง เช่น ผีปู่ย่า ผีกะ ผีนา ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อวัด เป็นต้น โดยคนจะให้ความเคารพนับถือ สิ่งที่ไม่ดีหรือไม่ควรประพฤติปฏิบัติก็ให้ละเว้น เชื่อว่าถ้าประพฤติปฏิบัติไปก็จะเกิดความไม่สบายต่อร่างกาย ซึ่งจำเป็นต้องมีการเลี้ยงผี เพื่อให้ผีพอใจ จึงจะหายเป็นปกติสุขได้ ซึ่งความเชื่อที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านมี ดังนี้

ผีป่วน ความเชื่อนี้แสดงออกมาในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง หญิงชายจะมีความเคารพกันภายใต้ความเชื่อเรื่องผีป่วน หากมีการละเมิดความเชื่อนี้ ถือว่าเป็นการผิดผีจะต้องทำการใส่ผีขึ้น หากต้องการแต่งงานกันเรียกว่า การใส่เอาผีกัน แต่ถ้าทำผิดผีแล้วทำการใส่ผีเรียกว่า การใส่ไม่เอาผีกัน

ผีกะ ความเชื่อนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันในตระกูล เพราะครอบครัวที่เชื่อเรื่องผีกะ เชื่อว่าผีกะเป็นผีวงศ์ตระกูล สืบทอดกันทางเชื้อสาย หากเลี้ยงผีกะดีจะทำให้เจ้าของมีแต่ความร่ำรวยยิ่ง ๆ ขึ้น และผีกะยังคอยดูแลลูกหลานของตนเช่นเดียวกับผีป่วน

ผีนา เป็นผีที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของชุมชน นั่นคือ การประกอบอาชีพเกษตร ผีนาจะดูแลผลผลิตทางการเกษตร การให้น้ำทำอุดมสมบูรณ์ ครอบครัวที่ทำนามีการเลี้ยงผีนาเป็นประจำ และบอกให้ลูกหลานเคารพนับถือผีนาด้วย ถ้ามีการล่วงละเมิดที่ทำให้ผีผีก็ต้องมีการเลี้ยงผีกัน มิเช่นนั้นผีจะดลบันดาลให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิตได้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จากการที่ลูกหลานเชื่อฟังและปฏิบัติตามนั้นแสดงว่าครอบครัวนั้นมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ผีเสื้อบ้านเสื้อวัด เป็นผีที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ว่ามีความร่วมมือร่วมใจกันทำงานอย่างไร ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีเสื้อวัดเป็นผีที่คอยดูแลผู้คนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข เปรียบเสมือนพ่อที่คอยดูแลลูก ดังนั้นเมื่อมีพิธีกรรม หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อวัด ชาวบ้านจะมาช่วยเหลือกันเป็นจำนวนมาก นั่นก็แสดงว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองแฝกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2. ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ชุมชนตำบลหนองแฝก เป็นชุมชนชนบทที่ยังคงสภาพบ้านเรือน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบคนดั้งเดิมมีลักษณะทางกายภาพต่าง ๆ ดังนี้

ที่ตั้งอาณาเขต

ตำบลหนองแฝกเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอสารภี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอสารภีมีพื้นที่ประมาณ 5,499 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.04 ของพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 4 ตำบลหนองผึ้ง โดยมีถนนเทพารามเป็นแนวกับตำบลยางเนิ้ง โดยมีลำเหมืองเป็นแนวแบ่งเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลท่ากว้าง โดยมีชลประทานแม่ปิงเก่าเป็นแนวกับจังหวัดลำพูน โดยมีถนนเป็นแนวแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลสารภี โดยมีลำเหมืองเป็นแนวแบ่งเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลคอนแก้ว โดยมีลำเหมืองเป็นแนวแบ่งเขต

สถานที่ตั้งและอาณาเขตของหมู่บ้านหนองแฝก ให้ดูจากแผนที่อำเภอสารภี และแผนที่ตำบลหนองแฝก ซึ่งได้แนบมาในงานวิจัยเล่มนี้ด้วย

วิถีชีวิตของคนในชุมชนหนองแฝก มีการดำรงชีวิตแบบคนดั้งเดิม คือ ตื่นเช้าเพื่อหุงหาอาหาร แล้วออกไปทำสวน ทำนา ตกเย็นก็กลับบ้านเพื่อพบปะกับครอบครัว ถึงแม้ว่าที่ตั้งของหมู่บ้านจะมีการติดระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัดได้อย่างสะดวกสบาย แม่เขียวบอกว่า " น้ำไม่อยากจะออกไปไหน เพราะรู้สึกว่าการเดินทางที่ต่าง ๆ ในปัจจุบันมีแต่ความวุ่นวาย และที่สำคัญ คือ อากาศจะร้อนมาก อยู่บ้านดีกว่าสบายใจดี "

การปลูกบ้านเรือนของชาวบ้าน จึงต้องมีการเลี้ยงผีหอผีเอื่อนก่อน และเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเรือนให้ดี เช่น ห้ามสร้างบ้านบนบ่อน้ำเก่า ห้ามสร้างบ้านบนที่ของวัด ห้ามซื้อไม้เก่ามาสร้างบ้าน และดูทิศทางดี ๆ ในการสร้างบ้าน การสร้างบ้านทุกครั้งต้องมีการลงเสาเอก เพื่อแสดงความเคารพต่อผีหอผีเอื่อน และขอให้ผีช่วยปกป้องรักษาคนในครอบครัวให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การคมนาคม

ตำบลหนองแฝก มีเส้นทางคมนาคมทางบกที่สะดวก เพราะมีถนนภายในตำบล 2 สาย ซึ่งเชื่อมโยงการสัญจรไปมาทั้งตำบลประชาชนสามารถเดินทางโดยยานพาหนะต่าง ๆ ได้หมดและมีเส้นทางคมนาคมซึ่งเชื่อมตำบลต่าง ๆ เข้าด้วยกันอีก 1 สาย

ถนนข้าวมุง – เทพาราม เป็นถนนสายหลักในชุมชน และเป็นถนนสายรองระดับอำเภอ เชื่อมตำบลฝั่งตะวันออก คือตำบลข้าวมุงกับฝั่งตะวันออกที่ตำบลป่าบง และสามารถเชื่อมติดต่อกับอำเภอหางดง โดยเริ่มที่หมู่ที่ 1 ตำบลข้าวมุงไปทิศตะวันตก เป็นถนนซึ่งขนส่งสินค้าการเกษตรจากตำบลต่าง ๆ ออกสู่ตลาด

จากบอกเล่าของ ป้าน้อย ซึ่งเป็นแม่ค้าขายผักบอกว่า สมัยก่อนเวลาจะเอาผักไปส่งในเมื่อต้องใช้เวลาเป็นวัน เพราะต้องใช้เกวียนเป็นพาหนะ แต่สมัยนี้ป่าใช้เวลาเดินทางไม่นานก็ถึงตลาดแล้ว ถนนหนทางก็สะดวกสบาย และมีแหล่งที่ส่งพืชผักมากมาย ซึ่งสมัยก่อนต้องไปส่งที่ตลาดหลวงอย่างเดียว

พ่ออุ้ยจั้น บอกว่าการที่หมู่บ้านมีถนนหนทางดีนั้น ทำให้ลูกหลานไม่ชอบอยู่กับบ้าน ประกอบกับมีรถมอเตอร์ไซด์เป็นพาหนะในการเดินทางด้วย จึงทำให้มีแต่คนเฒ่าคนแก่

นั่งเฝ้าบ้าน โดยเฉพาะลูกหลานที่ไปเรียนในเมืองนั้น บางที่อู๊วยังไม่ตื่นเลยลูกหลานก็ไปโรงเรียนแล้ว เพราะต้องแข่งกับเวลา และการจราจรในเมืองก็ติดขัด อู๊วยจะนั่งรอลูกที่ไปทำงาน และหลานที่ไปเรียนหนังสือทุกวัน เมื่อลูกหลานกลับมาบ้านแล้วอู๊วยถึงจะสบายใจ ความสุขของคนแก่ก็คือ การที่ได้เห็นลูกหลานอยู่กันพร้อมหน้า

ดังนั้นการคมนาคมที่สะดวกสบายอาจทำให้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งลูกหลานที่ศึกษาหาความรู้จากโลกภายนอกมาก ๆ จะไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้เฒ่าผู้แก่กันต่อไป ความเชื่อเรื่องผีที่ผู้เฒ่าผู้แก่เคยใช้หลอกล่อเด็กก็จะค่อย ๆ หายไปตามกาลเวลา

สภาพภูมิประเทศ

ชุมชนบ้านหนองแฝกล้อมรอบด้วยลำเหมืองคูแฉ่งและร่องผักจิก ซึ่งเป็นพื้นที่เหมาะสมกับการเกษตรมีชลประทานแม่ปิงเก่าผ่านทางตอนใต้ของตำบล มีลำเหมืองส่งน้ำภายในตำบลอีกหนึ่งสาย สภาพบ้านเรือนจะตั้งอยู่กันเป็นกลุ่มตามแนวสองข้างลำเหมืองตลอดสาย

การตั้งบ้านเรือน ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มใหญ่ และตั้งตามแนวถนนตามลักษณะชุมชนดั้งเดิม ซึ่งบริเวณที่เป็นเครือข่ายเดียวกันจะไม่มีรั้วกัน ในแต่ละบ้านเรือนจะปลูกกล้วยซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของตำบล ลักษณะของบ้านจึงร่มรื่น

สิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุและสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน มีสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุและสถานที่ที่มีความสำคัญอยู่หลายที่ คือ มีวัด 4 แห่ง มีถนนเชื่อมต่อทุกหมู่บ้าน มีโรงเรียน 3 แห่ง สถานีอนามัย ศูนย์เกษตร บ้านพักเกษตรกรตำบล โรงสี ศาลพระภูมิ หอชม สุสาน และร้านค้าต่าง ๆ ประมาณ 50 แห่ง การที่หมู่บ้านมีสถานที่ต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการเชื่อเรื่องผี นั้นก็แสดงว่าคนในชุมชนยังมีความเชื่อเรื่องผีกันอยู่ เช่น มีหอชม มีเสี้ยววัด มีศาลเจ้าที่ มีสำนักทรงเจ้าตั้งอยู่ในหมู่บ้านถึง 2 แห่ง

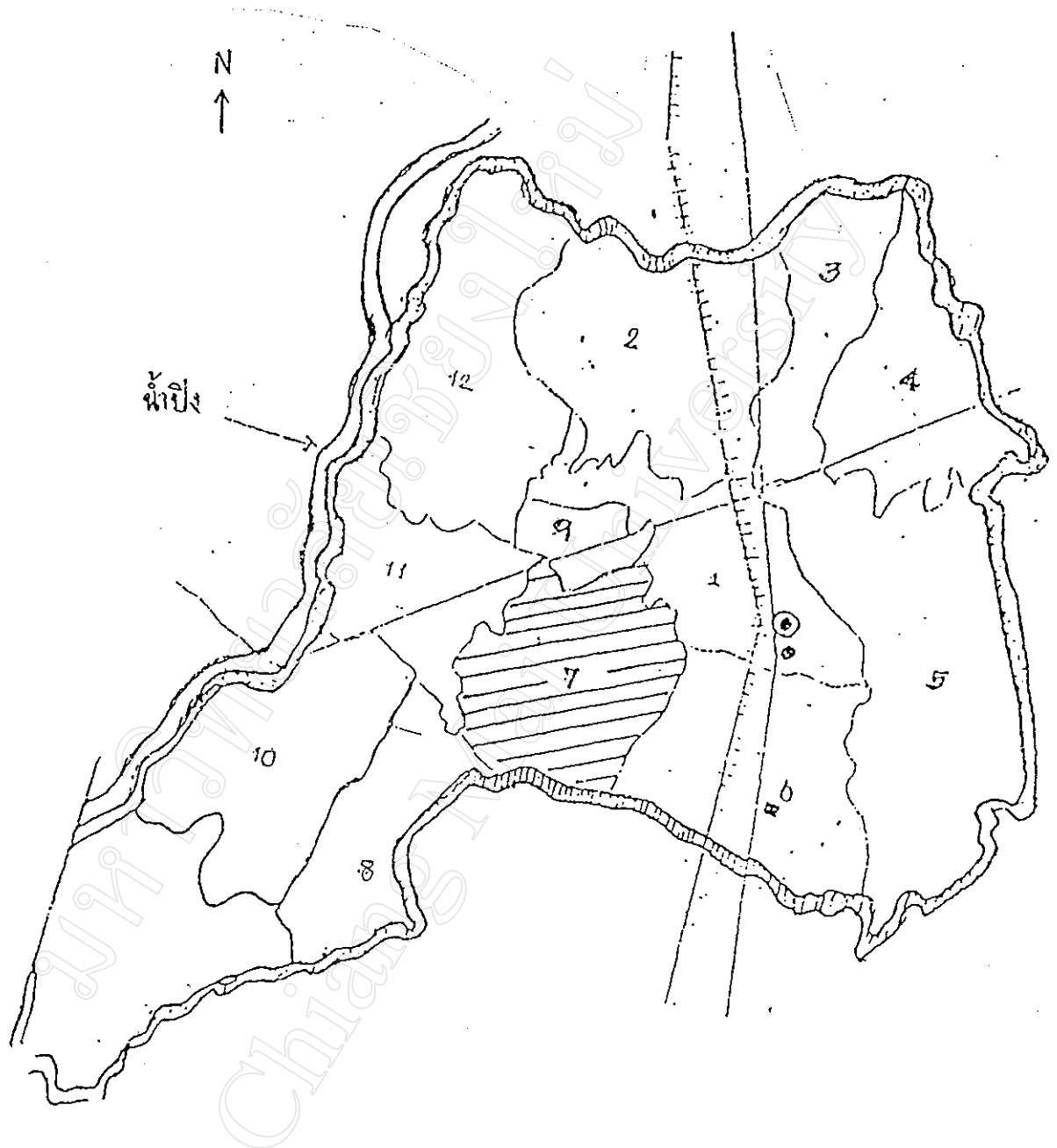
แหล่งน้ำ แหล่งน้ำอุปโภคและบริโภคส่วนใหญ่ได้มาจากน้ำบ่อต้น บ่อบาดาล น้ำฝน และน้ำจากลำเหมือง สำหรับน้ำบริโภคนั้นชาวบ้านนิยมดื่มน้ำขวด ซึ่งมีโรงงานผลิตน้ำดื่มโอโซนและน้ำดื่มน้ำกลั่นภายในหมู่บ้าน มีบางคนค่อนข้างยากจนที่ยังบริโภคแบบเดิมอยู่ ส่วนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรใช้น้ำระบบชลประทานมีลำเหมืองจากน้ำฝายพญาคำ และฝายท่าตาล โดยลำเหมืองจากฝายพญาคำเป็นน้ำที่ใช้ในพื้นที่หมู่ที่ 3, 5, 4, 2, 1 ซึ่งลำเหมืองนี้จะมีน้ำไหลดีเฉพาะช่วงฤดูฝน และช่วงฤดูแล้งน้ำค่อนข้างน้อย และลำเหมืองคูแฉ่งก็รับน้ำมาจากฝายท่าวังตาล และมีลำเหมืองตื้นเขิน การจัดสรรระบบน้ำไม่พอในฤดูแล้งเช่นกัน

จากการที่ในชุมชนมีการพึ่งพาแหล่งน้ำในด้านการเกษตรอยู่ เกษตรกรที่ทำการเกษตรและใช้แหล่งน้ำร่วมกันจึงมีการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำขึ้น

พ่อหนานแก้ว ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเล่าว่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ เพราะมีความเชื่อว่า การทำเกษตร ทำนาทำไร่ ต้องมีน้ำเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ที่จะมาหล่อเลี้ยงข้าวกล้า หรือพืชผลให้มีความเจริญงอกงาม ซึ่งในสมัยโบราณอาศัยน้ำฝนหรือน้ำที่ไหลมาจากลำธาร ลำห้วยทั้งหลาย เมื่อเป็นลำธารก็จะเรียกว่า แม่ เช่น น้ำแม่ริม น้ำแม่แดง น้ำแม่สา น้ำแม่ปิง เป็นต้น

ชาวนา ชาวไร่ ได้พึ่งพาดินน้ำลำธารกันทั้งนั้น ถ้าปีใดน้ำน้อย ชาวบ้านมีความเชื่อว่าศิโรธร เพราะไม่มีการสังเวฬุกรรม บางปีน้ำมากเกินไป ท่วมไร่นาเสียหาย คนที่มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ เชื่อว่า อาจมีชาวบ้านชาวเมืองทำผิด เทวดาฟ้าดินจึงลงโทษ บางแห่งจะมีพิธีกรรม เลี้ยงผีเสื้อบ้าน เสื้อเมือง และบวงสรวงผีทุ่งนาป่าเขา แล้วแต่ศรัทธาของตน

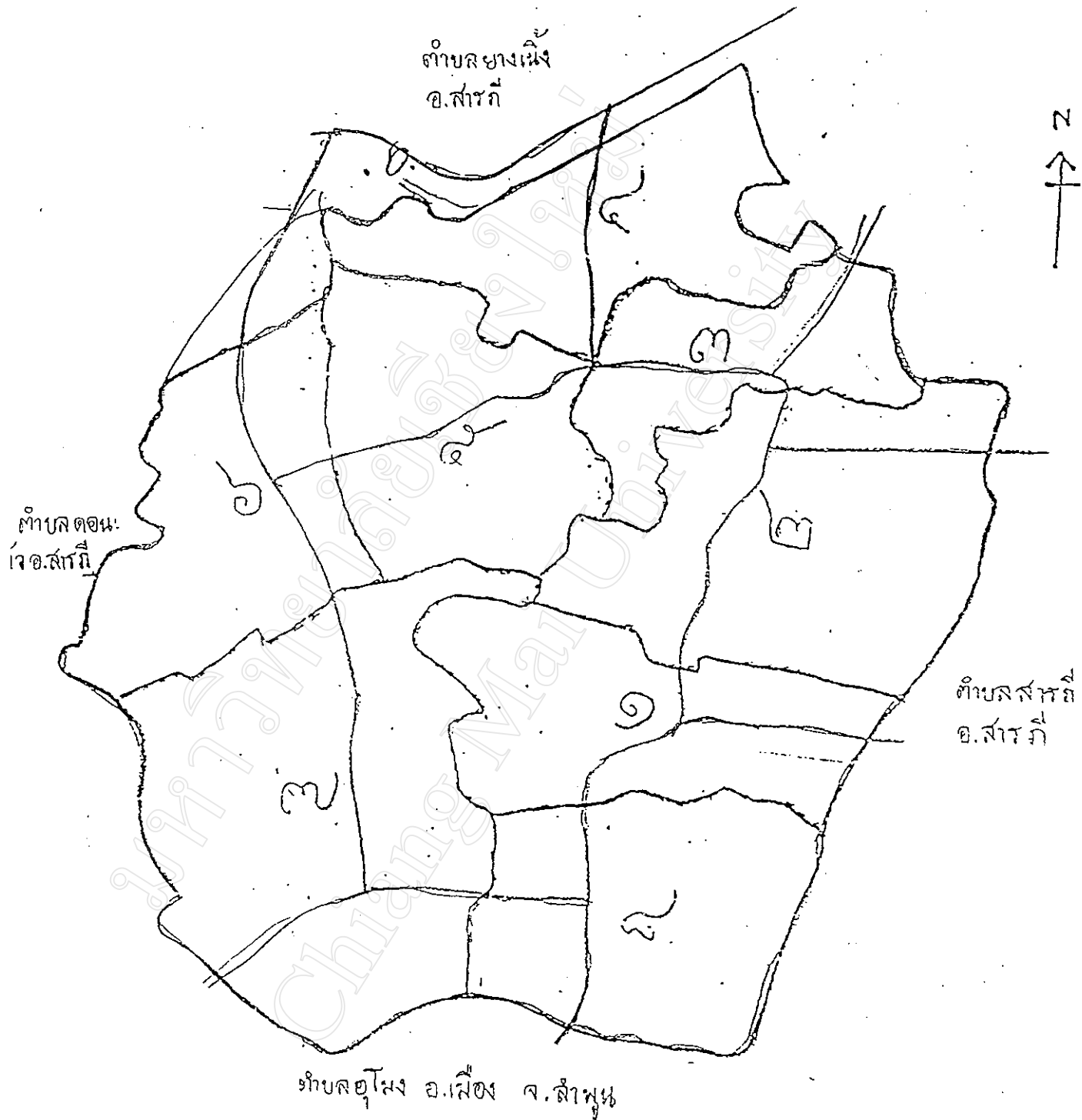
พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ เริ่มด้วย นายเหมือง หรือแก่เหมือง แก่ฝาย จะเป็นผู้นำคนขึ้นว่าจะเอาวันไหนดี จะบอกกล่าวแก่ชาวนาผู้ใช้ลำน้ำสายใดสายหนึ่งมาหล่อเลี้ยงข้าวกล้าในนาของตนมาร่วมในการเลี้ยงผี เมื่อถึงวันดังกล่าว แก่เหมือง แก่ฝาย จะให้ลูก เมีย เตรียมเครื่องพลีกรรมที่กล่าวไว้แล้ว โดยนำของเหล่านี้ไปให้แก่ แก่เหมือง แก่ฝาย จะให้ชาวบ้านผู้มีวัสดุเหล่านี้นำมาก็ได้ หรือจะเก็บเงินจากครอบครัวของชาวนา มาช่วยกันทำก็ได้ หลังจากได้เตรียมเรียบร้อยแล้ว จะให้ปู่อาจารย์ หรือพิธีกร กล่าวคำสังเวฬุกรรมเพื่อขอเทพเจ้าผู้รักษาดินน้ำ บันดาลให้น้ำไหลเป็นปกติ เพื่อจะได้ทำนาทำไร่ได้ผลผลิตดียิ่งขึ้น หลังจากพลีกรรมแล้ว ประมาณครึ่งชั่วโมง ก็จะนำเอาเครื่องพลีกรรมเหล่านี้มาประกอบอาหารเลี้ยงกัน หรือภาษาที่ชาวบ้านเรียกว่า “กินข้าวซากผี” ถือเป็นสวัสดิมงคล

แผนที่อำเภอสารภี

แสดงที่ตั้งตำบล

1. ตำบลยางเนิ้ง	7. ตำบลหนองแฝก	= ลำน้ำปิง
2. ตำบลหนองผึ้ง	8. ตำบลท่ากว้าง	= เส้นแบ่งเขตอำเภอ
3. ตำบลไชยสถาน	9. ตำบลสันทราย	= เส้นแบ่งเขตตำบล
4. ตำบลป่าบง	10. ตำบลขัวมุง	= ทางรถไฟ
5. ตำบลชมพู	11. ตำบลดอนแก้ว	= ทางรถยนต์
6. ตำบลสารภี	12. ตำบลท่าวังศาล	= ที่ว่าการอำเภอ
		= สถานีตำรวจ

แผนที่ตำบลหนองแฝก อ.สารภี

1. บ้านหนองสีแจ่ม	2. บ้านสันป่าสัก
3. บ้านหนองแฝกหลวง	4. บ้านหนองแฝกป่าคา
5. บ้านหนองแฝก	6. บ้านทุ่งแดง
7. บ้านทุ่งแดงหัวฝาย	8. บ้านหนองสีแจ่ม

3. โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน

ชุมชนบ้านหนองแฝกมีลักษณะการดำเนินชีวิตแบบแผนดั้งเดิมและยังคงวัฒนธรรมต่างๆ ให้เรา ได้เห็นเป็นประจำ ดังนี้

ระบบการผลิตหรือการทำมาหากิน

อาชีพหลักของชุมชน คือ เกษตรกรรม ชาวบ้านที่เลี้ยงควายยังใช้ควายไถนา และมีการช่วยกันลงแขก โดยทำนาแบบเดิม สำหรับชาวบ้านที่มีฐานะดีจะใช้รถไถนาแทนควายและให้เช่าไถนาด้วย เพราะชาวบ้านบางครอบครัวไม่มีทั้งควายและรถไถนา ซึ่งอาชีพที่ทำรายได้ให้ชุมชนมาก คือ การทำสวนลำไย ชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนปลูกลำไยไว้บริเวณรอบ ๆ บ้าน เพราะปลูกไว้เพื่อบริโภคเอง และปลูกไว้เพื่อทำรายได้ให้ครอบครัว

การทำมาหากินของชาวบ้านหนองแฝก จึงยึดอาชีพการทำสวน ทำไร่และทำนา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็นำถั่วเหลืองลงปลูก หลังจากเก็บเกี่ยวถั่วเหลืองแล้วชาวบ้านหนองแฝกก็ปลูกกระเทียมหรือพืชผักต่าง ๆ ซึ่งเป็นผักปลอดสารพิษ โดยไม่ใส่ยาฆ่าแมลงแต่ใช้วิธีการทางมุ้งให้ ในช่วงที่รอผลผลิตก็จะนำน้ำเข้าสวนลำไย ดูแลสวนลำไยโดยการตัดแต่งกิ่งจากนั้นก็กลับมาปลูกข้าวอีกรอบหนึ่ง การทำเกษตรเช่นนี้เรียกว่า การปลูกพืชหมุนเวียน

เกษตรกรของหมู่บ้านหนองแฝกบางครอบครัวมีความเชื่อเกี่ยวกับผี เช่น ครอบครัวของลุงทองมี เพราะลุงบอกว่า ก่อนทำนาจะมีการเลี้ยงผีนาเพื่อบอกกล่าว หรือเมื่อทำไร่ทำนาเสร็จจะมีพิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำขึ้นเพื่อแสดงความเคารพและขอบคุณ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยละเอียดในตอนต่อไปในงานวิจัยนี้

ลุงทองมี ยังบอกต่ออีกว่า ปัจจุบันหนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่สนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากมีค่าลงทุนสูง มีความลำบาก การมีโอกาสได้เรียนหนังสือทำให้เห็นสภาพภายนอก ทำให้ไม่อยากกลับมาลำบากอีก น้องอ้อยบอกว่าเห็นตาและพ่อทำงานด้วยความยากลำบากมาตลอดจึงไม่อยากจะเป็นชาวนา น้องอ้อยอยากเป็นพยาบาล เพราะอยากจะได้ความรู้มารักษาพ่อแม่ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ลุงสมพ้อของน้องอ้อยบอกว่าเงินที่ส่งลูกเรียนทุกวันนี้ก็ได้มาจากการทำนา ที่ทำด้วยความเหน็ดเหนื่อยนั้นแหละ แต่ในหมู่บ้านยังมีครอบครัวอยู่ 4 ครอบครัวที่ถูกจบปริญญาทางการเกษตรและกลับมายึดอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งครอบครัวทั้ง 4 นี้ชาวบ้านมักนำไปเล่าเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกหลานฟัง เพื่อลูกหลานจะได้นำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้

การประกอบอาชีพค้าขายก็เป็นอาชีพหนึ่งในหมู่บ้าน ที่ทำรายได้ให้ครอบครัว พี่พร ซึ่งเป็นแม่ค้าขายส้มตำในหมู่บ้าน บอกว่า " พี่มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีเจ้าที่ เพราะก่อนที่พี่จะขายของ พี่ต้องบอกกล่าวและเซ่นไหว้ผีเจ้าที่ทุกครั้ง เพื่อการทำมาค้าขึ้น " พี่ลี ซึ่งเป็นแม่

ค้าขายแคบหมู บอกว่า " ก่อนออกจากบ้านเพื่อเอาแคบหมูไปขายในตลาด พี่จะยกมือไหว้ผีหอผีเฮือนและผีเจ้าที่ ช่วยคลบันดาลให้พี่ขายแคบหมูให้หมดด้วย ซึ่งพี่ก็ทำแบบนี้ทุกวัน " และร้านขายของชำในหมู่บ้านทุกร้าน จะมีเครื่องเช่นชุดเล็ก ๆ วางอยู่หน้าร้าน นั่นก็แสดงว่าคนที่มาอาชีพเกือบทุกอาชีพในหมู่บ้านยังมีความเชื่อเรื่องผีกันอยู่

ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในชุมชน

ในชุมชนหนองแฝกมีประชากรทั้งหมด 1,285 ครัวเรือน หรือประมาณ 4,803 คน ลักษณะความสัมพันธ์ของแต่ละครอบครัว เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุ ให้เกียรติซึ่งกันและกันภายในครอบครัว ปัญหาเรื่องการทะเลาะวิวาทภายในครอบครัวมีจำนวนน้อยมาก

ท่านกำนันบุญชุม แสงรัตน์ ได้เล่าถึงความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านให้ฟังว่า คนในชุมชนนิยมแต่งงานกันเองภายในหมู่บ้าน จึงทำให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวเชื่อมความสัมพันธ์กันและกัน ดังนั้นจึงทำให้ระบบครอบครัว และเครือญาติ ภายในชุมชนรักใคร่กลมเกลียวกันเกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เวลาทำอาหารก็จะแบ่งกันไป ไม่มีปัญหาการลักขโมยเกิดขึ้น บริเวณบ้านแต่ละหลังคาเรือนจะไม่มีรั้วกันเพื่อป้องกันขโมย เพราะทุกคนดูแลความปลอดภัยกันเองภายในหมู่บ้านและแสดงให้เห็นว่าบริเวณนั้นเป็นเครือญาติเดียวกัน

ความสัมพันธ์ที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมที่มีให้เห็น คือ การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีหอผีเฮือน การเลี้ยงผีเจ้าที่ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เครือญาติจะต้องร่วมมือช่วยเหลือกัน หรือประกอบพิธีด้วยกันภายในครอบครัว ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการนับถือผีบรรพบุรุษ ในหมู่บ้านหนองแฝก เรียกว่า " ผีปู่ย่า " ซึ่งก็คือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ป่าจัน ซึ่งเป็นผู้ดูแลเจ้าผีของตระกูลศิริบุรณ์ เล่าให้ฟังว่า " ผีย่าเป็นผู้หญิงจึงสร้างศาลให้อยู่บนบ้าน ดูแลผู้คนที่อยู่ในบ้าน ส่วนผีปู่เป็นผู้ชายต้องอยู่ข้างนอกบ้าน จะได้ดูแลข้างล่างเป็นเพื่อนกับผีเจ้าที่ ดูแลไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาในบริเวณบ้าน " และถ้าลูกหลานในตระกูลไปไหนผีปู่ย่าก็จะติดตามไปด้วย เพื่อดูแลรักษา โดยเฉพาะลูกหลานที่เป็นผู้หญิงผีปู่ย่าจะดูแลเป็นพิเศษ

ป่าจันบอกว่า ในฐานะที่บ้านป่าเป็นบ้านเจ้าผี ป่าจึงมีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมและสร้างความสามัคคีในกลุ่มเครือญาติ ชาวบ้านที่นับถือผีปู่ย่า หากมีการเลี้ยงดูเอาใจใส่ผีปู่ย่าและให้ความเคารพผีปู่ย่าแล้ว ผีปู่ย่าก็จะปกป้องรักษาให้อยู่สุขสบาย โดยทำหน้าที่

ควบคุม พฤติกรรมของคนในชุมชน ให้อยู่ในกฎเกณฑ์ หรือเป็นไปตามแนวทางที่สังคมได้วางเอาไว้ ซึ่งก็คือความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชาย ในทางจริยธรรมทางเพศนั่นเอง

ในความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชาย พบว่าในชุมชนหนุ่มสาวมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองของตนเอง ซึ่งต่างจากอดีตที่ แม่อุยฉนวน เล่าให้ฟังว่า เมื่อผู้ชายมาเที่ยวที่บ้านในตอนกลางคืนเป็นเรื่องปกติ แต่ถ้ามาในตอนกลางวันมักจะถูกตำหนิเอาได้ว่าการอยู่กัน และการพูดคุยของหนุ่มสาวจะอยู่ในสายตาของญาติฝ่ายหญิงเสมอ เพราะกลัวลูกหลานจะกระทำการที่ทำให้ผิดผีได้ เช่น ถูกเนื้อต้องตัวกัน นั่งเสื่อผืนเดียวกันก็ไม่ได้ หรือเดินผ่านหน้าห้องนอนของผู้สาวก็ไม่ได้ นั่นคือข้อห้ามที่ชาวบ้านได้ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของลูกหลาน

การที่ทั้งชายหญิงรู้จักการให้เกียรติและเคารพกันนั้น เป็นเพราะมาจากความเชื่อของการนับถือผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีที่คอยดูแลความเป็นไปของลูกหลาน หรือควบคุมพฤติกรรมของคนในวงศ์ตระกูลนั่นเอง

อุยฉนวน ยังเล่าถึงข้อห้ามอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านได้กำหนดไว้ให้สำหรับลูกหลานที่นับถือผีปู่ย่าว่า คือ ห้ามลูกหลานที่มีเกี้ยวผัวเดียวกัน หรือเป็นเครือญาติเดียวกันแต่งงานกัน ถ้าใครไม่เชื่อจะทำให้ผีปู่ย่าโกรธ และลงโทษพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายเจ็บป่วยได้ แต่ความจริงแล้วนั้น คือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ใช้ผีเป็นเครื่องมือในการบังคับลูกหลาน เพราะจากทางการแพทย์แผนปัจจุบันพบว่า หญิงชายที่เป็นเครือญาติเดียวกันมาแต่งงานกัน จะทำให้มีลูกออกมาไม่สมบูรณ์ หรือปัญญาอ่อน ซึ่งถ้าเกิดเหตุการณ์แบบนี้ในอดีต ชาวบ้านก็จะบอกว่าถูกผีลงโทษให้อับอาย

นางเป็นเป็นผู้หญิงหม้ายที่สามิตายจากไปเมื่อ 6 ปีก่อน บอกให้ฟังว่า ผู้หญิงที่เป็นหม้าย เป็นผู้หญิงที่ผีปู่ย่าเป็นห่วงมากที่สุด เพราะแม่หม้ายมีผลกระทบทางเพศมาแล้ว มักจะมีผู้คนมาชอบพอและทำผิดผีได้ พ่อแม่จึงสอนให้หญิงหม้ายรู้จักมีความเคารพผีปู่ย่าเช่นเดียวกับหญิงสาวทั่วไป ถ้ามีการแต่งงานใหม่อีกครั้งต้องมีการเสียผีใหม่ทันที

จากความเชื่อที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านหนองแฝก มีการนำเอาความเชื่อในเรื่องผีเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้คนที่อยู่ในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ชุมชนได้ตั้งเอาไว้ และประเพณีปฏิบัติให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ถึงแม้ว่าสังคมปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไป โอกาสที่ชายหญิงพบปะกันมากขึ้น มีการถูกเนื้อต้องตัวกันด้วยสาเหตุต่าง ๆ มากมาย แต่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคนในชุมชนก็ยังมีเหมือนเดิม ลูกหลานยังมีการเชื่อฟัง ให้ความเคารพต่อบิดามารดาและเครือญาติอยู่ ซึ่งลูกหลานครอบครัวไหนที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ก็จะมีแต่ความเจริญก้าวหน้า ลูกหลานที่ออกนอกกลุ่มนอกทางก็จะถูกตำหนิเตือนให้เกิดความอับอายได้

4. ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีในชุมชน

ชุมชนบ้านหนองแฝกเป็นชุมชนที่มี ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะความเชื่อพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับผี ได้แบ่งการการศึกษาออกตามหัวข้อดังนี้

ความเชื่อที่เกี่ยวกับผี

ความเชื่อเกี่ยวกับผีในชุมชนบ้านหนองแฝก มีอยู่ 7 ผี ซึ่งเรียงลำดับจากการเชื่อของชาวบ้าน จากการเชื่อมากไปหาการเชื่อน้อยสามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับผีในชุมชนดังนี้

ความเชื่อเรื่องผีหอผีเฮือน

ความเชื่อเรื่องผีหอผีเฮือน เป็นความเชื่อที่ชาวบ้านในอดีตปลูกฝังมาตั้งแต่อดีตว่าบ้านเรือนที่อาศัยอยู่มีผีหอผีเฮือนคอยปกป้องรักษาดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข ผีหอผีเฮือนเป็นผีที่ดี เปรียบเหมือนกับเป็นญาติของเจ้าของบ้าน หรือที่สมัยก่อนเรียกว่าผีบรรพบุรุษ ดังนั้นชาวบ้านหนองแฝกทุกหลังคาเรือน มีความเชื่อว่าบ้านแต่ละหลังมีผีหอผีเฮือนสถิตอยู่ เพราะก่อนจะสร้างบ้านทุกหลังมีการทำพิธีเลี้ยงผีก่อนเสมอ การที่ทำเช่นนั้นเพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีหอ ผีเฮือนคุ้มครองรักษาสมาชิกในครอบครัว ให้มีความสุขปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนคอยดูแลสมาชิกในครอบครัวให้ปฏิบัติ ให้อยู่ในกรอบประเพณี ถ้าหากว่าสมาชิกคนไหนทำผิดกรอบประเพณีก็จะทำให้เจ็บป่วยหรือมีอันเป็นไป ซึ่งเป็นการควบคุมความประพฤติของ ลูกหลานได้เป็นอย่างดี และถ้าใครทำผิดจะต้องมีการเลี้ยงผี โดยการดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมาผีบ้านผีเรือนเสียก่อน หรืออาจจะมีการจัดสำหรับกับข้าว ไก่ต้ม หัวหมูแล้วแต่ผีของแต่ละบ้านว่าจะเลี้ยงอะไร โดยเฉพาะการแต่งงานของสมาชิกภายในบ้านจะต้องมีการเลี้ยงผีหรือบอกผีหอผีเฮือนให้ทราบด้วย

พ่อหนานแก้ว ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เล่าให้ฟังว่า ผีหอผีเฮือนมีความสำคัญกับทุกครอบครัว เพราะชาวบ้านมีความเคารพนับถือ สถานที่อยู่อาศัยของตนเอง รักบ้านตนเอง ต้องการให้บ้านมีสิริมงคล และร่มเย็นเป็นสุข เมื่อสร้างบ้านขึ้นมาแล้ว ชาวบ้านก็จะอัญเชิญผีหอผีเฮือนขึ้นมาอยู่ด้วย เพราะเชื่อว่าผีหอผีเฮือนเป็นผีที่ดีคอยปกป้องคุ้มครองคนในบ้านให้อยู่ดีมีความสุข

ลุงน้อย บอกว่า ผีหอผีเฮือนเกิดมาเมื่อไรไม่มีใครทราบ แต่ตนเองก็มีความเชื่อและสร้างศาลเล็ก ๆ ไว้ในตัวบ้านเพื่อเป็นที่สิงสถิตของผีหอผีเฮือน หรือบางบ้านที่ไม่มีศาล เขาก็มีความเชื่อว่าบ้านเขามีผีหอผีเฮือนอาศัยอยู่ เพราะก่อนนอนหรือเวลาเดินทางไปไหนก็จะ

บอกกล่าวให้ผีหอผีเือนรับทราบ เพื่อผีหอผีเือนจะได้คอยดูแลบ้านเรือนให้และดูแลคุ้มครองทุกคนที่อยู่ในบ้านให้ปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ ได้

จากการบอกเล่าของ อ้อยตอง เกี่ยวกับเรื่องผีหอผีเือน สมัยก่อนชาวบ้านมีความเชื่อว่าบ้านที่เราอยู่อาศัยมีผีหอผีเือนอยู่ เพราะเวลาลูกหลานเดินบนบ้านโดยเดินลงส้นทำให้บ้านมีเสียงดัง จะถูกผู้ใหญ่ว่า " ระวังผีหอผีเือนจะตื่นและโกรธเอา " หรือเวลาอนอย่าเอาเท้าไปพาดกับเสาบ้าน เพราะเป็นการลบหลู่ผีบ้านผีเรือน ลูกหลานที่เชื่อฟังก็จะมีกรรมารยาทดีขึ้น คนที่ไม่เชื่อฟังก็จะเกิดเหตุ เช่น หกล้ม ถูกเสี้ยนตำ ซึ่งคนสมัยก่อนบอกว่านั้น คือวิธีการลงโทษของผีหอผีเือน

นางอ้อย เล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนตอนน้องอุ้มอายุได้ 4 ขวบ น้องอุ้มเป็นไข้ไม่สบาย ไปหาหมอรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จึงได้รับคำแนะนำจากอัยยท้าวผู้เป็นแม่ว่า "ลองบอกกล่าวให้ผีหอผีเือนรับทราบดูซิ บางทีอาจหายก็ได้" นางอ้อย ก็ทำดูผลปรากฏว่าน้องอุ้มหายจากการเจ็บป่วยจึงเป็นสิ่งที่ทำให้นางอ้อยเกิดความเชื่อเกี่ยวกับผีหอผีเือน และเล่าต่อให้คนอื่นฟังต่อไปเพื่อชาวบ้านคนอื่นจะได้นำไปปฏิบัติ

ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่

คนในสมัยก่อนมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่ว่า ผีเจ้าที่เป็นผีร้ายที่คอยทำให้อคนเจ็บป่วย เพราะเวลาคนในชุมชนทำอะไรไม่เหมาะสมกับสถานที่ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเคารพก็จะทำให้เจ็บป่วยได้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ผีทัก" แต่ปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะจากการบอกเล่าของ พ่อหนานสม เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่ โดยมีความเชื่อว่าสถานที่ต่าง ๆ หรือพื้นที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีผีสิงสถิตอยู่ คือ ถ้าอาศัยในบริเวณบ้านจะเรียกว่า ผีเจ้าที่ ซึ่งแต่ละบ้านจะสร้างศาลให้ผียูอาศัย และทำพิธีต่าง ๆ ถ้าอาศัยอยู่ในนาเรียกว่า ผีนา ซึ่งถ้าจะทำนาในแต่ละครั้งจะมีการเลี้ยงผินาก่อนเสมอ สำหรับผีป่าก็จะสิงสถิตอยู่ในป่า คอยดูแลรักษาป่า ความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่า ผีเจ้าที่ ผีนา ผีป่า จะคอยปกป้องพื้นที่นั้น ๆ ไม่ให้ภูตผีปีศาจมาทำร้ายหรือปกป้องไม่ให้สิ่งไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น และยังรักษาไร่นาพืชผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ นั่นก็แสดงให้เห็นว่าผีเจ้าที่ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นผีที่ดีแล้ว

สำหรับการเลี้ยงผีเจ้าที่นั้น ป้าไล บอกว่าป้าจะนำอาหารไปเช่นทุกวัน โดยการจัดสำรับเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเรียกว่า ของบูชาเจ้าที่ บ้านป้ารับประทานอะไรเจ้าที่ก็จะได้รับประทานสิ่งนั้น เพราะป้ามีความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่ว่าเมื่อเจ้าที่กินอาหารอุดมสมบูรณ์ บ้านหลังนั้นจะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ไม่ขัดสนและอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

พ่อหนานน้อยบอกว่า การที่ชาวบ้านเชื่อเรื่องผีเจ้าที่เพราะถูกปลุกฝังมาตั้งแต่อดีตราว่า ผีเจ้าที่ ผีนา ผีเจ้าป่าเจ้าเขาหรือผีอารักษ์โดยทั่วไปจะเป็นผีที่ดี แต่ถ้าลูกหลานไม่ให้ความเคารพนับถือคือไปไหนมาไหนไม่บอกกล่าวหรือพูดจาหยาบคายแสดงกิริยาลบหลู่ดูหมิ่น ถ้ายอจจะ ปัสสาวะ ไม่เป็นที่เป็นทาง ผีที่สิงสถิตตามที่แตกต่างกัน ก็จะคลั่งคลั่งให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บขึ้นได้ คำที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบันว่า "จะขี้จะเยี่ยวต้องบอกเจ้าที่ก่อน"

ดังนั้นจึงควรให้ความเคารพนับถือ กราบไหวบูชาตามเวลาและเทศกาลต่าง ๆ ตามโอกาสอันสมควรเพื่อเป็นสิริมงคลสำหรับครอบครัวและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เช่น เทศกาลสงกรานต์ หรือเวลาในงานต่าง ๆ ในบ้านก็ต้องเลี้ยงผีเจ้าที่ด้วย เช่น การทำบุญบ้าน งานศพ ร่วมไปถึงงานแต่งงานด้วย เพื่อบอกกล่าวให้ผีเจ้าที่รับทราบถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในบ้าน

พ่อหนานอินตา ฟองฤทธิ์ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านเล่าว่า คนในหมู่บ้านหนองแฝก โดยเฉพาะ พ่อหนาน เชื่อว่า ผีเจ้าที่เกิดจากความเชื่อว่าเป็นบริเวณดินที่เราอยู่อาศัยนั้นมีแม่พระธรณี เจ้าที่สิงสถิตอยู่ ต้องทำสถานที่ให้สถิต ดังนั้นในแต่ละบ้านจะมีบริเวณที่กำหนดว่าเป็นที่สิงสถิตของเจ้าที่ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ดูแลอาณาเขตบ้านเรือน โดยจะทำขึ้นไม้ที่มีขึ้นเล็ก 4 อัน เรียกว่าท้าวท่งสี่ และในแต่ละปีจะมีการเช่นสรวงเรียกว่า การขึ้นท้าวท่งสี่ นอกจากการเช่นสรวงในโอกาสประจำ แล้วอาจจะมีการเช่นสรวงในกรณีที่มีการบนบานต่าง ๆ เช่น การต้องการขายหมูให้ได้ราคาที่ดี ก็จะบนบานเจ้าที่ให้ช่วย หรือลูกหลานจะสอบก็จะบนบานเจ้าที่ให้ช่วยในการสอบ นอกจากที่บ้านแล้วที่นาก็จะมีเจ้าที่ของนาแต่ละแห่งอยู่และจะมีการเช่นสรวงเช่นเดียวกัน ซึ่งพิธีกรรมนี้แสดงถึงความมีคารวะ รู้จักกตัญญูต่อผู้ที่มีบุญคุณ การจัดระเบียบในเรื่องของความเคารพในสิทธิอาณาเขตของบุคคลเพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันนั่นเอง

ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง

ความเชื่อเรื่องผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ในสมัยก่อนจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวบ้านเชื่อกันว่า ผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองเป็นผีชั้นสูง เป็นผีตระกูลเจ้าบ้านเจ้าเมือง ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีเจ้าเมืองปกครองอยู่ เปรียบเสมือนพ่อบ้านพ่อเมืองที่จะต้องดูแลความสงบสุขของบ้านเมืองนั่นเอง แต่ปัจจุบันชาวบ้านหนองแฝกที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองว่า ผีอารักษ์ ผีบ้าน ผีเมืองและผีเจ้านาย เป็นผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง และผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองมีอิทธิพลอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้านเพราะชาวบ้านเชื่อว่า เป็นผีที่ดีทำหน้าที่คอยดูแลหมู่บ้าน ดูแลลูกหลานในหมู่บ้าน โดยผีพ่อบ้านหรือผีเสื้อบ้านนั้นเกิดจากการที่เมื่อตั้งหมู่บ้านแล้วมีการเช่นสรวง

อัญเชิญดวงวิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีอำนาจมาทำหน้าที่ในการดูแลหมู่บ้าน คุ่มครองอันตรายที่จะเกิดแก่หมู่บ้านและหลานในหมู่บ้าน ป้องกันการรุกรานจากวิญญาณร้ายอื่น ๆ ผีเสื้อบ้านจะอาศัยในบริเวณที่ชาวบ้านปลูกสร้างให้เป็นหอผี ชาวบ้านเรียกหอผีนี้ว่า "หอหุม" ซึ่งหอหุมนี้ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ของหมู่บ้านอยู่ห่างจากวัดหนองแฝกประมาณ 1 กิโลเมตร ชาวบ้านมีการเซ่นสรวงผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองทุกปีในช่วงวันพญาวัน และในเดือนเก้าหรือเดือนพฤษภาคมของทุกปี โดยคนในชุมชนจะนำเงินสดคนละ 10 - 20 บาท ขนม ดอกไม้ ข้าวตอกและธูปเทียน ไปรวมกันที่บ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการจัดเลี้ยง ในบางปีจะมีการเชิญวิญญาณของพ่อบ้านมาพูดคุยเรื่องราวต่าง ๆ กับลูกบ้านโดยการประทับทรง ทั้งนี้ในหมู่บ้านหนองแฝกมีผู้ประทับทรงพ่อบ้าน คือ นางอัมพร หัดโกสน ซึ่งเป็นเจ้าทรงประจำหมู่บ้าน และบริเวณที่ประทับทรงก็ คือ หอหุม ซึ่งเป็นที่ประทับของเสื้อบ้านเสื้อเมือง นั่นเอง และหอหุมยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้บูชา หรือบนบานกันเป็นประจำ

ชาวบ้านหนองแฝกจะมาทำบุญกันมากที่หอหุม เพราะมีความเชื่อว่าเป็นที่ประทับของเสื้อบ้านเสื้อเมืองของหมู่บ้าน โดยเฉพาะวันสงกรานต์ของทุกปี มีคนที่เคารพนับถือพากันมากราบไหว้บูชา โดยนำเครื่องสังเวยต่าง ๆ มาเซ่นสรวงด้วย ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองคอยดูแลผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุข ถ้าใครมีเรื่องเดือดร้อนก็จะมาขอความช่วยเหลือ อาจจะสมหวังหรือผิดหวังเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล ใครสมหวังก็จะกลับมาเลี้ยงผีกัน แต่ถ้าไม่สมหวังก็ไม่มีใครคิดลบหลู่ เพราะทุกคนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือสืบต่อกันมา มีการบูรณบำรุงให้สะอาดและน่าอยู่เสมอ

นางอัมพร ซึ่งเป็นร่างทรงในหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า ในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปี มีการฟ้อนผีมดผีเม็งกันที่บริเวณหอหุมนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นแต่ละปี ผีบรรพบุรุษจากตระกูลต่าง ๆ ก็จะมาพบปะสังสรรค์กัน โดยอาศัยร่างทรงจากที่ต่าง ๆ ซึ่งเชิญมาในงานนี้ มีการรำรำ การจัดเลี้ยงอาหาร และมีการแสดงต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิฤทธิ์ของผีที่สิงในร่างนั้น เช่น การใช้มีดฟันตามตัว การกินใบมีด การเดินบนไฟ การใช้ของแข็ง ๆ ทาบตัวเอง เป็นต้น ชาวบ้านที่มีความเชื่อก็จะไปสอบถามร่างทรงตอนที่ผีเข้า บางคนก็คอยขอโชค บางคนก็ขอให้ช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งการขอก็จะเป็นไปตามความต้องการของคนนั้น ๆ ถ้าขอแล้วสมหวังก็จะเกิดความสุขและบอกกล่าวกันต่อมา จึงทำให้ความเชื่อเรื่องผีเสื้อบ้านเสื้อเมืองยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านหนองแฝกนี้ และคิดว่าจะมีอีกต่อไปไม่มีวันหายไปจากชุมชน จากอดีตจนถึงปัจจุบันและอนาคตแต่สิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไป คือ พิธีการ เครื่องแต่งกาย และเครื่องสังเวยต่าง ๆ เพราะต้องจัดให้เหมาะสมตามกาลเวลา

ความเชื่อเรื่องผีป่วน

คนในสมัยก่อนเล่าว่า ความเชื่อเรื่องป่วนมีมาตั้งแต่อดีต เพราะสมัยก่อนคนอาศัยร่วมกันเป็น ชุมชน (ตระกูลเดียวกัน) มีการเจ็บป่วยล้มตายภายในเครือญาติ จนเกิดเป็นผีป่วนที่คอยดูแลรักษาลูกหลานอยู่ และติดตามลูกหลานไปทุกที่ คนโบราณถือว่าการเชื่อเรื่องผีไม่ใช่เป็นเรื่องงมงาย และถ้าถือกันอย่างจริงจังก็จะถูกต้อง โดยเฉพาะหนุ่มสาวสมัยโบราณพ่อแม่ต้องกำชับอย่าให้ผีผี เพราะการผีผีเป็นเรื่องน่าอัปยศขายหน้าสำหรับวงศ์ตระกูล ฉะนั้นคนโบราณเขาจะระวังเรื่องอย่างนี้เป็นอย่างมาก

ในปัจจุบันชุมชนหนองแฝกมีบ้านเก่าผีอยู่ 4 บ้าน เช่น ตระกูลศิริบุรณ์มีเจ้าผิอยู่ที่บ้าน ป่าจันทร์ ศิริบุรณ์ ซึ่งชาวบ้านที่เป็นลูกหลานของเจ้าผี เชื่อว่าผีป่วนคอยปกป้องดูแลลูกหลานในตระกูลให้อยู่ดีมีสุข ในแต่ละปีมีการเลี้ยงผีป่วน โดยลูกหลานในตระกูลจะจัดเตรียมอาหาร สุรา หรือเครื่องเซ่นต่าง ๆ มาเลี้ยง ให้ความเคารพนับถือ และเชื่อว่าถ้าลูกหลานทำผิดผีป่วนก็จะลงโทษจนทำให้เจ็บป่วย โดยเฉพาะการแต่งงานต้องบอกผีป่วนก่อน มิเช่นนั้นจะทำให้ผีป่วนโกรธและทำให้เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ ขึ้นได้

พ่อหนานแก้ว ศิริบุรณ์ เล่าว่าความเชื่อเรื่องผีป่วนในหมู่บ้านหนองแฝก มีพิธีกรรมการปฏิบัติเกี่ยวกับการผีป่วน ซึ่งแต่เดิมนั้นระบบผีป่วนมีอิทธิพลอย่างสูงในการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของคนหนุ่มสาวในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มหญิงสาวที่จะต้องประพฤติตัวให้เหมาะสมต่อความเป็นกุลสตรี หากกระทำการประพฤติดังเพศจะส่งผลกระทบต่อพ่อแม่ ซึ่งจะถูกลูกหลานลงโทษทำให้เกิดการเจ็บป่วย หากแต่ในภาวะการณปัจจุบัน การประพฤติในเรื่องของการถือศีลลดน้อยลงจากเดิม จากแต่เดิมการถูกต้องส่วนของร่างกายเพียงน้อยนิดก็ผีผี กลับกลายเป็นความอ่อนล้าและปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติบางส่วน ทั้งนี้เพราะเหตุทางด้านสภาวะการณของสังคม ที่หนุ่มสาวออกจากบ้านเพื่อการศึกษาและทำงาน ทำให้มีโอกาสในการพบเจออันอาจจะนำสู่การประพฤติดังได้ รวมทั้งจากลักษณะของการคมนาคมสื่อสารอิสระมากขึ้น จากแต่เดิมหากมีการประพฤติดังจะทำให้พ่อแม่เจ็บป่วยและเสียชื่อเสียง ซึ่งการที่จะทราบว่าเจ็บป่วยเพราะการผีผีของลูกสาวนั้น แต่เดิมจะรู้จากการไปขอความช่วยเหลือ หรือสืบถามสาเหตุจากผีป่วนหรือไม่ หรือเจ้าทรง หากแต่ในภาวะปัจจุบันความก้าวหน้าทางการแพทย์การขยายตัวของบริการคลินิกต่าง ๆ ทำให้เมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็ไปขอความช่วยเหลือจากการแพทย์แผนใหม่แทน โดยเฉพาะในหมู่บ้านมีอนามัยขนาดใหญ่ไว้คอยบริการยามเจ็บป่วยให้หายได้ นอกจากว่าเป็นการเจ็บป่วยที่หาสาเหตุไม่ได้ จึงจะไปขอความช่วยเหลือจากระบบเดิม เช่น อดีตลักษณะดังกล่าว ก็ส่งผลต่อการปฏิบัติในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการผีผี ให้อ่อนล้าลงทุกขณะตามสภาพการเปลี่ยนแปลง

ความเชื่อเรื่องผีหม้อหนึ่ง

คนสมัยก่อนมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีหม้อหนึ่งว่า เตาไฟที่ใช้สำหรับการหุงข้าวนั้น เป็นที่อยู่ของผีปู่ย่าตาทวด ซึ่งเป็นผีประจำครัวเรือนของแต่ละบ้าน โดยผีปู่ย่าตาทวดจะสถิตอยู่กับหม้อหนึ่ง ส่วนย่าตาทวดจะสถิตอยู่กับไหข้าวผ้าที่ใช้พันรอบไหข้าวในเวลานึ่งข้าวเรียกว่า เตี่ยวหม้อหนึ่ง โดยปู่ย่าตาทวดจะต้องคู่กัน ทำหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองแก่สมาชิกในครอบครัว ดังจะปรากฏจากการที่เมื่อเกิดภาวะการณ์ต่าง ๆ ในครอบครัวจะมีการวิงวอนบอกกล่าวขอความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากปู่ย่าตาทวด เช่น การเกิดพายุฝนน้ำถล่มก็จะรีบไปยังเตาไฟนำข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็ก 1 ปั้น หมาก 1 คำ พลุ 1 ใบ เพื่อขอร้องให้ช่วยคุ้มครองบ้านให้ปลอดภัยจากพายุ หรือเมื่อสมาชิกในครอบครัวจะเดินทางก็จะขอความคุ้มครองจากปู่ย่าตาทวด เมื่อจะกระทำการใดก็จะบอกกล่าวให้ปู่ย่าตาทวดทราบเพื่อแสดงถึงความเคารพ ถือว่าเป็นการปฏิบัติต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในครอบครัวคนหนึ่ง

นางมยุรี นิลเพชร ซึ่งเป็นชาวบ้านคนหนึ่งที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีหม้อหนึ่งเล่าให้ฟังเกี่ยวกับประสบการณ์ที่พบเจอว่า เมื่อตอนที่ลูกของเธออายุได้ประมาณ 2 ปีกว่า จะร้องไห้งอแงเป็นประจำ เขาพาไปหาหมอที่อนามัยหมู่บ้าน หมอก็บอกว่าไม่เป็นอะไร กลับมาบ้านก็เป็นแบบเดิมอีก โดยเฉพาะตอนกลางคืนจะร้องไห้รบกวนพ่อแม่มาก นางมยุรี ก็พาไปโรงพยาบาลในเมืองเพื่อตรวจให้แน่นอน ผลปรากฏว่าลูกก็ไม่เป็นอะไร แม่ของนางมยุรีจึงบอกว่าให้ไปลงผีหม้อหนึ่งดู เขาจึงไปลงผีหม้อหนึ่งเพื่อสอบถาม ผีหม้อหนึ่งบอกว่าลูกของเธอเป็นพ่อของเขากลับมาเกิดใหม่ ให้กลับไปบ้านแล้วให้แม่ของนางมยุรี ผูกข้อไม้ข้อมือเพื่อรับขวัญเสียแล้วอาการร้องไห้ก็จะหายไป เขาจึงกลับไปบ้าน แล้วทำตามคำที่ผีหม้อหนึ่งบอกทุกอย่าง ผลปรากฏว่า ลูกชายของเขาก็หายจากอาการงอแงร้องไห้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ทำให้นางมยุรีและผู้ที่ทราบเรื่องราวเกิดความเชื่อเรื่องผีหม้อหนึ่งอย่างฝังใจ

แต่การลงผีหม้อหนึ่งเป็นทางออกสุดท้ายของชาวบ้านที่จะพึ่งพา เพราะสมัยนี้วิวัฒนาการได้เจริญก้าวหน้าไปไกล โดยเฉพาะด้านการแพทย์ที่มีความทันสมัยขึ้นมาก ชาวบ้านสามารถเลือกใช้บริการได้อย่างสะดวกสบาย ไม่ใช่พอใครไม่สบายก็ไปพึ่งผีหม้อหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านก็รู้ว่าไม่ควรทำแบบนั้น นอกจากไม่มีทางเลือกจริง ๆ ถึงต้องย้อนกลับมาพึ่งพาสิ่งนอกเหนือธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง

ความเชื่อเรื่องผีเสื้อวัด

ในวัดหนองแฝกจะมีศาลอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งชาวบ้านที่มีความเชื่อเรื่องผีเสื้อวัด บอกว่านั่น คือ ที่ที่สิงสถิตของผีเสื้อวัด

จากการบอกเล่าของท่านพระครูอินตา อินทระโส พระสงฆ์ที่อาวุโสที่สุด
ในวัดเล่าให้ฟังว่า คนสมัยก่อนบอกว่าผีเสื้อวัดเป็นวิญญาณพระที่เคยอยู่ในวัด เมื่อตายลงไป
วิญญาณก็จะสิงสถิตอยู่ในวัด ผีเสื้อวัดที่ทำหน้าที่ในการดูแลวัดและพระในวัด ตลอดจน
ทรัพย์สินของวัด โดยจะมีการตั้งหอผีเสื้อวัดในบริเวณวัด และมีการเซ่นสรวงด้วยขนมหวาน
ต่าง ๆ พร้อมข้าวตอกดอกไม้มาก การเซ่นสรวงผีเสื้อวัดจะทำในโอกาสประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของ
วัด ผู้ที่ทำหน้าที่ในการเซ่นสรวง คือ ปู่จารย์หรือมรรคทายก ด้วยเงินที่ได้จากเงินกองกลางของ
วัด ในการที่จะมีการทำพิธีการหรืองานใด ๆ ในวัดจะต้องมีการบอกกล่าวแก่ผีเสื้อวัดให้รับรู้
หรือแม้กระทั่งการมีพระบวชใหม่ พระย้ายมาอยู่ก็จะต้องแจ้งให้ผีเสื้อวัดทราบ เพราะเชื่อกันว่า
ผีเสื้อวัดนั้นเป็นวิญญาณของพระที่บวชอยู่ในวัดแห่งนั้นนานและตายในวัดนั้นจะต้องเป็น
เสื้อวัด ทั้งนี้ผีเสื้อวัดจะมีอำนาจในการลงโทษพระในวัดที่กระทำผิดด้วย และในวัดทุกแห่งจะ
ต้องมีผีเสื้อวัดคอยดูแลเหมือนกับวัดหนองแฟก แม้กระทั่งวัดที่ร้างก็ตามในวัดที่ร้างนั้น
ผีเสื้อวัดจะกลายสภาพจากผีเสื้อวัด กลายเป็นผีกะยักคอยดูแลบริเวณวัดเก่า ทำให้เป็นที่
เกรงกลัวแก่คนในชุมชน ไม่ประพฤติดิปฏิบัติล่วงละเมิดอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว

ท่านพระครูอินตาอินทระโส (ตู๋หม่อน) มักจะพูดถึงเรื่องผีเสื้อวัดให้เด็ก ๆ
ที่มาวิ่งเล่นในวัดฟังเป็นประจำ จึงทำให้เด็กหรือผู้ใหญ่ที่ได้ฟังเกิดความกลัว ให้ความเคารพ
นับถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมา

พ่อหนานอินตา ฟองฤทธิ์ เล่าให้ฟังว่า พ่อหนานเคยมาทำพิธีบอกกล่าว
ขอขมาให้อั้วแดง ซึ่งเป็นลูกของนางหล้า เพราะนางหล้าบอกว่าอั้วแดงเป็นไข้ไม่สบายมาหลาย
วันแล้ว ไปหาหมอและกินยาก็ไม่หาย นางหล้าจึงไปถามเจ้าทรง เจ้าทรงบอกว่าถูกผีตัก เพราะ
ไปทำสิ่งไม่ดีภายในวัด นางหล้าจึงกลับไปถามให้อั้วแดงว่าไปทำอะไรในวัดมาบ้าง อั้วแดงบอก
ว่าไม่ได้ไปทำอะไรนอกจากวันนั้นปวดฉี่แล้วห้องน้ำมีคนเข้าอยู่ จึงยืนฉี่ข้างนอกเพราะทน
ไม่ไหว นางหล้าจึงไปขอให้พ่อหนานมาทำพิธีขอขมาผีเสื้อวัดเสีย เพื่อให้อั้วแดงจะหายจากการ
เป็นไข้โดยนำให้อั้วแดงไปร่วมขอขมาด้วย พออีกวันหนึ่งอั้วแดงก็หายเป็นปกติ อาจเป็นเพราะ
เหตุบังเอิญหรือผีเสื้อวัดมีจริงก็ได้ ไม่มีใครพิสูจน์ให้เห็นได้เพราะเป็นความเชื่อของแต่ละ
บุคคล ดังคำพูดของชาวบ้านที่มักพูดกันว่า " ไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่ "

ความเชื่อเรื่องผีกะ

ตามความเชื่อของคนในสมัยก่อน เชื่อว่า ผีกะคือผีที่สืบเชื้อสายมาจากคน
ในตระกูลเดียวกัน เช่นเดียวกับผีปู่ย่า และเชื่ออีกว่าถ้าเลี้ยงผีกะดีจะทำให้ครอบครัวนั้นมีแต่
ความร่ำรวย

ชาวบ้านจำนวนหนึ่งในหมู่บ้านหนองแฝกยังมีความเชื่อเรื่องผีอยู่ เพราะจากการบอกเล่าของพ่อหนานนาค ใจมา ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผี เล่าให้ฟังว่าในหมู่บ้านหนองแฝกมีครอบครัวอยู่ครอบครัวหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเล่าขานกันว่าเป็นผีกระ เนื่องจากสมัยก่อนยายของครอบครัวนี้ได้เลี้ยงผีกระได้ ชาวบ้านเชื่อว่าผีกระสามารถสืบต่อถึงสมาชิกในครอบครัวได้ เพียงแค่รับประทานอาหารร่วมกัน 7 ครั้ง ก็สามารถกลายเป็นผีกระได้ หรือไปแต่งงานกับใครคนนั้นจะสอบทอดการเป็นผีกระทันที

พ่ออุ้ยหม่อน ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีกระ เล่าให้ฟังว่าผีกระในตอนกลางวันจะไม่หล่และไม่สวย แต่ตอนกลางคืนจะหล่อและสวยมาก และผีกระจะเป็นศัตรูกับนกเค้าแมว ถ้าผีกระไปไหนนกเค้าแมวก็น่าจะไปร้องบ้านหลังนั้นทำให้ชาวบ้านรู้ว่าคนทีมนั้นเป็นผีกระ หรือที่ภาษาเหนือเรียกว่า สะหน้ากัน ซึ่งครอบครัวที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีกระนั้นก็สวยและหล่อกันทุกคนครอบครัวนี้จะไม่ชอบไปไหน ชอบเก็บตัวอยู่กับบ้าน นานนานจะออกมาซื้อนั่นซื้อนี่ตามความจำเป็น ไม่ยอมสู้หน้าใคร มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ เหมือนชาวบ้านธรรมดา

อุ้ยหอม บอกว่าอุ้ยได้พบเห็นเหตุการณ์ผีกระเข้าสิงเข้าสิงไ้มา อุ้ยบอกว่าตอนนั้นไ้มาไม่สบาย ผีกระก็เข้าสิงเพราะไ้มาขวัญอ่อน ไ้มามีอาการคลุ้มคลั่ง ส่งเสียงร้องเอะอะทำลายข้าวของและคนพ่อแม่ของเขา ชาวบ้านจึงไปขอให้ พ่อหนานแก้วจึงทำพิธีขับไล่โดยการใช้น้ำมันที่ปลูกเสกด้วยคาถาอาคมตีเพื่อขับไล่ผีกระ ผีกระจึงออกจากร่าง และอุ้ยหอมเล่าว่าพ่อตามไ้มาคนที่ถูกสิง ไ้มาจะไม่รู้เรื่องอะไรเลย จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อว่า ผีกระมีจริง

พ่อหนานแก้ว บอกว่าครอบครัวที่ชาวบ้านว่าเป็นผีกระนั้นจะไม่มีใครคบหาด้วย ซึ่งพวกเขาก็ไม่คบหากับใคร แต่การดำเนินชีวิตของเขาก็เป็นไปตามปกติธรรมดา ความเชื่อเรื่องผีกระนี้อาจจะจริงหรือเท็จนั้นยังพิสูจน์ไม่ได้ เป็นความเชื่อของแต่ละบุคคลซึ่งไม่อาจห้ามได้ และความเชื่อเรื่องผีกระนี้คงมีอยู่ในชุมชนบ้านหนองแฝก

พ่อหนานนาค ใจมา ยังเล่าถึงวิธีการเลี้ยงผีกระและวิธีการขับไล่ผีกระให้ฟังอีกว่า ใครที่ถูกผีกระเข้าสิงและได้ไปตามหมอผีมาขับไล่ หมอผีจะกลัวผีกระยักษ์ เพราะเชื่อว่าเป็นผีดุร้ายที่สุด และเป็นผีที่สามารถทนต่อความเจ็บปวด ทนต่อเวทมนต์คาถาอาคมต่าง ๆ เพราะผีกระยักษ์ก่อนที่จะตายก็เคยบวชเป็นพระ และมีคาถาอาคมที่แก่กล้ามาก่อน พิธีการเลี้ยงผีกระจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี

พิธีกรรม คือ สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนที่มีต่อผีนั้น ๆ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีในหมู่บ้านมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีการเลี้ยงผีและพิธีการไหว้ผี ดังจะกล่าวดังนี้

พิธีการเลี้ยงผี

พ่อหนานนาค โจฉา บอกถึงพิธีการเลี้ยงผีว่า การที่ชาวบ้านเลี้ยงผี เพราะเกิดจากการที่บุคคลเกิดการเจ็บป่วย และได้รับคำทำนายทายทักจากผู้ที่ป็นเจ้าพิธี เช่น หมอผี หมอขวัญ หมอดู และเจ้าทรงหรือผีเจ้านาย ว่าโดยผู้กระทำร้ายจำเป็นต้องเช่นสรวงเพื่อให้หายจากอาการดังกล่าว ซึ่งกาบวงสรวงหรือเช่นไหว้ผีนั่น มีลักษณะที่แตกต่างกันตามแต่ประเภทของผู้ที่กระทำร้าย ทั้งนี้เชื่อว่า กลุ่มผู้ที่กระทำร้ายนั้นอาจจะเกิดจากความทุกข์ยากหิวโหยของผีที่ไม่ได้รับส่วนบุญ หรือเกิดจากการที่คนไปกระทำการลบหลู่ตามผี ซึ่งผีจะทำร้ายยึดเอาขวัญของผู้ป่วยไปด้วย ดังเช่น การเลี้ยงผีมีการแยกเป็น 2 ประเภท คือ ผีชั้นต่ำและผีชั้นสูง ซึ่งทั้ง 2 ประเภทจะมีพิธีกรรมที่ต่างกัน

พิธีการเลี้ยงผีชั้นต่ำ หลังจากที่ยอดขวัญ หมอดู เจ้าทรงหรือผีเจ้านายทำนายทายทักว่าคนไข้ ถูกผีชนิดใดกระทำร้ายและบอกสถานที่ และประเภทของอาหารที่ต้องการแล้วญาติของผู้ป่วยจะบนบานต่อผีโดยใช้การบอกกล่าวผ่านร่างของผู้ป่วยว่า ญาติพร้อมที่จะเช่นไหว้ด้วยสิ่งของที่ผีต้องการแต่มีข้อแม้ว่าผีจะต้องถอนพิษคืนขวัญให้ผู้ป่วยหายเป็นปกติในระยะเวลาที่กำหนดคือ 3 – 7 วัน จึงจะเลี้ยงอาหารที่ต้องการ

โดยสถานที่ประกอบพิธีกรรมบริเวณท้ายหมู่บ้าน หรือบริเวณที่เชื่อว่ามีผีอยู่ และผู้ประกอบพิธีกรรมก็คือ ครอบครัวของผู้ป่วยผู้อำนวยพิธีกรรม ซึ่งเป็นผู้ที่จะทำหน้าที่นำอาหารไปเลี้ยงผีนั่นจะเป็นใครก็ได้แต่มีข้อห้ามคือ จะไม่คัดเลือกคนที่มีความคาอาคม เพราะคนมีความคาผีจะกลัวไม่กล้ารับอาหารเช่นไหว้ เพราะในการเช่นไหว้ผีนั่น จะต้องแสดงความอ่อนน้อมต่อผี เพื่อว่าผีจะคืนขวัญให้ผู้ป่วยสำหรับช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ก็คือ หลังจากหายจากการเจ็บป่วย และจะใช้ช่วงเวลาตอนเย็นมีข้อห้ามไม่ให้เลี้ยงผีในเวลาช่วงเช้า เพราะเชื่อว่าจะทำให้วิญญาณมีความแรงมากขึ้น ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม คือ ผู้ป่วยและญาติมิตร ส่วนวัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเลี้ยงผี ได้แก่

เครื่องบูชา คือ รูปเทียนข้าวเหนียวสุก 1 ก้อน กล้วย 1 ลูก และด้ายดิบ เพื่อเชิญขวัญผู้ป่วยกลับบ้าน

อาหาร คือ อาหารที่ใช้เลี้ยงจะเป็นอาหารคาว เช่น ลาบดิบ ไก่ต้ม เหล้าและน้ำซึ่งอาหารเหล่านี้นจะต้องบรรจุในภาชนะใบตองที่ตัดเย็บเป็นกระทง ส่วนเหล้าหรือน้ำนั้นจะบรรจุในกระบอกไม้ไผ่เพื่อว่าอาหารเหล่านี้เมื่อเลี้ยงผีแล้วจะไม่นำกลับเข้าบ้าน

นางจันทร์พอง เล่าถึงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีว่า การที่เขากำขึ้นเพราะสืบเนื่องจากเกิดการเจ็บป่วยของนายคำ ผู้เป็นสามี ซึ่งเป็นการเจ็บป่วยที่ใช้เวลานานเกินไปสำหรับการรักษาโดยสมุนไพรหรือยาแผนใหม่ จนญาติมิตรของนายคำ รู้สึกกังวลใจจึงไปขอความช่วยเหลือจากหมอขวัญ คือ ผู้ที่มีวิชาอาคมสามารถเรียกขวัญหรือติดคอวิญญาณได้ เพื่อให้ช่วยตรวจหาถึงสาเหตุของการเจ็บป่วย และได้รับคำแนะนำว่า คนไข้ ถูกผีทำร้ายต้องเลี้ยงผีโดยอาหารต่าง ๆ นางจันทร์พองจึงทำการเลี้ยงผี โดยทำการบนบานบอกกล่าวต่อผีนั้น ๆ ที่ทำให้อาการของผู้ป่วยเป็นอยู่ ซึ่งตั้งข้อกำหนดให้หายป่วยภายในระยะเวลา 3 – 7 วัน ถ้าสามีหายจะเลี้ยงอาหารที่ต้องการและเมื่อผู้ป่วยหายตามกำหนด กลุ่มญาติในครอบครัวจะจัดเตรียมอาหารที่ต้องการพร้อมทั้งจัดหาคนเพื่อจะนำอาหารไปให้ผีและขอขวัญผู้ป่วยคืนจากผี โดยมีกล้วย 1 ผล ข้าวเหนียวสุก 1 ก้อน และด้ายดิบสีดำ 1 เส้นขนาดยาวพอมัดข้อมือผู้ป่วยได้ หลังจากทำพิธีกินอาหารเสร็จ ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงผีจะบอกกล่าวแก่ผีว่า อาหารนำมาเลี้ยงให้อิ่มหนำแล้วต่อไปจงอย่าได้มาทำร้ายอีก และขอขวัญคืนให้แก่ผู้ป่วยด้วย โดยให้ขวัญนั้นสถิตอยู่ในด้ายดิบพร้อมทั้งรับน้ำเอาด้ายดิบ กล้วยสุก และข้าวนั้นกลับไปผูกข้อมือผู้ป่วย และพูดว่า เอาขวัญมาคืนอยู่กับเจ้าของแล้ว ต่อไปจงอยู่กับเจ้าของให้เจ้าของอยู่สุขสบายเหมือนก่อน

พ่อนานบอกว่า ในส่วนของผีที่มีอันดับสูงที่จัดเลี้ยงขึ้นมาในหมู่บ้านนั้น การเลี้ยงผีจะอยู่ในรูปของการ ส่องดวง ซึ่งผีประเภทนี้ ได้แก่ ผีสองนางและผีพ่อเกิดแม่เกิด ซึ่งผีประเภทนี้มีพิธีกรรมที่แตกต่างกับประเภทแรก คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ บริเวณบ้านของผู้ป่วยผู้ประกอบพิธีกรรม ครอบครัวของผู้ป่วยและญาติมิตรผู้อำนวยพิธีกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ด้านเวทมนต์คาถาหรือปฐาจารย์รกรทายก ซึ่งโดยมากนั้นจะเป็นผู้ที่เคยผ่านการบวชเรียนมาก่อนที่ชาวบ้านเรียกกันว่า หนาน มีระยะเวลาในการเลี้ยง คือ ตอนเย็นโดยมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ผู้ป่วยและญาติมิตร มีการจัดเตรียมวัตถุธัญลักษณ์ในพิธีกรรม ดังนี้

เครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ รูป เทียน น้ำส้มป่อย ธงกระดาษ รูปปั้นดินรูปสัตว์ ปีกัด รูปคน และเศษผ้าที่ตัดสมมุติแทนเสื้อผ้า กล้วยสุก ข้าวเหนียวและด้ายดิบเพื่อผูกข้อมือ

อาหาร ได้แก่ ข้าวสุก อาหารคาวหวานต่าง ๆ ซึ่งอาหารนั้นต้องเป็นอาหารสุก ส่วนเครื่องคัมจะเป็นน้ำ (เป็นที่น่าสังเกตว่าอาหารหรือขนมนั้นจะต้องเป็นอาหารหรือขนมพื้นเมืองเท่านั้น)

การประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีในหมู่บ้าน เกิดขึ้นเมื่อมีการเจ็บป่วยและค้นหาสาเหตุอันเนื่องมาจากอำนาจเหนือธรรมชาติ และหลังจากทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยแล้ว กลุ่มญาติจะทำหน้าที่บนบานต่อผีที่ทำร้ายอ่อนวอนขอให้ช่วยรักษาและคืนขวัญให้ผู้ป่วย

เป็นปกติโดยเร็ว ซึ่งจะมีกำหนดเวลา 3 – 7 วัน จากนั้นจึงทำการเลี้ยงส่งผี เรียกว่า การส่งสะตวง โดยจัดเตรียมเครื่องบูชา อาหารต่าง ๆ บรรจุในสะตวงซึ่งทำจากต้นกล้วย กล่าวคือ จะนำไม้มาขนาดความยาวของข้อศอกของผู้ป่วย เพื่อนำไปสร้างขนาดของสะตวง โดยจะใช้ก้านของลำต้นกล้วยนำมาพับเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยมีไม้เป็นเครื่องเชื่อมออกเป็นรูปกระบะปูพื้นด้วยใบตองในการจัดเตรียมเครื่องบูชาต่าง ๆ นั้นกลุ่มญาติที่ทราบข่าวจะมาช่วยกันจัดเตรียม เพราะเป็นงานค่อนข้างละเอียด เมื่อเตรียมเครื่องเช่น ไข่แล้วจะเชิญผู้มีความรู้ด้านเวทมนตร์คาถามาทำหน้าที่บอกกล่าวแก่วิญญาณนั้น โดยผู้ส่งนั้นจะนำตำรามาเปิดมนต์เกือบชั่วโมง เมื่อเสร็จแล้วจะนำเอาน้ำส้มป่อยมาลูบหน้าลูบหัวผู้ป่วยและสะตวงสะตวง พร้อมทั้งผู้ซื้อมือแก่ผู้ป่วย เพื่อเป็นการคืนขวัญแก่ผู้ป่วย แล้วจึงนำสะตวงนั้นออกจากบ้าน ไปทิ้งไว้ยังท้ายหมู่บ้าน

พิธีกรรมการไหว้ผี

การไหว้ผีที่เห็นในหมู่บ้านในที่นี้ หมายถึง การไหว้ผีที่ทำหน้าที่คุ้มครองครอบครัวหรือญาติตลอดจนชุมชนให้อยู่อย่างสงบสุข ซึ่งการเลี้ยงผีนั้นเรียกอีกอย่างว่าการไหว้ผี ซึ่งการไหว้นั้นมี 2 ลักษณะ คือ การไหว้ตามประเพณีเทศกาลปีละ 1 ครั้ง หรือ การเลี้ยงในกรณีพิเศษ เช่น การที่มีการบนบานขอความช่วยเหลือจากผีและสัญญาว่าจะเช่นไหว้เมื่อสัมฤทธิ์ผลจากกลุ่มผีต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีที่ชาวบ้านในชุมชนหนองแฝกยังปฏิบัติอยู่มีดังนี้

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีหอผีเฮือน

พิธีกรรมที่พบเห็นของชาวบ้าน คือ การนำอาหารและเครื่องดื่มไปถวายให้ทุกวันที่ศาล หรือเวลาที่มีเทศกาลก็จะจัดเครื่องเช่นบูชา หรือที่เราเรียกว่าการเลี้ยงผีนั่นเอง การเช่นไหว้ของแต่ละบ้านจะไม่เหมือนกัน แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน ว่าผีของตนชอบกินอะไร และต้องมีคำพูดเวลาถวายอาหารให้ผีเช่นอย่างไรเพื่อให้ผีรับทราบ

พิธีการขึ้นบ้านใหม่ มีความเกี่ยวข้องกับผีหอผีเฮือน คือ การขึ้นบ้านใหม่จะต้องมีการเลี้ยงผีปู่ย่า ผีหอผีเฮือน ผีเจ้าที่ และมีการขึ้นท้าวทั้งสี่เพื่อแสดงความเคารพผีที่เราให้ความนับถือ พ่อหนานสม วีระยะ เล่าให้ฟังว่าพิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่นั้น ก่อนที่จะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ต้องโดยมีการเตรียมเครื่องสักการะก่อนดังนี้

1. พระพุทธรูป 1 องค์
2. ชันดอกไม้หรือพานดอกไม้ม 1 พาน
3. ของมีค่าอันเป็นสมบัติเจ้าของบ้าน
4. เครื่องเรือน

- ที่นอน หมอน มุ้ง
- หม้อน้ำ ไฟข้าว
- ข้าวสาร ข้าวเปลือก
- ฟักทอง ฟักเขียว
- บาตรน้ำมนต์รองด้วยใบเงิน ใบทอง ใบหนาด ส้มป่อย

บางแห่งใส่ใบขนุนใบมะยมด้วยเพื่ออุดหนุนและคนรักชอบพอ

ถึงเวลาฤกษ์จะให้คนซื้อดี ชื่อแก้ว ชื่อเงิน ชื่อคำหรือทองคำ นำขึ้นบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล

พ่อหนานบอกว่า พ่อหนานจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทั้งหมด สำหรับเครื่องสักการะหรือเครื่องเซ่นนั้น พ่อหนานจะเป็นคนบอกแล้วให้เจ้าของบ้านเป็นผู้จัดเตรียมให้ ภายในหมู่บ้านจะมีผู้อาวุโสกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องสักการะต่าง ๆ ถ้าบ้านใดมีงานขึ้นบ้านใหม่ก็จะขอให้ผู้อาวุโสกลุ่มนี้ไปจัดเตรียมให้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า วันดาของ นั่นเอง เมื่อถึงวันดาชาวบ้านก็จะมาช่วยเหลือกันคนละไม้คนละมือ เจ้าของบ้านเป็นคนที่จะจัดเลี้ยงอาหารทุกคนที่มาช่วย แม้กระทั่งเวลากินเสร็จแล้ว เจ้าของบ้านก็จะเตรียมถุงสำหรับใส่อาหารให้คนที่มาช่วยนำกลับไปกินที่บ้านด้วย

เจ้าของบ้านและญาติๆรวมทั้งลูกหลานของเจ้าของบ้านที่มาร่วมในงานก็จะได้เห็นพ่อหนานประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผี ซึ่งเป็นการถ่ายทอดให้เห็นโดยตรง ทำให้ชาวบ้านทุกเพศทุกวัยเกิดความเชื่อและสะสมความเชื่อนั้นไว้ เวลาจะขึ้นบ้านใหม่เขาต้องทำพิธีเลี้ยงผีเหมือนกับที่เคยได้เห็นมาด้วย

จากการบอกเล่าของชาวบ้านทุกคน พบว่า ชาวบ้านหนองแฝกทุกหลังคาเรือนเวลาที่มีการขึ้นบ้านใหม่จะมีการเชิญพ่อหนานไปทำพิธีเลี้ยงผีหอผีเฮือนทุกครั้ง นั่นก็แสดงว่าชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีหอผีเฮือนอยู่ และสืบทอดพิธีกรรมนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีเจ้าที่

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้าที่ ของบ้านพ่อหนานแก้ว ศิริบูรณ์ และได้สอบถามเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งพอจะเล่าให้ฟัง ดังนี้ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้าที่นี้ผู้นำนวพิธีกรรมคือ ผู้เคยผ่านการบวชเรียนที่เรียกว่า หนาน ส่วนสถานที่ประกอบพิธี ได้แก่ บริเวณที่ตั้งของเจ้าที่ การประกอบพิธีกรรมจะยกเว้นวันพุธหรือวันพระ ส่วนช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ได้แก่ วันพฤหัสบดี (15 เมษายนของทุกปี) หรือเมื่อสัมฤทธิ์ผล

ในสิ่งที่ต้องการ โดยมีผู้ร่วมพิธีกรรม คือ เจ้าของบ้านและผู้ร้องขอความช่วยเหลือ อันได้แก่
ลูกหลานในครอบครัว สำหรับวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรมมี ดังนี้

1. เครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ เทียน ธงกระดาษ ฯลฯ
2. อาหารนั้นจะเป็นอาหารหวาน ได้แก่ ก๋วย อ้อย ข้าว ขนม หมากร เมือง
บุรี

ซึ่งอาหารที่ใช้เลี้ยงนั้น หากเป็นเทศกาลประเพณีจะจัดเป็นชุดเครื่อง 12
ส่วน การบนบานนั้นขึ้นอยู่กับข้อตกลงซึ่งมักจะเป็นขนมหวานต่าง ๆ

ในการประกอบพิธีกรรมการไหว้ผีเจ้าที่นั้น มีหลายเงื่อนไข และมีการ
ปฏิบัติที่ต่างกัน ดังเช่น การเลี้ยงในเทศกาลนั้น เรียกว่า การขึ้นท้าวทั้งสี่ เจ้าของบ้านแต่ละบ้าน
จะจัดเตรียมเครื่องเช่น ไหว้บรรจุลงในกระถางใบตอง 6 กระถาง และเชิญหนานเป็นผู้ประกอบ
พิธี โดยจะมีการท่องบทสวดมนต์ตามตำราที่มีอยู่ ซึ่งเนื้อหาจะเป็นเรื่องการกล่าวถึงพระคุณ
ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือ ท้าวต่าง ๆ และอ้อนวอนขอความคุ้มครองสืบต่อไป

ส่วนการไหว้ในกรณีการบนบานและสัมฤทธิ์ผลนั้น ผู้ประกอบพิธีกรรม
คือเจ้าของบ้านและผู้บนบาน โดยจัดเตรียมอาหารใส่ภาชนะถาวรและไปเช่นสรวงแก่เจ้าที่ โดย
จะบอกกล่าวผลให้ทราบและการกระทำการเช่นไหว้ตามข้อตกลง พร้อมทั้งอ้อนวอนขอความ
คุ้มครองแก่สมาชิกในครอบครัวและผู้เช่นสรวง

พ่อนานเล่าให้ฟังว่า เมื่อ 2 ปีที่แล้วนางจิราภรณ์ ศิริบุรณ ซึ่งเป็ลูก
สะใภ้ได้ขอให้พ่อนานไปเลี้ยงผีเจ้าที่ให้ เพราะนางได้บนบานขอให้ผีเจ้าที่ช่วยให้ลูกชายรอด
จากการจับใบแดงเป็นทหาร เมื่อลูกชายนางจับได้ใบดำซึ่งถือว่ารอดพ้นจากการเป็นทหารแล้ว
นางจึงต้องมาแก้บน เพื่อให้ผีเจ้าที่รับทราบและแสดงความขอบคุณที่ช่วยเหลือ โดยนางได้นำ
ของที่บนบานไว้นามาวางที่ศาลเจ้าที่ แล้วให้พ่อนานเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

นายอินตา ผู้ทำอาชีพทำ เล่าให้ฟังเกี่ยวกับพิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำว่า การเลี้ยง
ผีขุนน้ำเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับผีเจ้าที่ เพราะผีขุนน้ำ คือ ผีเจ้าที่ที่สิงสถิตอยู่บริเวณ
ใกล้แหล่งน้ำ ชาวบ้านที่ทำการเกษตร จะมีการทำพิธีเลี้ยงขุนน้ำเพื่อแสดงความเคารพและ
ขอบคุณที่ช่วยให้พืชผลการเกษตรมีผลผลิตดี การที่ชาวบ้านบ้านหนองแฝกที่เลี้ยงผีขุนน้ำ
เพราะมีความเชื่อว่าเป็นผู้บันดาลให้น้ำไหลมาหล่อเลี้ยงต้นข้าวในนาของชาวนาทั้งหลาย
ดังนั้น ชาวนาที่ใช้น้ำจากลำห้วยเดียวกันเวลามีการเลี้ยงผีขุนน้ำก็จะพากันไปทำการสักการะแก่
เทวดาน้ำลำธารหรือผีขุนน้ำห้วยนั้นด้วยกัน

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีขุนน้ำในหมู่บ้านหนองแฝกที่ยังปฏิบัติกันอยู่ จากการบอกเล่าของ พ่อหนานนาค ใจมา มีวิธีการดังนี้

1. สร้างศาลเพียงตาขึ้น ณ บริเวณสมควรของต้นน้ำลำธาร
2. นำดอกไม้ธูปเทียนใส่พานทำเป็น 2 ส่วน สำหรับผีหรือเทวดาทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งสำหรับผีขุนน้ำหรือเทวดารักษาต้นน้ำลำธาร
3. เตรียมเครื่องบูชาหรือเครื่องสังเวยเลี้ยงผีขุนน้ำ
เครื่องบูชาประกอบด้วย
 - วัว หมู เก้ง กวาง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยชาวบ้านช่วยกันชำแหละ มาทำเป็นอาหาร เช่น ลาบ แกงอ่อม ยำ แล้วยัดกระถิน
 - ข้าวเหนียวใส่ในกล่อ่งข้าวไว้เป็นจำนวนพอแก่ผู้ไปเลี้ยงผี
 - เตรียมขนมข้าวต้มเป็นอาหารหวาน
4. เตรียมกล้วยอ้อย ผลไม้ที่หาได้ในท้องถิ่น
5. เตรียมเหล้าจำนวน 2 ไห

พ่อหนาน บอกว่าผู้ประกอบพิธีกรรมเล่าว่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ เพราะมีความเชื่อว่า การทำเกษตร ทำนาทำไร่ ต้องมีน้ำเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ที่จะมาหล่อเลี้ยงข้าวกล้า หรือพืชผลให้มีความเจริญงอกงาม ซึ่งในสมัยโบราณอาศัยน้ำฝนหรือน้ำที่ไหลมาจากลำธาร ลำห้วยทั้งหลาย เมื่อเป็นลำธารก็จะ เรียกว่า แม่ เช่น น้ำแม่ริม น้ำแม่แดง น้ำแม่สา น้ำแม่ปิง เป็นต้น

ชาวนา ชาวไร่ ได้พึ่งพาต้นน้ำลำธารกันทั้งนั้น ถ้าปีใดน้ำน้อย ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีโกรธ เพราะไม่มีการสังเวยพิธีกรรม บางปีน้ำมากเกินไป ท่วมไร่นาเสียหาย คนที่มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ เชื่อว่า อาจมีชาวบ้านชาวเมืองทำผิด เทวดาฟ้าดินจึงลงโทษ บางแห่งจะมีพิธีกรรม เลี้ยงผีเสื้อบ้าน เลี้ยงเมือง และบวงสรวงผีทุ่งนาป่าเขา แล้วยัดศรีทราชของตน

พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ เริ่มด้วย นายเหมือง หรือแก่เหมือง แก่ฝาย จะเป็นผู้กำหนดขึ้นว่าจะเอาวันไหนดี จะบอกกล่าวแก่ชาวนาผู้ใช้น้ำสายใดสายหนึ่งมาหล่อเลี้ยงข้าวกล้าในนาของตนมาร่วมในการเลี้ยงผี เมื่อถึงวันดังกล่าว แก่เหมือง แก่ฝาย จะให้ลูก เมียเตรียมเครื่องพิธีกรรมที่กล่าวไว้แล้ว โดยนำของเหล่านี้ไปให้แก่ แก่เหมือง แก่ฝาย จะให้ชาวบ้านผู้มีวัสดุเหล่านี้มาก็ได้ หรือจะเก็บเงินจากครอบครัวของชาวนา มาช่วยกันทำก็ได้ หลังจากได้ตระเตรียมเรียบร้อยแล้ว จะให้ปู่อาจารย์ หรือพิธีกร กล่าวคำสังเวยเครื่องพิธีกรรมเพื่อขอเทพเจ้าผู้รักษาดินน้ำ บันดาลให้น้ำไหลเป็นปกติ เพื่อจะได้ทำนาทำไร่ได้ผลผลิตดียิ่งขึ้น หลังจากพิธีกรรมแล้ว ประมาณครึ่งชั่วโมง ก็จะนำเอาเครื่องพิธีกรรมเหล่านี้มาประกอบอาหารเลี้ยงกัน หรือภาษาที่ชาวบ้านเรียกว่า “กินข้าวซากผี” ถือเป็นสวัสดิมงคล

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเสื้อวัด

ตามความเชื่อของชาวบ้านที่มีข้อมูลเกี่ยวกับผีเสื้อวัด บอกว่าผีเสื้อวัดก็คือ ผีกะยักษ์ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงทำเช่นเดียวกับผีกะยักษ์ คือพิธีกรรมการเลี้ยงผีกะยักษ์จะกระทำกันทุก ๆ ปี โดยมีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และจัดให้มีเครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่ ไก่ หรือหมู 2 ตัว สุรา 1 ขวด แกงอ่อม ลาบ อาหารต่าง ๆ อีกมากมาย หมอผีที่มีคาถาอาคม เก่งกล้า เชื่อว่าผีกะยักษ์จะเกรงกลัวและจะชิงออกจากร่างนั้น ก่อนที่หมอผีจะทรงมานปราบด้วยวิธีต่าง ๆ แต่หากว่าเป็นผีกะยักษ์ที่เก่งกล้า หรือมีอายุมาก มักไม่ค่อยยอมออกจากร่างได้ง่าย ๆ ต้องให้ หมอผีที่เก่งกล้าด้านอาคมมาปราบ

การเลี้ยงผีเสื้อวัดหรือผีเจ้าวัด ของชาวหนองแฝกจัดทำขึ้นเพราะเชื่อกันว่า ในบริเวณศาสนสถานนั้นจะมีดวงวิญญาณของพระภิกษุที่ยังไม่หลุดพ้น เพราะมีปวงกรรมและ จิตตกอยู่ในภวังค์ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาทุกสิ่งในบริเวณวัดคอยดูแลควบคุมพฤติกรรมของ พระในวัดและคนที่เข้ามาในวัด หากจะทำอะไรขึ้นในบริเวณวัดหรือมีการประกอบพิธีกรรม ตามเทศกาลของชุมชน การมีเด็กวัด พระใหม่มาพักอยู่ในวัดต้องบอกกล่าวแจ้งให้แก่ผีเสื้อวัด ทราบ และหากปฏิบัติไม่ดีตามกฎจะเป็นโทษภัยต่อพระและผู้ที่อยู่ในวัด ซึ่งผู้ทำหน้าที่บอก กล่าวคือ ปู่จารย์หรือมรรคทายก โดยผู้ประกอบพิธีกรรมจะทำที่หอผีเสื้อวัดซึ่งตั้งไว้ในบริเวณ วัดนั่นเอง

ผีเสื้อวัดมีการเลี้ยงผีที่ต่างจากผีอื่น คือ ผีเสื้อวัดไม่ต้องเลี้ยงตามเทศกาล จะเลี้ยงเวลาไหนก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเสื้อวัดในหมู่บ้านนั้น แต่ในวัดหนอง แฝกเวลาวันพระ หรือมีงานอะไรก็ตามที่จัดในวัด เช่น งานศพ งานผ้าป่า งานทอดกฐิน งาน บวช เป็นต้น

ป่าแดง บอกว่าเมื่อคราวที่ลุงเชียงตายนนั้นป่าแดงได้ขอให้พ่อหนานแก้วเอา อาหารจัดเป็นขันโตก ไปวางที่ศาลเสื้อวัดทุกวันในขณะที่ศพยังอยู่ในวัด การที่ป่าแดงทำเช่นนี้ เพราะป่าแดงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเสื้อวัด จึงทำเพื่อบูชาหรือบอกกล่าวให้ผีเสื้อวัดได้รับทราบ งานศพนั้นจะได้ดำเนินไปอย่างสะดวก ไม่มีอุปสรรคใด ๆ เกิดขึ้นขณะที่ศพยังตั้งอยู่ในวัด

พิธีกรรมการลงผีเจ้านาย

ตามความเชื่อเมื่อครั้งอดีต เชื่อว่าผีเจ้านาย คือวิญญาณของพวกเจ้าที่ สิ่งสถิตอยู่ตามที่แตกต่างกัน บางทีก็ปลุกให้อยู่ และจะมีการถวายของกินของใช้เป็นประจำทุกปี เวลาเจ็บป่วยก็จะไปเชิญผีเจ้านายมาลง เพื่อหาสาเหตุและวิธีแก้ หรือบางทีอยากทราบว่าคนที่ ตายไปแล้วอยู่ที่ไหนก็เชิญผีเจ้านายมาลงเพื่อสอบถาม เพื่อจะได้อุทิศส่วนกุศลไปให้

พิธีการลงผีเจ้านาย เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านหนองแฟกเคยเห็นอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ผีเจ้านาย คือ วิญญาณของพวกเจ้าต่าง ๆ ซึ่งสิงสถิตอยู่ทั่วไป เช่น ตามต้นไม้หรือตามป่าเขา บางทีก็มีการปลุกหอให้อยู่ และจะมีการถวายของกินของใช้เป็นประจำทุกปีเมื่อถึงประเพณีสงกรานต์หรือปีใหม่เมืองเหนือ จะมีการรดน้ำคำหัว เวลาชาวบ้านเกิดเจ็บป่วยก็จะไปลงเจ้านาย เพื่อต้องการทราบสาเหตุของการเจ็บป่วย คนทรงเจ้าจะเชิญวิญญาณเจ้านายมาเข้าทรง ขณะที่เจ้านายมาเข้าทรง คนที่เป็นร่างทรงจะมีอาการสั่น หาวนอน พอเจ้าเข้าทรงเสร็จก็จะสามารถตอบคำถามที่เราถามได้ว่าการเจ็บป่วยเกิดจากอะไรมีวิธีแก้ไขอย่างไร บางทีคนที่ตายไปแล้ว เราอยากทราบว่าวิญญาณของเขาจะไปอยู่ที่ไหนเราก็สามารถจะถามจากผีเจ้านายได้

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีเจ้านาย จะมีลักษณะเหมือนที่เป็นมาในอดีต ดังนั้นการนับถือผีชนิดนี้มักมีคนทรงเจ้าเป็นผู้ถ่ายทอดให้ฟัง นางอัมพรซึ่ง เป็นร่างทรงเล่าให้ฟังว่า ผีก็มีหลายชั้น เช่น ผีบ้าน ผีหลักเมือง ใหญ่กว่า ผีเมือง บางทีมีศักดิ์ เช่น เจ้าหลวงคำแดง เป็นต้น การบูชาเช่นสรวงผีชนิดนี้ เมื่อวันปีใหม่มักมีการเชิญวิญญาณมาเข้าทรงแล้วก็มีการทำนายชะตาบ้าน ชะตาเมือง เช่น เรื่องฝนฟ้า พืชพันธุ์ ข้าวปลาจะบริบูรณ์หรือไม่ มีการฟ้อนบวงสรวง บางองค์ชอบดื่มสุราก็ล้งเวด้วยสุรา ก่อนจะทำพิธีทรงก็มีการยกครู มีขันครู 1 ขัน เพื่อให้คนทรงไปเชิญผีมา มีเทียน 6 คู่ ดอกไม้ 6 กรวย เงิน 2 บาท คนทรงจะนำหน้าที่เชิญผีที่หอผี ครั้นแล้วก็ผลัดเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวที่ผีชอบ แล้วก็ลงไปฟ้อนรำบริเวณหน้าหอผี จนเกิดเป็นประเพณีการฟ้อน ผี มด ผีเม้ง ดังได้กล่าวไว้ในประเพณีของชุมชนบ้านหนองแฟกนั่นเอง

พิธีกรรมการไหว้ผีปู่ย่า

การนับถือผีปู่ย่าของคนสมัยก่อน ใช้วิธีการบอกให้หนุ่มสาวได้ปฏิบัติตามความเชื่อ ของผีปู่ย่า ดังนี้ หญิงชายไม่ควรนั่งในเสื่อผืนเดียวกันในขณะที่นั่งคุยกัน หญิงสาวไม่ควรให้ผู้ชายถึงตัวหรือถูกเนื้อตรงตัว ห้ามผู้ชายเดินผ่านหน้าห้องนอนหรือเป็นบริเวณที่ผีนอนนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่คนสมัยก่อนสร้างขึ้นมากเพื่อควบคุมพฤติกรรมของหนุ่มสาว ถ้าใครฝ่าฝืนทำก็ถือว่าเป็นการผิดผี ต้องมีการเลี้ยงผีปู่ย่า

พ่อหนานสม บอกว่า การที่ชาวบ้านนับถือผีปู่ย่า เพราะมีความเชื่อว่า การไหว้ผีปู่ย่าทำเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษเป็นการจัดระเบียบของชุมชนและเครือญาติ อันเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตร เพื่อความอยู่ดีกินดีของสมาชิกในเครือญาติ รวมทั้งการควบคุม พฤติกรรมทางเพศของสมาชิกในเครือญาติเดียวกัน

สถานที่ประกอบพิธีกรรมคือ หอผีป่วนของแต่ละตระกูล และช่วงเวลาการประกอบพิธีกรรม คือ ช่วงเวลาตอนเช้าของเดือน 9 หากแต่ยกเว้นวันพุธหรือวันพระหรือในกรณีพิเศษ เช่น ลูกหลานในตระกูลผีเดียวกันแต่งงาน หรือการบนบานสัมฤทธิ์ผล ส่วนผู้ประกอบพิธีกรรมเรียกว่า เก้าผี ซึ่งเป็นผู้สืบทอดผีต้นตระกูล มักจะเป็นผู้หญิงสูงอายุ ผู้อำนวยการพิธีกรรม เรียกว่า เก้าผี ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ สมาชิกในสายตระกูลผีฝ่ายหญิง สำหรับพิธีกรรมการเลี้ยงผีป่วนในชุมชนบ้านหนองแฝก มีวัตถุประสงค์หลักในพิธีกรรม ได้แก่

1. เครื่องบูชา ประกอบด้วย น้ำส้มป่อย ดอกไม้ รูปเทียน
2. อาหาร ได้แก่ อาหารคาวทำจากไก่ต้มซึ่งต้องไม่ผ่านการชิมระหว่างปรุง และอาหารหวาน ผลไม้ ต่าง ๆ
3. เครื่องดื่ม น้ำดื่มและเหล้าขาว ซึ่งน้ำจะบรรจุในคนโทส่วนเหล้าบรรจุขวด
4. ของขบเคี้ยว หมาก พลู เมี่ยง บุหรี่

การดำเนินพิธีกรรมนั้น เก้าผีเป็นผู้เริ่มเช่นสรวงโดยการจุดรูปเทียนที่มีอยู่ แล้วพนมมือกล่าวคำเชิญผีป่วนมากินอาหารที่นำมาเช่นสรวงและขอให้ป่วนช่วยปกป้องรักษาคุ่มครองตนและเครือญาติในสายตระกูลให้อยู่ดีมีสุข คำกล่าวเชิญนี้เป็นโวหารส่วนตัว มีลักษณะคำพูดเป็นร้อยแก้วธรรมดา เมื่อกล่าวเชิญเสร็จแล้ว ญาติบางคนก็จะลากลับคนที่อยู่ก็จะรอนจนกว่าเทียนจะดับ แล้วเก้าผีก็จะเข้าไปขออนุญาตกินอาหารที่เหลือทั้งหมด และกล่าวขำการขอความคุ้มครองรักษาจากป่วน เป็นเสร็จพิธีแยกย้ายกันกลับบ้าน

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน ทำให้การนับถือผีป่วนในชุมชนลดน้อยลง ดังเช่น คำพูดของแม่ฮ้อยแก้ว ที่บอกว่า " สอนมันไปเถอะ มันดั่งทำกันอยู่ " แม่ฮ้อยบอกว่าลูกหลานไม่ยอมฟังคำสั่งสอนแล้ว เพราะฮ้อยเห็น เดินจับมือกัน นั่งอิงกัน เวลาซ้อนรถยังกอดกันเหมือนจะกลัวตก จะเห็นว่าหนุ่มสาวเห็นความสำคัญของผีป่วนลดน้อยลง ยังคงเหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มผู้หญิงที่มีอายุ และครอบครัวที่เคร่งครัดเท่านั้น ที่ยังยึดถือความเชื่อนี้อยู่ สำหรับเด็กที่ได้รับการศึกษาจากภายนอกชุมชน โดยเฉพาะหากอาศัยอยู่ภายนอกชุมชนด้วยแล้ว การที่จะมาคลุกคลีหรือมาทำความเข้าใจเกี่ยวกับผีป่วนย่อมมีน้อยลง ทำให้เขาเกิดความไม่เข้าใจ และถูกละเลยปัญหาของคนในชุมชนได้

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีหม้อหนึ่ง

ความเชื่อในเรื่องผีปู่ด้ายคำหรือผีหม้อหนึ่งนั้น ยังแสดงออกในรูปของ พิธีการลงผีหม้อหนึ่ง เพื่อขอคำแนะนำ คำปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากผีหม้อหนึ่ง ในชุมชน บ้านหนองแฝก มีบ้านที่มีการลงผีหม้อหนึ่งอยู่ 2 แห่ง

จากการสอบถามผู้ที่ไปใช้บริการการลงผีหม้อหนึ่ง พบว่ามีความเชื่อที่ว่า ใน ครัวที่เตาไฟจะมีผีหม้อหนึ่งสถิตที่หม้อหนึ่งและไหข้าว สามารถนำวิญญาณมาทรงได้ แต่คนที่ทรง จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการทรงผีหม้อหนึ่ง

นางอ่อน ซึ่งเป็นแม่ค้าในตลาดบ้านหนองสีแจ่ง เล่าให้ฟังว่า ได้ไปถามผี หม้อหนึ่งว่าค้าขายอะไรถึงจะพอกินพอใช้ นางอ่อนได้เห็นวิธีการลงผีหม้อหนึ่ง ทุกขั้นตอนว่า ผู้ลง ผีหม้อหนึ่ง จะใช้ ข้าวสาร 1 ลิตร กรวยหมาก 4 กรวย พลุ 4 ใบ เงิน 12 บาท และกระดิ่งสำหรับ ใส่ข้าวสาร การเชิญวิญญาณจะใช้เสื้อสีดำสวมทำเสื้อของปู่ด้ายและใช้ไม้ไผ่ความยาวประมาณ 75 ซม. สำหรับทำแขนปู่ด้าย โดยจะมัดไม้ทำแขนกับขอบปากไหข้าว สวมเสื้อ และนำขี้เถ้าลง บนหม้อหนึ่งที่ตั้งบนเตาไฟที่ก่อแล้ว รอวิญญาณประทับเมื่อประทับแล้วจะมีการเคลื่อนตามแรง คันดังกล่าว การสื่อสารของผีหม้อหนึ่งจะใช้การขีดเขียนเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ลงบนข้าวสารใน กระดิ่ง และผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นผู้แปลความหมายให้ฟัง ผีหม้อหนึ่งบอกนางอ่อน ว่าให้ขาย ผักขายไม้กิน นางจึงยึดอาชีพเป็นแม่ค้าขายผักมาจนถึงปัจจุบันนี้ นางบอกว่ารายได้ก็พออยู่พอ กินตามสภาพ และยังมีเงินส่งลูกเรียนในเมืองด้วย

แม่อุ้ยคำ ผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีหม้อหนึ่งบอกว่า สมัยก่อนผีหม้อหนึ่งมี ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแม่โพสพหรือข้าว กล่าวกันว่าผีหม้อหนึ่งจะสามารถบอกเหตุล่วงหน้าแก่สมาชิกในครอบครัวได้ โดยในเวลาหนึ่งข้าวในตอนเช้า หากข้าวที่หนึ่งเปลี่ยนสภาพเป็นสี แดงแสดงให้เห็นว่า จะมีเหตุไม่ดีเกิดแก่ครอบครัว ให้รีบทำการแก้ไขป้องกันเพื่อลดความรุนแรง ของเหตุการณ์ร้ายที่จะเกิดขึ้น โดยการนำข้าวที่หนึ่งไปทำการสะเดาะเคราะห์ส่งเคราะห์ที่วัด

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเสื้อวัด

ตามความเชื่อของชาวบ้านที่มีข้อมูลเกี่ยวกับผีเสื้อวัด บอกว่าผีเสื้อวัดก็คือ ผีกะยักษ์ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงทำเช่นเดียวกับผีกะยักษ์ คือพิธีกรรมการเลี้ยงผีกะ ยักษ์จะกระทำกันทุก ๆ ปี โดยมีหมอมผีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และจัดให้มีเครื่องเซ่นไหว้ ได้ แก่ ไก่ หรือหมู 2 ตัว สุรา 1 ขวด แกงอ่อม ลาบ อาหารต่าง ๆ อีกมากมาย หมอมผีที่มีคาถาอาคม แก่กล้า เชื่อว่าผีกะยักษ์จะเกรงกลัวและจะจึงออกจากร่างนั้น ก่อนที่หมอมผีจะทรมานปราบด้วย

วิธีต่าง ๆ แต่หากว่าเป็นผีกะที่เก่งกล้า หรือมีอายุมาก มักไม่ค่อยยอมออกจากร่างได้ง่าย ๆ ต้องให้หมอผีที่เก่งกล้าด้านอาคมมาปราบ

การเลี้ยงผีเสื้อวัดหรือผีเจ้าวัด ของชาวหนองแ่งจัดทำขึ้นเพราะเชื่อกันว่า ในบริเวณศาสนสถานนั้นจะมีดวงวิญญาณของพระภิกษุที่ยังไม่หลุดพ้น เพราะมีบ่วงกรรมและจิตตกอยู่ในภวังค์ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาทุกสิ่งในบริเวณวัดคอยดูแลควบคุมพฤติกรรมของพระในวัดและคนที่เข้ามาในวัด

หากจะทำอะไรขึ้นในบริเวณวัดหรือมีการประกอบพิธีกรรมตามเทศกาลของชุมชน หรือการมีเด็กวัดและพระใหม่มาพักอยู่ในวัดต้องบอกกล่าวแจ้งให้แก่ผีเสื้อวัดทราบ และหากปฏิบัติไม่ดีตามกฎหมายจะเป็นโทษภัยต่อพระและผู้ที่อยู่ในวัด ซึ่งผู้ทำหน้าที่บอกกล่าวคือ ปู่จารย์หรือมรรคทายก โดยผู้ประกอบพิธีกรรมจะทำให้หอผีเสื้อวัดซึ่งตั้งไว้ในบริเวณวัดนั่นเอง และประเด็นที่ต่างกับการเลี้ยงผีประเภทอื่น ผีเสื้อวัดไม่ต้องเลี้ยงตามเทศกาล จะเลี้ยงเวลาไหนก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเสื้อวัดในหมู่บ้านนั้น แต่ในวัดหนองแ่งเวลาวันพระหรือมีงานอะไรก็ตามที่จัดในวัด เช่น งานศพ งานผ้าป่า งานทอดกฐิน งานบวช เป็นต้น จะเห็นมีอาหารจัดเป็นขันโตก ไปวางที่ศาลเสื้อวัดทุกครั้งการที่ชาวบ้านทำเช่นนี้ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเสื้อวัด จึงทำเพื่อบูชาหรือบอกกล่าวให้ผีเสื้อวัดได้รับทราบ งานนั้นจะได้ดำเนินไปอย่างสะดวก ไม่มีอุปสรรคใด ๆ เกิดขึ้นขณะที่ในวัดมีงานต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีกะ

คนสมัยก่อน เชื่อว่าผีกะ เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ที่อยู่กับลูกหลานสืบต่อกันมา ลูกหลานจะต้องเชิญให้อยู่ในหม้อดิน ปิดปากด้วยผ้าขาว ผ่าแดง มีดอกไม้ธูปเทียน ข้าวปลาอาหาร บวงสรวงอย่างดี ถ้าหากลูกหลานละเลยวิญญาณนี้ก็จะเที่ยวไปสิงคนอื่น ๆ เพื่อจะทำให้ลูกหลานอับอายขายหน้า

ลุงจันตา ซึ่งเป็นหมอผี เล่าให้ฟังว่า ในชุมชนบ้านหนองแ่ง มีวิธีการและการจัดให้มีเครื่องเช่นไหว้ผีกะ โดยมีเครื่องเช่นที่จัด คือ ไก่ หรือหมู 2 ตัว สุรา 1 ขวด แกงอ่อม ปลา อาหารต่าง ๆ อีกมากมาย หมอผีที่มีคาถาอาคมแก่กล้า เชื่อว่าผีกะจะเกรงกลัวและจะจึงออกจากร่างนั้น ก่อนที่หมอผีจะทรมานปราบด้วยวิธีต่าง ๆ แต่หากว่าการเลี้ยงผีกะยักษ์จะกระทำกันทุก ๆ ปี โดยมีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ถ้าเป็นผีกะที่เก่งกล้า หรือมีอายุมาก มักไม่ค่อยยอมออกจากร่างได้ง่าย ๆ ต้องให้หมอผีที่เก่งกล้าด้านอาคมมาปราบจึงจะออก

วิธีการขับไล่ผีของชาวบ้านสามารถกระทำได้ 2 วิธีด้วยกัน คือ

1. ใช้คันทากที่ปลูกเสกด้วยคาถาอาคมดี เพื่อขับไล่ผี
2. การใช้มีดหมอแหก

ทั้ง 2 วิธีนี้ดำเนินการโดยปุจารย์ หรือหมอผี เพราะเชื่อว่าจะทำให้ผีได้รับ ความเจ็บปวดทรมานมากจนต้องร้องขอความกรุณาปราณีจากหมอผี ซึ่งหมอผีก็จะถามว่า เป็นใครมาจากไหน ต้องการอะไร ซึ่งถ้ามันทนไม่ได้ก็จะยอมบอกเรื่องทั้งหมด

ส่วนวิธีสุดท้าย หมอผีจะให้ผีทะเลที่เท้าของหมอผี แต่ก็อาจมีผีบางตัว ไม่ยอมออกจากร่าง โดยเฉพาะผีที่แก่มาก ซึ่งหมอผีต้องใช้มีดหมอทำการตัดหางตอนที่อยู่ข้าง ในของผีออกเสียก่อน และทำการเสกคาถาไปที่บริเวณกระหม่อมของคนที่ถูกผีเข้าสิง เพราะเชื่อว่าวิธีนี้จะทำให้ผีตัวนั้น ออกจากร่างในลักษณะออกอาการอาเจียนและพุบหลับไป แต่ถ้าหากว่าเป็นผีที่ตื้อรั้นมาก ๆ หมอผีอาจใช้วิธี โยนศีรษะ หรือใช้หม้อแกงที่ใช้ปรุงอาหาร ครอบศีรษะไว้ จากนั้นจึงเอามีดหมอโกนที่บนหม้อแกงนั้น ซึ่งลักษณะนี้จะทำให้บริเวณศีรษะ ของเจ้าของผีจะมีรอยคล้ายการถูกโกนผมเป็นทางยาว ซึ่งเชื่อว่าการกระทำเช่นนี้จะทำให้ผี โกรธ และออกจากร่างไป

พ่อจันทา บอกว่าสมัยนี้ ไม่เห็นผีเข้าสิงใครอีก อาจเป็นเพราะลูกหลาน เลี้ยงจนอึด หรือผีกลัวสภาพแวดล้อมปัจจุบันก็ได้ แต่ยังมีครอบครัวบางครอบครัวที่ให้พ่อ จันทา ไปเลี้ยงผีให้อยู่ เพราะเขายังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีอยู่ พ่อจันทา บอกว่าผีจะถ้าเลี้ยงดี จะ ทำให้เจ้าของร่ำรวย มีกินมีใช้ไปตลอด

3. วิธีการควบคุมความประพฤติด้านต่าง ๆ ของคนโดยอาศัยความเชื่อเรื่องผี

ในชุมชนบ้านหนองแฝก มีวิธีการควบคุมความประพฤติของคนโดยอาศัยความเชื่อ ที่เกี่ยวกับเรื่องผี ดังนี้

การควบคุมความประพฤติในด้านสุขภาพอนามัย ชาวบ้านหนองแฝกบางครอบครัว ชอบกินของสุก ๆ ดิบ ๆ หรือของที่ไม่ค่อยสะอาด เช่น ลาบดิบ หลู้ เนื้อดิบ ซึ่งคนที่มีลักษณะ ชอบกินของสกปรก สิ่งโสโครกและของดิบของคาวนั้นเปรียบเหมือนกับผีหรือผีกระสือ ซึ่งผีพวกนี้จะออกหากินในตอนกลางคืนและกินของต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา

วิธีการควบคุม ชาวบ้านใช้การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าหรือการดูค่าเวลาเห็น ลูกหลานทำแบบนั้น เช่น พูดว่า"อยากเป็นผีหรือ" บางทีก็พูดว่า"สงสัยจะเป็นผีกระสือ" การ ถ่ายทอดวิธีนี้มีสถาบันครอบครัวเป็นผู้ถ่ายทอด โดยใช้เวลาถ่ายทอดตอนที่รับประทาน

อาหาร หรือตอนที่ลูกหลานเข้านอนโดยการเล่าเรื่องผีกระสือหรือผีกะให้ฟัง ลูกหลานก็จะมีพฤติกรรม การกินดีขึ้น เพราะเกิดความกลัวและอายุที่โค่นว่าเป็นผีกะ

วิธีการและกลไกที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ สถานบันครอบครัว ใช้วิธีการด่า ว่ากล่าว ตักเตือน ให้ลูกหลานฟัง เพื่อให้เกิดความกลัวและไม่กินของดิบหรือของสกปรกอีก เป็นการ ผีให้เกิดการกินที่ถูกสุขลักษณะ ทำให้ร่างกายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เช่น การเป็นพยาธิ การปวดท้อง หรืออาการอย่างอื่นที่ส่งผลให้สุขภาพไม่แข็งแรง

การควบคุมในด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านหนองแฝกส่วนมากมี อาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น คนที่ทำไร่ทำสวนมักจะเชื่อว่าบริเวณที่ดินเองทำมาหากินอยู่นั้นมี ผีเจ้าที่หรือผืนาสิงสถิตอยู่ ก่อนที่จะลงมือทำอะไรต้องทำการขออนุญาต แม้แต่ตอนที่ จะกินข้าว ก็ต้องจัดหาให้เจ้าที่เจ้าทางกินเสียก่อน ชาวบ้านที่ทำการเกษตรจะให้ความเคารพ เพราะเชื่อว่าเมื่อทำเช่นนี้แล้วจะทำให้ผลิตผลอุดมสมบูรณ์ ถ้าใครแสดงกิริยาลบหลู่ดูหมิ่น ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะในบริเวณที่มีผีสิงสถิตอยู่ ผีจะบันดาลให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมาได้

วิธีการควบคุม ชาวบ้านมีวิธีการถ่ายทอดลูกหลาน โดยการบอกเล่าให้ฟัง หรือพาไป ร่วมพิธีกรรมการเลี้ยงผีให้รู้ได้เห็นจริง ๆ แม้แต่การทำขวัญข้าว หรือพิธีเกี่ยวกับผีต่าง ๆ ตอนที่ลงมือทำการเกษตร เพื่อให้เห็นว่าพ่อแม่ให้ความเคารพต่อผืนา หรือผีเจ้าที่อย่างไร ลูกหลานจะได้นำไปปฏิบัติสืบต่อไป เป็นการควบคุมพฤติกรรมด้านการขับถ่ายให้ถูก สุขลักษณะไปในตัวด้วย

วิธีการและกลไก ในการถ่ายทอดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีด้านการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม คือ ครอบครัว ซึ่งเป็นผู้นำไปร่วมการทำพิธีต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดให้เห็นโดยมี ผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้แทนระบบสัญลักษณ์ เมื่อผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมในหมู่บ้านได้เห็นการ ประกอบพิธีกรรม หรือได้รับการบอกเล่าเรื่องผีต่าง ๆ มาก่อนหน้านี้แล้ว จึงเกิดความเชื่อ เกี่ยวกับผืนาและผีเจ้าที่ จึงส่งผลให้เกิดความเคารพนับถือไม่ลบหลู่ที่ทำมาหากิน เกิดความ ขยันขันแข็งและมีกำลังใจในการทำมาหากินโดยรักอาชีพเกษตรกรรม และอนุรักษ์ให้ลูกหลาน ยึดอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นสมบัติที่มีค่ากันต่อไป

การควบคุมในด้านอุปถัมภ์ ชาวบ้านที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผี เชื่อว่าถ้า ใครที่ขโมยของต่าง ๆ ที่เป็นสมบัติของวัดเกิดชาติหน้าจะกลายเป็นผีเปรต ซึ่งมีขนาดตัวสูง ใหญ่ มีปากแหลมเล็กเท่ารูเข็ม ซึ่งผีเปรตจะมีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินสมบัติของวัด หรือถ้าเข้าไป ในวัดขอให้สำรวมกิริยาอย่าให้ดี เช่น วังเล่นเสียงดังภายในวัด พุดจาหยาบคาย เป็นต้น ซึ่งถ้า ใครปฏิบัติเช่นนั้น จะถูกผีเปรต หรือผีเสื้อวัดลงโทษให้รับภัยอันตรายต่าง ๆ

ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องผีอีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ให้เด็กเล่นซ่อนหากันในตอนพลบค่ำหรือซ่อนในที่ลับ เพราะจะทำให้ผีเอาไปซ่อน ผีจะอำไม่ให้เด็กที่ซ่อน ตู๋หม่อนเล่าให้ฟังว่าในหมู่บ้านเคยมีเด็กถูกผีอำ เพราะเล่นซ่อนหากัน พ่อแม่ออกตามหาหาไม่พบ จึงมาขอให้ตู๋หม่อนออกตามหา พ่อตู๋หม่อนไปหาตรงที่เล่นซ่อนหาแล้ว จึงทอคาตามาที่เรียนมา ลักพักหนึ่งเด็กที่หายไ้ก็วิ่งออกมาจากพุ่มไม้ ซึ่งพุ่มไม้นั้นพ่อแม่ก็เข้าไปหาแล้วไม่เจอ จึงทำการสอบถามเด็กคนนั้น เด็กบอกว่าเห็นทุกคนแต่พูดไม่ออก ขยับเขยื้อนไม่ได้เหมือนกับมีใครมาจับไว้ ดังนั้นถ้าเด็กคนไหนในหมู่บ้านชอบเล่นซุกซนหรือเล่นซ่อนหากันตอนพลบค่ำ มักจะถูกผู้ใหญ่ขู่ว่าจะวังผีเอาไปซ่อนเหมือนเด็กคนนั้น เด็กในหมู่บ้านหนองแฝกบางคนจะกลัวจึงทำให้ระงับความซุกซนของเด็กลงไปได้บ้าง

วิธีการควบคุมด้านอุปนิสัยของชาวบ้านนั้น สำหรับเรื่องผีเปรตนั้นมีวิธีการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความกลัว คือ การเล่านิทานเรื่องผีเปรตให้ฟังหรือพาไปฟังพระเทศน์ที่วัดในวันพระ พาไปดูเสี้ยววัดและเล่าให้ฟังว่าเสี้ยววัดมีหน้าที่ดูแลสิ่งต่าง ๆ ในวัด ถ้าใครมีพฤติกรรมไม่ดีในวัดจะถูกผีเสี้ยววัดและผีเปรตลงบันดาลให้ได้รับภัยอันตรายต่าง ๆ ขึ้นได้ ชาวบ้านโดยเฉพาะเด็กก็จะเกิดความเชื่อและมีอุปนิสัยที่ดีขึ้น

วิธีการและกลไกที่ใช้ในการถ่ายทอด ขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าจะใช้วิธีการใดในการถ่ายทอดให้รู้สึกกลัวและหยุดความประพฤติที่ไม่ดีได้ เช่น การฟังเทศน์จากพระสงฆ์ที่เล่าเรื่องผีเปรต การฟังเรื่องจากผู้รู้ หรือการบอกเล่าคุณค่าจากสถาบันครอบครัวทุกครั้งที่ได้เห็นลูกหลานแสดงพฤติกรรมไม่ดี

ดังนั้นการที่ผู้ใหญ่ใช้ความเชื่อเรื่องผีต่าง ๆ มาเล่าให้เด็กฟังจะทำให้เด็กกลัวและเกิดความเชื่อเรื่องผีว่ามีจริง เพราะมีตัวอย่างให้เห็นว่าถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนั้นจะเป็นอย่างไร ทำให้เด็กและผู้ใหญ่ที่เกิดความเชื่อในหมู่บ้านมีพฤติกรรมที่ดี ไม่มีใครลักขโมยของวัด เด็กก็ไม่เล่นซุกซนจึงไม่ทำให้เกิดอันตรายได้

การควบคุมในด้านการล่วงเกินทางเพศ ชาวบ้านหนองแฝกที่นับถือผีปู่ย่า มีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่า ว่าผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษที่คอยดูแลรักษาลูกหลาน ผีปู่ย่าอาศัยอยู่ที่บ้านคันตระกูลของฝ่ายหญิง ทั้งนี้เพราะผีปู่ย่าสืบเชื้อสายมาจากทางแม่ และที่อยู่ของผีปู่ย่าเรียกว่าบ้านแก้าผี ซึ่งแต่ละปีลูกหลานจะทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า โดยมีข้าวปลาอาหาร สุรา และไก่ เลี้ยงเป็นเครื่องเซ่น การที่ทำเช่นนี้เพราะเชื่อว่า ผีปู่ย่าจะปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข แต่ถ้าลูกหลานคนใดทำผิดผี ผีปู่ย่าจะบันดาลให้ลูกหลานเจ็บป่วย หรือบางทีอาจจะทำร้ายพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย แทนก็ได้

วิธีการควบคุม ในสมัยก่อนความเชื่อเรื่องผีป๋ายามีอิทธิพลในการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของคนในหมู่บ้าน เช่น หนุ่มสาวในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มหญิงสาวที่จะต้องประพฤตินให้เหมาะสมกับการเป็นกุลสตรี หากกระทำการประพฤติดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อพ่อแม่ ซึ่งมีความเชื่อว่าจะถูกผีป๋ายาลงโทษทำให้เกิดความเจ็บป่วย หากแต่ในภาวะการณ์ปัจจุบันการประพฤตินในเรื่องของการถือศีลลดน้อยลงจากเดิม จากแต่เดิมการจับต้องส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเพียงเล็กน้อยก็ผิดผีได้ กลับกลายเป็นการอ่อนล้าและปฏิบัติกันแค่บางส่วน ทั้งนี้เพราะเหตุทางด้านสภาพการณ์ทางสังคมที่หนุ่มสาวออกจากบ้านเพื่อศึกษา หรือไปทำงาน ทำให้มีโอกาสนในการพบเจออันอาจนำไปสู่การประพฤตินที่ผิดได้ รวมทั้งจากลักษณะของการคมนาคมสื่อสารในปัจจุบันที่ต้องมีการเดินทางออกนอกชุมชนเพื่อเหตุต่าง ๆ หนุ่มสาวมีการเดินทางอย่างมีอิสระมากขึ้น จากแต่เดิมถ้ามีการประพฤติดังกล่าวจะทำให้พ่อแม่เจ็บป่วยและเสียชื่อเสียง เพราะการที่จะทราบว่าเจ็บป่วยเพราะการผิดผีของลูกสาวนั้น แต่เดิมจะรู้จากการไปขอความช่วยเหลือหรือสืบถามสาเหตุจากผีป๋ายา หากแต่ในภาวะปัจจุบันความก้าวหน้าทางการแพทย์ขยายตัวเป็นบริการคลินิกต่าง ๆ ซึ่งในหมู่บ้านก็มีอนามัยที่ใหญ่โต ทำให้เมื่อเจ็บป่วยก็ไปขอความช่วยเหลือจากการแพทย์แผนใหม่แทน นอกว่าเป็นการเจ็บป่วยที่หาสาเหตุไม่ได้จึงจะไปขอความช่วยเหลือจากระบบเดิม เช่นอดีต ลักษณะดังกล่าวก็ส่งผลต่อการปฏิบัติในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการผิดผีให้อ่อนลงทุกขณะ

วิธีการและกลไกในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีป๋ายา ถึงแม้ว่าความเชื่อเรื่องผีป๋ายาลดน้อยลง แต่ยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่นับถือผีป๋ายาอยู่ และถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีป๋ายาให้ลูกหลานฟัง โดยมีสถานบันครอบครัวเป็นผู้ถ่ายทอด ให้ลูกหลานนับถือผีป๋ายาปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นกุลสตรี สามารถควบคุมความประพฤติด้านการล่วงเกินทางเพศได้จำนวนหนึ่ง สำหรับบางคนก็ออกไปขายบริการทางเพศในตัวเมืองหรือที่อื่นนั้น เช่น ลูกสาวของยายสม ซึ่งมีอาชีพเป็นสาวเสิร์ฟในร้านคาราโอเกะแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ ยายสมบอกว่า การที่ลูกสาวทำเช่นนั้น เพราะว่าเกิดจากปัญหาความยากจนและลูกสาวก็ไม่ได้เรียนหนังสือมาตั้งแต่เล็ก ๆ ทางบ้านไม่มีเงินส่งลูกเรียน ลูกสาวจึงจำเป็นต้องทำเช่นนั้น แต่ความจริงแล้วลูกสาวของตนยังมีความเชื่อเรื่องผีป๋ายาอยู่ และยังนับถือผีป๋ายาเหมือนเดิม เพราะทุกปีลูกสาวจะทำพิธีเลี้ยงผีป๋ายา เพื่อแสดงความเคารพและแสดงความขอบคุณที่ช่วยปกป้องรักษาเวลาที่ตนเองขี่รถมอเตอร์ไซด์กลับบ้านในตอนดึกของทุกวัน

การควบคุมในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเชื่อในชุมชนที่มีพื้นฐานการนับถือผี การนับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์ คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องอำนาจของผี วิญญาณของสรรพสิ่งต่าง ๆ ผู้คนในชุมชนจึงเป็นผู้ที่นับถือผีหลายประเภท ซึ่ง

จำแนกออกได้เป็นผีร้ายและผีดี ความเชื่อเรื่องผีมีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเกือบทุกชุมชน เช่น ผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน ผีอารักษ์ และผีประเภทอื่น ๆ

จากสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้คนที่เริ่มความสับสนกับสภาวะการณรอบด้าน ความพยายามในการแสวงหาที่พึ่งทางใจ ทำให้ระบบความเชื่อเดิมไม่อาจจะสนองตอบได้อย่างเพียงพอ จึงเกิดความพยายามในการแสวงหาทางเลือกที่คิดว่าตอบสนองความคับข้องนั้นได้ ดังเช่นในอดีตความเชื่อในชุมชนเกิดปัญหาความคับข้องทางกาย ใจ เศรษฐกิจ ต้องการคำแนะนำคำปรึกษา จึงนิยมพึ่งผีหม้อนึ่ง อันเป็นลักษณะของความพยายามในการติดต่อสื่อสาร โดยผ่านระบบสัญลักษณ์การแปลความหมายภาษาสัญลักษณ์

วิธีการควบคุมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน คือ พิธีกรรมการทรงเจ้า ซึ่งพิธีกรรมการทรงเจ้าได้ถ่ายทอดด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยย้ำเตือนในความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องของชีวิตที่มีชีวิตที่สัมผัสได้นั้น ยังแอบแฝงด้วยความซ่อนเร้นในความเชื่อ เกี่ยวกับการบงการควบคุมปรากฏการณ์ในด้านดี ชั่ว สุขหรือทุกข์ จึงเกิดความเชื่อถึงอำนาจคลั่งคลั่งที่แอบแฝงอยู่ ทั้งนี้จากแนวคิดพื้นฐานเดิมของชุมชน ความเชื่ออมตะวิญญาณของพรหมณ์และการเวียนว่ายตายเกิดในทางพุทธศาสนา ทำให้เกิดแนวปฏิบัติพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องผีที่สามารถให้ทั้งคุณและโทษต่อมนุษย์ได้ โดยเชื่อว่าผีนั้นมีชีวิตจิตใจ ความรู้สึก อารมณ์โกรธ รัก หลง ดังนั้นผีจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิต ถูกนำมาจัดวางในระบบต่าง ๆ ในสังคม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของบุคคลและกลุ่มในด้านเกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมที่เหมาะสม และแสดงถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ความผูกพัน ความสามัคคี ความกตัญญู การเคารพเชื่อถือน้อมรับในศักดิ์ศรีซึ่งกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น เช่น ความเชื่อในผีหอผีเฮือน ผีปู่ย่า ผีเจ้าที่ หรือผีอื่น ๆ

ดังนั้นเมื่อชาวบ้านมีการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผี จึงทำให้เกิดความกลัว ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน เกิดความสัมพันธ์อันดีภายในหมู่บ้าน ชุมชนก็สงบสุข ลูกหลานอยู่ในกรอบตามจารีตประเพณีที่ดีงาม สามารถควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนได้

วิธีการและกลไกที่ใช้ในการถ่ายทอด ชาวบ้านมีวิธีการที่แสดงออกมาในระบบสัญลักษณ์จากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ปฏิบัติขึ้น ล้วนถูกกำหนดโดยมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์กระทำโดยมีแนวคิดอยู่เบื้องหลังพิธีกรรมเหล่านั้น โดยเน้นความสัมพันธ์ในการพึ่งพาระหว่างคนกับคน เช่น ความร่วมมือร่วมใจกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น คนในชุมชนสามารถนำสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์เข้ากับสังคมในปัจจุบัน อย่างเช่น การทำมาหากิน เป็นต้น และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ

สิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การทำพิธีเกี่ยวกับผีต่าง ๆ ภายในชุมชน ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ จะทำหน้าที่แตกต่างกัน หากแต่สอดคล้องสัมพันธ์กันเกี่ยวกับการแบ่งปันพึงพาระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข ผ่อนคลายความวิตกกังวลต่อชีวิต ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความหวัง และการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนภายใต้บทบาทหน้าที่แตกต่างกัน อันจะช่วยลดข้อขัดแย้งในสังคม และจะช่วยผนึกส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การควบคุมในด้านกิริยามารยาท ความเชื่อเรื่องผีมีส่วนในการควบคุมพฤติกรรมทางด้านกิริยามารยาทเฉพาะตัว และมารยาทของคนในชุมชนบ้านหนองแฝก เช่น ความเชื่อเรื่องผีต่าง ๆ ดังนี้

ผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่ควบคุมพฤติกรรมของหญิงสาวให้รักนวลสงวนตัว ไม่ทำผิดผี ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นแม่ศรีเรือน เป็นกุลสตรี และไม่ประกอบอาชีพที่ชุมชนรังเกียจ ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้หญิงสาวจะประพาศิทธจาริตประเพณีไปแล้วก็ตามแต่ก็ยังมีส่วนหนึ่งที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ และเชื่อว่าถ้าใครทำผิดผีแล้วจะถูกผีปู่ย่าลงโทษเอาได้ และคนที่เชื่อเช่นนี้มักจะพบแต่ความสุข ไม่ทำให้แอบอายขายหน้าหรือเสียชีวิตไป เช่น การเป็นเอดส์ตายได้ เพราะจะพบว่าวัยรุ่นเป็นเอดส์ตายมากขึ้น คนในหมู่บ้านจึงบอกว่าการที่เป็นเช่นนั้นเพราะถูกผีทำโทษเอา ชาวบ้านมีวิธีควบคุม โดยการสั่งสอน อบรม ว่ากล่าว ตักเตือน และยกตัวอย่างประกอบให้เห็นว่า ถ้าใครทำผิดผีจะทำให้เกิดอะไรขึ้นบ้าง จึงทำให้ลูกหลานมีพฤติกรรมดีขึ้น

ผีเจ้าที่เจ้าทาง เป็นผีที่ควบคุมไม่ให้แสดงกริยาต่าง ๆ ไม่ดีต่อสถานที่ เช่น การปัสสาวะตามที่ต่าง ๆ แทนที่จะไปทำธุระในห้องน้ำ คนในชุมชนมีความเชื่อว่าบริเวณต่าง ๆ มีผีเจ้าที่สิงสถิตอยู่ ไม่ควรไปปัสสาวะรด แต่ถ้าวอดกลั้นไม่ได้ก็ให้ขอมาก่อนจะปัสสาวะ ไมอย่างนั้นจะมีอันเป็นไป คือ อาจจะเจ็บไข้ได้ป่วยได้ ชาวบ้านมีวิธีควบคุมพฤติกรรม โดยการพาไปร่วมพิธีกรรม การบูชา และการแนะนำแนวทางปฏิบัติให้กับลูกหลาน

ผีสองนาง เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ ถ้าใครเดินผ่านแล้วพูดจาหยาบคายหรือแสดงกริยาไม่สุภาพ บริเวณนั้นก็จะทำให้ผีโกรธและลงโทษเอาได้ โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่ชอบไปทำอะไรไม่ดีได้ต้นไม้ ผีสองนางก็จะคลั่งคลั่งให้เกิดความอับอายได้ เช่น คนในชุมชนมักจะพูดเตือนลูกหลานว่า " ผีหญิงหรือผู้ชายคู่ใดสมสู่กันโดยให้หลังติดกับพื้นดิน จะทำให้ชีวิตล้มเหลวและทำอะไรก็ไม่เจริญรุ่งเรืองเป็นการกระทำที่น่ารังเกียจและอับอายที่สุด" การกระทำเช่นนี้ถือว่าการลบหลู่ต่อพระแม่ธรณีและผีที่อยู่บริเวณนั้นได้

ดังนั้นจะเห็นว่าชาวบ้านได้ใช้ความเชื่อเรื่องผีมาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้มีพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตั้งตามที่ชุมชนต้องการได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ชุมชนมีแต่ความสงบสุขและอยู่กันอย่างเป็นระเบียบแบบแผนดั้งเดิม

4. วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผี

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้และถ่ายทอดความเชื่อของชุมชน บ้านหนองแฝก ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น คือ

วิธีการถ่ายทอด

การถ่ายทอดเกี่ยวกับความเชื่อของคนในชุมชนบ้านหนองแฝกนั้น กระทำได้ในหลายรูปแบบทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น

การบอกเล่า ผู้อาวุโสจะบอกลูกหลานว่าถ้ามีพระห้อยคอจะป้องกันผีได้ ซึ่งแม้แต่ละครหรือภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับผี ก็ตอกย้ำให้เห็นว่าผีกลัวพระที่ห้อยคอ หรือการกราบพระก่อนนอนจะทำให้หลับฝันดีไม่ต้องตื่นมาตอนกลางคืนแล้วเห็นผี การบอกเล่า เช่น การเล่านิทานเกี่ยวกับผีให้ลูกหลานฟัง จนทำให้ลูกหลานเกิดความกลัวและเชื่อถือกันมา

นอกจากการบอกเล่าแล้วการทำให้ดู การสอนให้ทำ การห้าม การขู่ การให้ทดลองทำ การชมเชยเมื่อกระทำได้ถูกต้องแล้ว ก็เป็นวิธีการถ่ายทอดวิธีหนึ่งที่ใช้ในชุมชน

การดูคำเป็นอีกวิธีหนึ่งของกระบวนการถ่ายทอดทางความเชื่อ เช่น ห้ามวิ่งเล่นบนบ้าน ห้ามนอนยกเท้าฟาดเสาบ้าน ห้ามจับบริเวณใกล้ห่อเจ้าที่ เมื่อลูกหลานทำแบบนี้ก็จะดูคำหรือทำโทษให้หลบจำ และการลงโทษทุกครั้งต้องเล่าเหตุผลให้ฟังว่าทำไมจึงไม่ให้ทำเช่นนั้น จึงทำให้ผู้ที่กระทำเกิดความเชื่อและละเว้นพฤติกรรมดังกล่าว

การพาไปร่วมพิธีกรรม การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอาจจะไปในฐานะของผู้สังเกตการณ์ ทั้งนี้เพราะได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมมาก่อนหรือไม่ก็ตาม การที่เข้าร่วมพิธีกรรมที่แสดงถึงความเชื่อในพิธีกรรมนั้น ๆ ยิ่งการเข้าร่วมทำอะไรก็จะเป็นโอกาสในการตอกย้ำเกี่ยวกับแนวคิด ความเชื่อจึงได้รับการถ่ายทอดมากยิ่งขึ้น ในชุมชนชนบทที่ลูกหลานอยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ปู่ย่าตายาย มักจะได้รับการถ่ายทอดอันเนื่องมาจากการติดตาม จากการพาไปร่วมในพิธีต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีนา การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเข้าร่วมประเพณีการพื้อมีดผีเม็ง เป็นต้น เมื่อได้รู้ได้เห็น หรือได้เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม ก็จะเกิดเป็นความเชื่อ ซึ่งประสบการณ์ที่ได้รับจากการถ่ายทอดในครอบครัวของบุคคลเป็นรากฐานที่สำคัญเกี่ยวกับการยอมรับในความเชื่อ เมื่อได้รับการเจริญเติบโตและ

พัฒนาการทางความคิดหรือสติปัญญามากขึ้น โดยเฉพาะสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับจากวัยเด็กนั้นจะสั่งสมในระบบคิดของบุคคล และสืบทอดไปยังกลุ่มเพื่อนหรือบุคคลอื่น ๆ ต่อไป

ด้วยความต้องการที่หลากหลายของบุคคลในชุมชน ทำให้การอยู่ร่วมกันในชุมชน จำเป็นต้องมีการควบคุมเช่นเดียวกับการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีต้องอาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดหรือจัดเถลา โดยพิธีกรรมนั้นจะมีวิธีการเหมาะสมสอดคล้องต่อสถานการณ์ของสังคม และชอบด้วยกฎหมายบ้านเมือง กฎศีลธรรม มนุษยธรรมต่าง ๆ การควบคุมทางสังคมนั้นอาจอยู่ในลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ตามแต่ความเหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ

การประกอบพิธีกรรมด้านความเชื่อเรื่องผีในชุมชนบ้านหนองแฝก เช่น ในการไหว้ผีปู่ย่านั้นสมาชิกในครอบครัวจะมา รวมกันเพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ อันเป็นแนวปฏิบัติให้ลูกหลานมีความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสในตระกูล ปฏิบัติตนเป็นคนดีซึ่งบรรทัดฐานต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจัดเถลาแก่สมาชิกในทางตรงและทางอ้อม ขณะเดียวกันจารีตประเพณีก็เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติของบุคคลให้มีการประพฤติปฏิบัติตามกรอบของจารีตประเพณี ซึ่งหากฝ่าฝืนจะได้รับการดำเนินคดีหรือการตักเตือนของคณาจารย์ในสังคม อาทิ การที่ไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมของชุมชนโดยเฉพาะพิธีกรรมของส่วนรวมจะได้รับการตักเตือนจากชุมชน ขณะเดียวกันในการปฏิบัติต่าง ๆ ทางพิธีกรรมนั้นต้องอยู่ภายใต้ความชอบธรรมทั้งทางศีลธรรมและกฎหมาย ทั้งนี้ได้กำหนดในรูปแบบของธรรมเนียมปฏิบัติและจารีตต่าง ๆ เพื่อให้พิธีกรรมและการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีโดยผ่านพิธีกรรมนั้นอยู่ภายใต้การปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนนั่นเอง

ผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

ในการถ่ายทอดทางสังคมด้านความเชื่อเรื่องผีนั้น บุคคลถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการถ่ายทอด และมีบทบาทในการถ่ายทอดที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้จำแนกบุคคลในชุมชนบ้านหนองแฝกที่มีบทบาทในการถ่ายทอด ได้ดังนี้

บุคคลที่อยู่ในสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวมีบทบาทอย่างยิ่งในการถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครอบครัวโดยผ่านวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นรุ่นๆและสั่งสมคัดเลือกแนวคิดความเชื่อที่เห็นว่าเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลให้ยังคงได้รับการสืบทอดเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ต่อไป การถ่ายทอดโดยบทบาทของครอบครัวนี้เริ่มตั้งแต่การที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ในครรภ์ของลูกหลานแล้ว ผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์จะเริ่มถ่ายทอดให้ผู้ที่จะเป็นแม่ในอนาคตว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร โดยมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ

ต่าง ๆ ซึ่งอยู่บนรากฐานของความเชื่อมาประกอบ เช่น ห้ามอาบน้ำก่อนพระอาทิตย์ตกดิน ห้ามนั่งคาบ้นไต้บ้าน ห้ามปลูกมะพร้าวกินเอง ห้ามเดินข้ามถนน ซึ่งเบื้องหลังของข้อห้ามนั้นก็คือ เพื่อเกิดสวัสดิภาพและความปลอดภัยของผู้ที่ตั้งครรภ์นั่นเอง และเมื่อครบกำหนดคลอดก็จะถ่ายทอดแนวคิดต่าง ๆ ให้กับพ่อแม่คนใหม่ โดยการพูดคุย บอกเล่า ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การแสดงความชื่นชมเมื่อลูกหลานทำตามและลงโทษเมื่อไม่ปฏิบัติตาม ในครอบครัวจะเกิดการเรียนรู้และซึมซับทราบแนวคิดต่าง ๆ จากเรื่องที่ใกล้ตัวผู้เรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น ในวิถีชีวิตของชุมชนบ้านหนองแฝกมีความสัมพันธ์ทางครอบครัว คือ มีลักษณะที่ผูกพันกันระหว่าง พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่า ตายาย และเครือญาติให้ความเคารพผู้อาวุโสจึงเกิดการเชื่อฟังกัน ทำให้การถ่ายทอดทางความเชื่อได้การถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องกันมา สถาบันครอบครัวจึงมีอิทธิพล อย่างสูงต่อการพัฒนาการของบุคคลทั้งความคิด สติปัญญา ร่างกายและจิตใจตลอดจนการพัฒนาทางสังคมอีกด้วย

บุคคลที่เป็นกลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ หรืออาจจะเป็นผู้อาวุโสที่มีความรู้ในหมู่บ้านมีบทบาทในการถ่ายทอดด้านความเชื่อแก่คนในชุมชนบ้านหนองแฝกได้ ทั้งนี้จากการซักถามหรือบอกเล่าในอดีตโดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เคยได้รับหรือประสบมาก่อน ซึ่งในกระบวนการจัดเกล้าเกี่ยวกับความเชื่อนั้นจะกระทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น พาไปร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยในระหว่างที่จัดเตรียมของต่าง ๆ นั้นคนที่เข้าร่วมก็จะเกิดการเรียนรู้และซักถามข้อข้องใจ ผู้มีความรู้จึงอธิบายขั้นตอนต่าง ๆ พร้อมเหตุผลในการกระทำ ซึ่งการพูดคุยซักถาม การบอกเล่า การสังเกตและการลงมือทำเองนั้น คือ การจัดเกล้าทั้งทางตรงและทางอ้อมนั่นเอง

ขณะเดียวกันรูปแบบของความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดต่อกันนั้น การติดต่อไปมาหาสู่ การเยี่ยมเยียน การจับกลุ่มคุยกันในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การไปจ่ายตลาด การไปร่วมทำบุญช่วยงานเพื่อนบ้านนั้น ชาวบ้านมักจะมีการจับกลุ่มคุยเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เรียกว่า การโละกัน และในการโละกันนี้มักจะมีเรื่องความเชื่อเรื่องผีเข้าไปปะปนด้วยเสมอ ซึ่งเป็นวิถีทางหนึ่งของการถ่ายทอดความเชื่อในชุมชนบ้านหนองแฝก ผู้วิจัยเป็นบุคคลหนึ่งที่ชอบเข้าไปร่วมในงานต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน โดยเข้าไปช่วยแม่บ้านทำอาหารในครัว ซึ่งในครัวนี้แหละ คือแหล่งที่มีการโละกัน มีการเล่าเรื่องทุกประเภท โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับผี มีการเปลี่ยนการเล่าเป็นเรื่อง ๆ ไป บางคนก็ไม่ได้เล่าแต่จะมีหน้าที่เป็นคนเสริมเรื่องให้น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ดังนั้นกลุ่มเพื่อนบ้านจึงเป็นกลุ่มคนประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลในการถ่ายทอดด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับผี

บุคคลที่อยู่ในสถาบันศาสนา ในชุมชนบ้านหนองแฟกมีแหล่งเผยแผ่ศาสนา คือ วัดหนองแฟก และผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดในวัดก็คือพระสงฆ์ในวัดนั่นเอง การประกอบพิธีกรรมบางอย่างในชุมชนบ้านหนองแฟกจะมีพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธี เช่น การอุทิศของให้กับคนตาย การสวดศพ การสะเดาะเคราะห์ การส่งเคราะห์ หรือการปิดเป่าสิ่งร้าย ๆ ต่าง ๆ เป็นต้น ในการเทศน์ในวันพระบางครั้งพระสงฆ์จะเล่าเรื่องความเชื่อ เรื่องผีลงไปด้วย การกระทำอันเป็นต้นแบบของพระสงฆ์ การร่วมกันจัดเตรียมวัสดุต่าง ๆ ที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกันในความเชื่อในชุมชนด้วยกัน จากบทบาทของพระสงฆ์ในพิธีการในชุมชนนั้น จึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดในลักษณะหนึ่งอันเป็นการเรียนรู้ถ่ายทอดทางอ้อม เมื่อชาวบ้านให้ความเคารพพระสงฆ์ เวลาพระสงฆ์พูดอะไรหรือสั่งสอนอะไร ชาวบ้านก็จะเชื่อและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป

บุคคลในสถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาเป็นสถานที่ที่มีผู้คนหลากหลาย ความคิดมาอยู่รวมกัน เช่น นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ภารโรง พ่อค้าแม่ค้า และญาติ ๆ ของผู้ที่อยู่ในโรงเรียน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อมาอยู่รวมกันก็มักจะเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในเรื่องราวต่าง ๆ ที่นำมาแลกเปลี่ยนกันนั้นย่อมมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีปะปนอยู่เสมอ เช่น เด็กนักเรียนนั่งพูดคุยกันเกี่ยวกับเรื่องผีที่ได้ยินหรือได้เห็นมาการพูดคุยเป็นการเล่าโดยเล่าเรื่องที่ผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟังมาเล่าต่อให้เพื่อน ๆ ฟัง หรือครูเล่านิทานเกี่ยวกับเรื่องผีให้ฟัง เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการศึกษาจะส่งเสริมแนวคิดไปในทางวิทยาศาสตร์ แต่ครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในสถาบันทำหน้าที่ในการถ่ายทอดนั้นยังมีแบบแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อที่สอดคล้องกับชุมชนซึ่งสะท้อนกับแนวคิดที่เคยปฏิบัติมา

ดังนั้นสถาบันการศึกษา จึงเป็นแหล่งหนึ่งของการถ่ายทอดทางความเชื่อ ที่มีผู้คนหลายประเภทมาแลกเปลี่ยนความเชื่อให้แก่กันและกัน เช่น ครูกับครู ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน เป็นต้น หากอยู่ในรูปแบบทางอ้อม และอยู่บนความขัดแย้งระหว่างสองแนวคิด คือ วิทยาศาสตร์กับสิ่งที่นอกเหนือจากธรรมชาติ

เนื้อหาที่ใช้ในการถ่ายทอดความเชื่อ

ชาวบ้านมีวิธีการถ่ายทอดความเชื่อให้ลูกหลานฟัง โดยการเล่านิทาน นิยาย สุภาษิต คำบ่่าเก่า หรือการพาไปฟังพระเทศน์ที่วัด และบางครั้งก็ใช้คำพังเพยในการสอนลูกหลาน เช่น

นิทาน จุดมุ่งหมายของการเล่านิทานสมัยก่อนนั้น เพื่อความบันเทิงในยามว่าง และอีกประการหนึ่งเป็นเหตุผลเนื่องมาจากศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์ นิทานจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนเรื่องที่เป็นคติสอนใจ สอนความประพฤติต่าง ๆ นิทานถูกเล่าต่อมาชั่วอายุคน มีการติดต่อเนื้อหาของนิทานไปตามยุคสมัย จนถึงปัจจุบันความก้าวหน้าทางการสื่อสารได้ขยายตัวมากขึ้น ส่งผลทำให้นิทานพื้นบ้านลดน้อยลงไปด้วย สำหรับในชุมชนหนองแฝกยังคงมีนิทานที่ใช้สอนเป็นคติเตือนใจ ดังนี้

นิทานเรื่องผีบอกสมบัติ ซึ่งพ่ออุ้ยกอง เล่าให้เด็ก ๆ ฟังเวลาที่เด็ก ๆ ในหมู่บ้านขอให้เล่าให้ฟัง อุ้ยบอกว่านิทานเรื่องนี้อุ้ยได้เล่าให้ลูกหลานอุ้ยฟังเป็นประจำในสมัยก่อน เนื้อเรื่องพอจะสรุปได้สังเขป ดังนี้

"มีชายผู้หนึ่งออกไปทำไร่อยู่ใกล้ถ้ำที่ชายป่าทุกวัน เวลาเขาจะรับประทานอาหาร เขาจะแบ่งอาหารออกเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งเอาถวายแด่เจ้าที่ และอีกส่วนหนึ่งเอาให้ตัวเองกิน เวลาเขาจะถวายอาหาร เขาจะเอ่ยปากบอกให้เจ้าที่รับทราบทุกครั้ง เขาได้ปฏิบัติอย่างนี้ทุกวัน คืนหนึ่งเขาได้ฝันเห็นชายชราผมขาว เดินเข้ามาบอกเขาว่า ในถ้ำมีสมบัติอยู่ใหนึง ข้าต้องการจะมอบให้เจ้า เพราะเจ้าเป็นคนมีความเมตตา รู้จักแบ่งปันสิ่งของให้ผู้อื่นทั้ง ๆ ที่เจ้าก็ยากจน เจ้าจะเอาไหม ชายผู้นั้นตอบกับชายชราในฝันว่า แล้วแต่ท่านจะกรุณา พอรุ่งเช้าชายคนนั้นก็ไปทำไร่อีกตามเคย เขานึกถึงเรื่องราวที่ฝันเมื่อคืน เขาจึงตัดสินใจเดินเข้าไปในถ้ำ เขาพบงูเหลือมตัวใหญ่นอนอยู่บนปากไห เขาก็กลับออกมาเพราะไม่อยากจะทำร้ายงูตัวนั้น พอตกตอนกลางคืน เขาก็ฝันเห็นชายชราคนเดิมอีก เขามอบบอกว่าเจ้าเป็นคนดีจริง ๆ ที่ไม่ฆ่างูเพื่อเอาสมบัติ พรุ่งนี้ให้เจ้ากลับไปเอาสมบัติในไหใหม่นะ ข้าจะบอกให้งูที่เฝ้าออกไปอยู่ที่อื่น พอรุ่งขึ้นชายคนนั้นก็กลับเข้าไปในถ้ำใหม่ เขาพบไหเก่า ๆ ใบหนึ่งวางอยู่ เขายกมือไหว้ขอให้เป็นดังที่ฝัน และขออนุญาตชายชราในฝันเปิดไหใบนั้น เขาพบสมบัติที่มีค่าในไหใบนั้น เขาก็มลงกราบที่พื้นดินเพื่อขอบคุณเจ้าของสมบัติ หลังจากนั้นเป็นต้นมาเขาก็กลับกลายเป็นคนมีฐานะร่ำรวย สร้างบ้าน ซื้อที่ดิน ซื้อวัว ควาย และยึดอาชีพค้าขาย และชายคนนั้นยังสร้างศาลเพียงตาไว้หน้าถ้ำ เพื่อระลึกถึงบุญคุณชายชราที่ยกสมบัติให้ และเขาจะนำอาหารไปถวายให้ทุกวัน โดยเฉพาะวันพระเขาจะทำพิธีอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับชายชราผู้นั้นด้วย เรื่องราวของเรื่องผีบอกสมบัติก็จบลงแค่นี้ "

เรื่องนี้สอนให้รู้ว่าคนเราต้องรู้จักให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ควรมีแต่ความเมตตาต่อทุกคนและที่สำคัญ คือ ต้องรู้จักบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ

นิทานเรื่องฝ้ายากจน จากการบอกเล่าของอุ้ยหม่อน ซึ่งเป็นอุ้ยที่มีอายุประมาณ 80 กว่าปี อุ้ยจำได้ว่า เมื่อตอนที่อุ้ยยังเป็นเด็กนั้นพ่อของอุ้ยได้เล่าให้ฟังว่า

" มีชายคนหนึ่ง ชื่อนายคำ มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ไม่มีนาไม่มีสวนเป็นของตนเอง ตอนนายคำยังเด็ก นายคำไม่ชอบไปเรียนหนังสือที่วัด พอโตขึ้นมาก็ไม่มีความคิดตน แต่นายคำเป็นคนขยัน เวลาใครจ้างให้นายคำไปทำอะไรนายคำก็จะทำงานอย่างขยันขันแข็ง วันหนึ่งมีผู้มีฐานะดีในหมู่บ้านจ้างให้นายคำไปทำสวนลำไย นายคำก็ไปทำสวนตามที่เขาจ้าง ในขณะที่นายคำทำสวนนั้น นายคำจะบ่นไปด้วยเป็นประจำว่าทำไม ถึงได้เหนื่อยอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่ประกอบ อาชีพสุจริต ไม่คดโกงใคร ถ้าผีตางเทวดามีจริงขอโปรดช่วยให้ข้าสุขสบายกล่าวนี้ด้วยเทอญ วันหนึ่งในตอนบ่าย นายคำก็ได้ไปนั่งพักที่ได้ต้นทองกวาว เขาได้หลับไป เขาฝันเห็นผู้เฒ่าคนหนึ่งเดินเข้ามาหาเขา แล้วพูดว่า คนเรามีชีวิตเกิดมาแล้วมั่งมีทุกคน มันเป็นเรื่องเก่าของใครของมัน แต่ถ้าเราเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตมีความอดทนพยายาม ไม่เลื่องงาน ก็จะมีคนจ้างเราให้ทำงานตลอดไป นั่นก็เป็นโชคของเราอยู่แล้ว การรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเรา ตามีสมบัติอยู่นิดหนึ่งฝังไว้ใต้ต้นทองกวาวนี้ ดาขอมอบให้หลานนะ เพราะดาเห็นว่าหลานเป็นคนขยันเอาการเอางานดี แล้วดาก็หายตัวไป นายคำตกใจตื่นขึ้นมา ทบทวนสิ่งที่ฝันแล้วนำเอาจอบมาขุดที่ได้ต้นทองกวาว นายคำพบถุงใบเล็ก ๆ ถุงหนึ่ง ภายในมีเงินพดด้วงอยู่ 3 อัน ซึ่งถ้านำไปขายก็จะได้ไม่เกิน 20 บาท นายคำได้เก็บเงินพดด้วงไว้ในกระเป๋ายาม และนึกในใจว่าคนเรามีกรรมเก่าเป็นเครื่องบ่งชี้ คนจะมีเงินทองได้จะต้องมีความรู้ มีความขยันแข็ง และกระทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถจึงจะมีความสุข นายคำได้ใช้ชีวิตอย่างสบาย ประกอบอาชีพรับจ้างตามทีถนัด สามารถเลี้ยงลูกเมียให้เป็นสุขตามฐานะ มีน้อยกินน้อย ไม่สร้างหนี้สิน บางครั้งถ้ามีความท้อถอย นายคำก็จะเอาเงินพดด้วงขึ้นมาดูเพื่อเตือนสติตนเอง เรื่องผียากจนก็จบลงอย่างนี้ "

เรื่องนี้สอนให้รู้ว่า การดำรงชีพอย่างพอเพียง เป็นสิ่งที่ดีที่สุด โดยเฉพาะในชีวิตปัจจุบันนี้ การแก่งแย่งแข่งขันกันทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายไม่รู้จักจบสิ้น

คำปาเก่า หมายถึง คำสุภาษิต คำคม หรือคำพูดที่คนสมัยก่อนใช้สอนลูกหลานให้มีความประพฤติที่ดีขึ้น ในชุมชนบ้านหนองแฝกมีคำปาเก่าที่ดังมา รวบรวมได้ดังนี้

กินแล้วหือเก็บ สอนในเรื่องกิริยามารยาท เมื่อรับประทานอาหารแล้วให้รู้จักเก็บด้วยขามภาชนะ หากไม่เก็บด้วยขามภาชนะที่ใช้แล้ว อาจมีมดหรือแมลงต่าง ๆ ขึ้นไปได้ตอม หรือถ้าวางไว้ไม่เป็นระเบียบอาจทำให้ด้วยขามตกลงมาแตกได้

คำปากเหมือนผีสอน ตีนอนเหมือนโหม่งกระต่าย กล่าวถึงบุคคลที่พูดเก่งเหมือนดังผีสอนมาให้พูด แต่เป็นคนเกียจคร้านเวลาทำงาน แม้แต่ที่นอนของตนเองยังไม่ยอมเก็บปล่อยกรเหมือนที่รังของกระต่าย

ดักเมื่อกินข้าว เป็นเจ้าเมื่อเข้านอน ในขณะที่รับประทานอาหารไม่ควรพูด เพราะจะทำให้เกิดอาการสำลัก และในเวลากลางคืนร่างกายต้องการพักผ่อนควรจะพักผ่อนนอนหลับให้มากที่สุด เป็นการสอนให้คนรู้จักแยกแยะว่า สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำในเวลาใด

แม่น้ำได้หนทาง ผีสง่าได้กำปาก น้ำย่อมจะไหลไปในทางที่ต่ำเสมอ ผีมักชอบทำร้ายคนเพราะคนชอบพูดชี้ทางให้ เป็นการสอนเกี่ยวกับการพูดคนที่พูดไม่ดี พูดในสิ่งไม่สมควรอาจทำให้มีโทษต่อผู้พูดได้

บัวบ่หือจำ น้ำบ่หือขุน ใช้สอนผู้นำในเรื่องการรักษาน้ำใจคน ซึ่งเป็นลูกน้อง และสอนการวางตัวเป็นกลางในการตัดสินความ

คนหมั่นตายหลังด้าน คนขี้คร้านตายหลังหัก คนขยันจะทำงานพอประมาณ แต่ทำทุกวันไม่หยุด ถ้าเป็นการหาหรือแบกของก็แค่ทำให้หลังด้าน แต่คนเกียจคร้านนั้นทำ ๆ หยุด ๆ จึงมีงานสะสมไว้มาก งานก็จะไม่เสร็จเหมือนกับมีชีวิตล้มเหลวในที่สุด

เงินอยู่ในน้ำ ค่าอยู่ในดิน ถ้ามีความขยันหมั่นเพียรยอมหาเงินทองได้ เพราะวิธีหาเงินทองมีอยู่มากมาย

บ่มีหื้อหา บ่มาหื้อเขา สอนคนว่าเมื่ออยากได้อะไรให้ชวนขวาย ขยันทำ ไม่ใช่รอให้สิ่งนั้นวิ่งมาหาเราเอง

หลับลูกขวาย ฉิบหายเมื่อหูล้า สอนว่าอย่าเอาแต่ความสุขสบาย จะลำบากภายหลัง

ของกินล่ำปิ่นกันกินคนน้อย กินคนเดียวจ้างเกิน สอนคนให้รู้จักแบ่งปัน ข้าวของ หรือผลประโยชน์ให้ผู้อื่น ควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจซึ่งกันและกันแก่คนทั่วไป จะทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

เฮเป็นคนตุ้กจะไปหนีไถ่ลาคด ถ้าใครเป็นคนฉลาดจะไปหนีไถ่ลครูบาอาจารย์ สอนคนในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมถ้ามีฐานะยากจนต้องขยันทำมาค้าขาย ก็จะได้เงิน แต่ถ้าต้องการมีความรู้หรือฉลาดจะต้องอยู่ใกล้ชีวิตบุคคลที่มีความรู้ทั้งหลาย เพื่อจะได้เรียนรู้วิชาจากท่านเหล่านั้น ซึ่งจะส่งผลให้เราเป็นคนที่มีคุณค่าในสังคม

กินข้าวแล้วนอน ผีบ่ปอหรือเจ็ดเตื่อ เป็นลักษณะของคนที่ยี้เกียจเมื่อกินข้าวเสร็จแล้วก็จะผลอหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาเกิดอาการง่วงนอนก็เลยไม่ยอมทำงาน ทำให้เสียงานเสียการ คนโบราณจึงขี้มึมาขู่เพื่อให้ลูกหลานกลัวไม่กล้าที่จะทำ

กำกิดดีขายสสินนสาด คำพูดประชดว่ากล่าวคนที่สิ้นคิด ไม่รู้จักขยันและแสวงหาทรัพย์สินเพิ่มเติม ถ้าเห็นว่าสิ่งใดมีค่าก็จะเก็บขายกินไปให้รอดพ้นไปวัน ๆ

กลัวล้มจ้างตาย อยาล้างจ้างตัว สอนคนให้มีสติ อยาล้างอะไรมากเกินไปจนไม่กล้าทำ ซึ่งหากไม่กล้าทำงานนั้นก็จะไม่สำเร็จ

คนเอาใหญ่แล้วบ่ต้องมาสอน จิ่งหิด แมงจอน ไผสอนมันเต้น สอนคนให้รู้จักช่วยเหลือตัวเอง ไม่หวังพึ่งพาหรือขอความช่วยเหลือจากคนอื่น เรื่องบางเรื่องสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง

จากไปหื้อเป็นเสียดาย ตายหื้อเป็นเล่าไว้ สอนให้คนทำตัวเป็นคนดี เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจแก่บุคคลอื่น ทำตัวให้เป็นที่รักใคร่ เคารพนับถือ เมื่อจากไปที่อื่นหรือตายไปทุกคนจะได้ระลึกถึง

ฟังกำเมื่อ เจื้อกำผี การเชื่อฟังคำหมอดู หรือคำทำนายที่ไม่แน่นอน หากเชื่อและปฏิบัติคำทำนายนั้น ในบางครั้งอาจทำให้เราเดือดร้อนได้ในภายหลัง เพราะคำทำนาย หรือความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือ

กินก่อนต๋าน มานก่อนแต่ง เป็นคำสอนผู้หญิงที่ประพฤติด่วนอกจาวีตประเพณี โดยเฉพาะเรื่องชู้สาว การได้เสียกันก่อนแต่งงาน หากตั้งครรถ์ขึ้นมาจะทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ทำให้อับอายขายหน้ากันไปทั่ว

ได้ผ้าตัวบโก๊ตแจ่ง ไซ้สอนเปรียบเทียบกับการทำงานที่จวนจะเสร็จแล้ว แต่พึ่งได้เครื่องมือที่ตามมาไซ้

ฝั่วนับถือเมีย เงินค่าเต็มเยี่ยงเกี๋ยง เมื่อบับถือฝัว เงินค่าทองเต้าห้วก็เลี้ยง เป็นคำสอนสามีภรรยาให้เข้าใจซึ่งกันและกัน ให้บับถือเชื่อใจกันจึงจะครองชีวิตอยู่ด้วยกันได้ ยืนยาวและมีความสุข

อย่าอวดสูงกว่าพ่อแม่ อย่าอวดแก่กว่าอาจารย์ สอนให้คนมีความเคารพนับถือบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพ่อแม่ และครูอาจารย์ เพราะท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่มีพระคุณและมีประสบการณ์มากกว่าเรา

นอนบ่ไหว้พระเจ้า เหมือนกินข้าวไหเต้น สอนให้ลูกหลานไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนทุกวัน เพราะจะทำให้จิตใจสงบ และส่งผลให้ตัวเองมีความสุข

ผีคำคนเต่า เก้าไม้คำคนเจ็บ เป็นคำสอนที่กล่าวถึงเวรกรรม บุคคลใดกระทำความกรรมไว้มาก บุคคลนั้นย่อมต้องชดใช้กรรมนั้นให้หมดสิ้นก่อน

หันเงินหน้าดำ หันคำหน้าเฝ้า กล่าวถึงบุคคลที่มีความโลภอยู่ในใจ เมื่อเห็นสิ่งของมีค่าย่อมเกิดความอยากได้เป็นของตนเองอยู่เสมอ

สถานการณ์ในการถ่ายทอดความเชื่อ

สถานการณ์ในการถ่ายทอดทางสังคมด้านความเชื่อ มีอิทธิพลอย่างมากในชุมชนบ้านหนองแฝก เพราะเป็นการต่อยอดย่ำแนวคิด แนวเชื่อของบุคคลและกลุ่มในชุมชนให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งสถานการณ์ของการถ่ายทอดนั้นเกี่ยวข้องกับบรรยากาศ ช่วงเวลา ฯลฯ บรรยากาศหรือสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมนั้นเป็นความหมายเกี่ยวกับเรื่องเกี่ยวกับการจัดอาณาเขต และพลังความศักดิ์สิทธิ์หรือความขลังในการประกอบพิธีกรรมจะเลือกสถานที่ที่เหมาะสมและสอดคล้อง เช่น ในชุมชนบ้านหนองแฝก มีพิธีกรรมการเลี้ยงผีราย โดยจะเลี้ยงบริเวณท้ายหมู่บ้านที่ห่างจากท้ายหมู่บ้าน อาจจะเป็นบริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ หรือทางสามแพร่ง ส่วนการเลี้ยงผีปู่ย่า ผีเจ้าบ้าน จะเลี้ยงบริเวณหอผีนั้น ๆ มักจะตั้งบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน มีหอปลูกอยู่ใต้ต้นไม้ และมีอาณาเขตกว้างขวางพอที่จะทำให้บุคคลจำนวนมากมาร่วมประกอบพิธีกรรม ซึ่งในการที่มีคนจำนวนมากมาร่วมในพิธีกรรมนั้นเป็นการต่อยอดถึงความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับผีให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น

ส่วนช่วงเวลานั้น หมายถึง ระยะเวลาของการประกอบพิธีกรรมว่าอยู่ภายใต้เงื่อนไขใดซึ่งจะต้องมีการจัดช่วงเวลาให้เหมาะสม เช่น การเลี้ยงผีเจ้าบ้านหรือผีปู่ย่าจะต้องเลี้ยงในช่วงเดือนเก้าอันเป็นเดือนเมษายน ที่มีเทศกาลสงกรานต์รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่เคารพของชุมชนการเลือกช่วงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตของชุมชน และมีข้อห้ามไม่ให้ทำการเลี้ยงผีใด ๆ ในวันพระหรือวันพุธ ทั้งนี้เพราะผีกับพระไม่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ หรือการเลี้ยงผีใด จะเลี้ยงในช่วงตะวันตกขึ้น หรือตอนเช้าอันเป็นเครื่องหมายของความรุ่งเรือง ส่วนผีรายจะเลี้ยงในตอนเย็น และในโอกาสของการประกอบพิธีก็เช่นเดียวกันอาจจะเกี่ยวกับการเฉลิมฉลองหรือเกิดภาวะวิกฤตในชีวิตต่อความปกติของชุมชน ทำให้ต้องเกิดการประกอบพิธีกรรมเพื่อการแก้ไขหรือความเป็นสิริมงคล เช่น พิธีกรรมการส่งเคราะห์ การสืบชะตา

ทั้งนี้วิธีการถ่ายทอดทางสังคมด้านความเชื่อเรื่องผี ผู้ที่มีบทบาทต่อการถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด การควบคุมทางสังคมต่อการถ่ายทอดความเชื่อนั้นต่างมีความสอดคล้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้การเรียนรู้และถ่ายทอดด้านความเชื่อของชุมชนบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ เช่น พิธีกรรมการทรงเจ้าเข้าผี เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนบ้านหนองแฝก และมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีแก่ผู้คนในชุมชน ประกอบกับในชุมชนมีสำนักทรงประจำหมู่บ้านไว้คอยบริการสำหรับชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนทางใจ หากตอบไม่ได้จึงต้องพึ่งพาสังนอกเหนือธรรมชาติ เพื่อความสงบสุขทางใจ

จากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลหลักและชาวบ้านหนองแฝกจำนวนหนึ่ง ทำให้สามารถสรุปได้ว่าการถ่ายทอดด้านความเชื่อมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ ดังนี้

การถ่ายทอดด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนระหว่างบุคคลอื่นตามสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกัน จากความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีปัญญา เหตุผลและคุณธรรมจึงเป็นที่รวมแห่งคุณค่าต่าง ๆ อำนาจแห่งความคิดและการกระทำของมนุษย์นำมาทั้งความสร้างสรรค์และหายนะ อีกทั้งการที่มนุษย์ประกอบด้วยกายและจิต ฉะนั้นการที่จะเป็นมนุษย์ที่ดีนั้นจะต้องกระทำในสิ่งที่ดี ละเว้นความชั่วมีความละเอียดและรับผิดชอบครองตนอย่างเหมาะสมกับบทบาทและสถานภาพนั้น และการกระทำต่าง ๆ หรือเหตุแห่งความแตกต่างระหว่างบุคคลคืออำนาจของผลแห่งบุญกรรม ทั้งจากอดีตและปัจจุบันดังนั้นในการปฏิบัติของบุคคลจำต้องคำนึงถึงการทำความกรรมดี มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลอื่นรู้เกื้อกูล กตัญญู ให้อภัยซึ่งกันและกัน และถ่ายทอดสิ่งดี ๆ ให้แก่กัน

การถ่ายทอดด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นการปลูกฝังให้มนุษย์เกิดความตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ยอมรับในปรากฏการณ์ของธรรมชาติไม่ล่วงละเมิด ทำร้ายทำลายธรรมชาติ โดยให้ความยอมรับเช่นธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีชีวิตเช่นมนุษย์และปฏิบัติต่อธรรมชาติเช่นปฏิบัติต่อมนุษย์โดยการให้ความเคารพยำเกรง ความวางใจในฐานะมิตรไมตรี การทำการสละสลว ทั้งนี้โดยมีความเชื่อเรื่องข้อห้ามต่าง ๆ หรือ จัดเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ต่อธรรมชาติ เช่น การปฏิบัติต่อแหล่งน้ำ คือ ไม่ปิดทางเดินของน้ำ ถมทำลายแหล่งน้ำ การปฏิบัติต่อพื้นดิน การไม่ขยายเขตที่ดิน การปิดกั้นเส้นทางเดินเท้าต่าง ๆ ซึ่งห้ามฝ่าฝืนเชื่อว่า ผู้ที่ปฏิบัติมักจะได้รับเหตุเดือดร้อนต่าง ๆ และขณะเดียวกันการไม่ทำลายสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชนด้วย การจะป้องกันเหตุร้ายที่เกิดจากจิตนั้น หากมีความจำเป็นต้องกระทำต้องได้รับความยินยอมพร้อมใจการคนในชุมชน และมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมป้องกันขีด ซึ่งเป็นการประกาศให้ทราบถึงการปฏิบัติที่ได้รับการตกลงร่วมกันของกลุ่ม ให้เกิดความรักและห่วงหาซึ่งกันเป็นไปตามธรรมชาติ ให้คงอยู่ในชุมชนต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

การถ่ายทอดด้านความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่ผสมผสานแนวคิดระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี จากความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด อำนาจแห่งจิตวิญญาณ และผลจากบาปบุญ โศกลางต่าง ๆ เกิดการปลูกฝังความเชื่อเรื่องระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางสังคม การยอมรับอำนาจที่สูงกว่า ยอมรับเหตุแห่งความไม่เท่าเทียมของบุคคล ความผูกพัน สามัคคี กตัญญู การยอมรับในศักดิ์ศรีระหว่างกันโดยไม่ล่วงละเมิด ทั้งนี้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ขัดเกลานแนวคิดเหล่านี้แก่ชุมชนบ้านหนองแฝก ด้วย

วัตถุประสงค์ในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยความสงบสุข โดยสอดคล้องกับระบบความสัมพันธ์โดยรอบอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในชุมชน ดังความเชื่อเรื่องผีที่กล่าวมาแล้ว

5. กลไกที่มีผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผี

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการในการถ่ายทอดด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมหรือประเพณีในชุมชนบ้านหนองแฝกนั้น ดำเนินไปภายใต้กลไก ดังนี้

กระบวนการทางศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองแฝก เช่น โลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เป็นหลักในการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผี ซึ่งโลกทัศน์ของชุมชนเกิดจากการหลอมรวมแนวคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับผี พราหมณ์ และพุทธศาสนาเข้ารวมกัน ก่อเกิดเป็นระเบียบปฏิบัติความเชื่อและค่านิยมของชุมชน

จากการบอกเล่าของชาวบ้าน พบว่าระบบความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชนเป็นสิ่งที่กำหนดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องบุญกรรม ความดี ความชั่ว นรกสวรรค์ ชาติภพต่าง ๆ ทำให้บุคคลหันเหแรงต่อการกระทำผิด มั่นใจในคุณค่าของสิ่งที่ยึดมั่นว่าเป็นสิ่งมีอำนาจ เกิดความสุขต่อการปฏิบัติที่ดี อันจะทำให้เกิดความเชื่ออย่างมั่นคงต่อสิ่งที่ตนเองได้รับการขัดเกลายอมรับนับถือ จึงนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ ครรลองของสังคม เช่น พิธีการเลี้ยงผีต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีการกระทำร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือญาติและชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีช่วยสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในการอยู่ร่วมกันของบุคคลแต่ละกลุ่มในชุมชนนั้น ก็เปรียบเสมือนกลไกทางสังคมที่ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผี โดยผ่านศีลธรรมขนบธรรมเนียมของชุมชน

นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านยังมีพิธีกรรมการไหว้ผี จึงทำให้เกิดการพบปะระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เพื่อร่วมประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณ ก่อเกิดการเรียนรู้ระหว่างคนรุ่นต่างๆ โดยมีผู้สูงอายุซึ่งด้วยมากประสบการณ์ หรือผู้มีความรู้ด้านพิธีกรรมที่ได้รับการยอมรับ ทำหน้าที่ในการบอกกล่าวถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ อันมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนและชุมชน หรือเพื่อสวัสดิภาพต่อชีวิตนั่นเอง

ในกรณีความเชื่อเรื่องผีปอบ ที่ชาวบ้านหนองแฝกบางกลุ่มมีความเชื่ออยู่ บอกว่าความเชื่อเรื่องผีปอบ เป็นตัวการกำหนดลักษณะของความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลและเครือญาติ

ของผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบ โดยมีความเชื่อว่าหากรับสิ่งของจากผู้ที่เป็นปอบ สิ่งของนั้น มีเชื้อสายของปอบด้วย จะทำให้ต้องติดเชื่อปอบ ในคนธรรมดาที่กินข้าวกับคนที่มิเชื่อสาย ปอบครบ 100 ไร่ต้องกลายเป็นปอบด้วยหรือหากคนธรรมดาไปแต่งงานกับผู้ที่มิเชื่อปอบก็ จะต้องสืบทอดการเป็นปอบไปเช่นกัน และต้องแยกตัวออกจากผิด้งเดิมของตระกูลจะเข้าร่วม ไร่หัวผีของตระกูลเดิมไม่ได้ หากตัวเองเป็นกลุ่มผีปอบหรือผีกระนั้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้ามี ญาติมิตรเจ็บป่วยไม่สบายหรือคลอดลูกใหม่ก็ห้ามไม่ให้เยี่ยม เพราะเกรงว่าผีของตนจะไปทำ ร้ายญาติที่เจ็บป่วยได้ ซึ่งเด็กคลอดใหม่หรือคนที่เจ็บป่วยจะมีขวัญอ่อนแอ ดังนั้น ความเชื่อ เช่นนี้ยังมีการปฏิบัติสืบทอดกันอยู่ในชุมชน

จากลักษณะความเชื่อเรื่องผินั้น มีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนโดย ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผินั้น มักนิยมติดต่อกับกลุ่มเครือญาติที่เป็นผิเช่นเดียวกัน แม้ใน ปัจจุบันเหตุการณ์ที่ถูกผีเข้าสิ่งจะมีน้อยลงแล้วก็ตาม แต่ลักษณะของความสัมพันธ์ของบุคคล ในชุมชน และกลุ่มบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบผิกระนั้น ยังคงดำเนินชีวิตภายใต้ค่านิยม ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของคนในชุมชนอยู่เช่นเดิม

กระบวนการทางศีลธรรมและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนหนองแฝก สามารถ วิเคราะห์ได้จากภาพปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งของ การถ่ายทอด กล่าวคือการที่ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และมีความผูกพันใน ระบบเครือญาติอย่างสูง ผู้คนจึงมีการติดต่อเยี่ยมเยียนระหว่างกัน พร้อมทั้งมีระบบแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารของกลุ่ม มีกระบวนการกลั่นกรองขัดเกลาและวิเคราะห์ตามระบบคิดของชุมชน ร่วมกัน ทำให้แนวคิดของชุมชนนั้นโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีต่าง ๆ ยังมีการจับกลุ่มคุยกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลกันว่ามีปรากฏการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้าง เกิดกับใคร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งใน ชุมชนจะมีระบบการตรวจสอบข้อมูลว่าจริงหรือมากน้อยไม่เพียงใด โดยชุมชนมีการประเมิน บุคคลผู้ทำหน้าที่ในการส่งข่าวสารด้วยว่ามีลักษณะน่าเชื่อถือเพียงใด อีกทั้งในระบบ ความเชื่อ เครือญาตินั้นตระกูลไหนมีญาติพี่น้องมาก นั่นก็แสดงว่าย่อมมีเครือข่ายจำนวนมากของข้อมูล ประเภทนั้นมากด้วย

จากกระบวนการทางศีลธรรมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน บ้าน หนองแฝก ได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีโดยผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น ก่อให้เกิดการยอมรับเนื้อหาของ การถ่ายทอด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของ บุคคลและกลุ่มในชุมชน จนกลายเป็นคุณค่าความดีงามเหมาะสม ที่จะปลูกฝังไว้ในสำนึก ของคนในชุมชนตราบนานจนปัจจุบัน

วิธีการถ่ายทอด

วิธีการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีในหมู่บ้านหนองแฝก เป็นวิธีการที่แสดงออกมาในรูปแบบของความพยายามชักจูงให้บุคคลเกิดความรู้สึกคล้อยตาม โดยการสร้างแรงจูงใจ ต่าง ๆ ทั้งเชิงลบและเชิงบวก ตลอดจนการใช้อำนาจของศักดิ์สิทธิ์นำไปเป็นเงื่อนไข เพื่อให้เกิดการยอมรับในแนวคิดนั้น ซึ่งวิธีการถ่ายทอดนั้นอาจใช้รูปแบบของการใช้ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาสัญลักษณ์ การสังเกต และการฝึกปฏิบัติในพิธีกรรมนั้น ๆ เช่น

พิธีการลงขอนกระดังง์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำภายในหมู่บ้าน มีลักษณะของพิธีกรรม คือ เป็นการเชิญผีมาเข้าในร่างทรงอันเป็นการต่อยอดความเชื่อในเรื่องผี ชีวิตหลังความตาย และอำนาจเหนือสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้เป็นที่นิยมของคนในชุมชนมาก บุคคลที่เข้าไปดูพิธีกรรมจะมีหลายลักษณะ ทั้งคนที่มีความเชื่อสูง ความเชื่อระดับกลาง และไม่เชื่อเลย เมื่อเข้าไปดูแล้วก็จะเกิดการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ นั้น ก็แสดงว่าได้รับการถ่ายทอดโดยตรงแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการทำพิธีของร่างทรง หรือคำถามคำตอบที่ได้ฟังจากผีที่เข้ามาเข้าร่างทรงล้วนแต่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องผีมากขึ้น

นอกจากนั้น เหตุจากการได้รับการเสริมแรงทางความเชื่อจากระบบความเชื่อที่ได้รับการจัดเกลาแล้วนั้นจะเกิดความเชื่อที่ยิ่งลึกมากขึ้น เมื่อได้รับการเสริมแรงจากการสนับสนุนแนวความเชื่อนั้น เช่น การที่คนในชุมชนบ้านหนองแฝก มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยแนวคิดเห็นระหว่างกัน โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีนั้น จะมีการพูดคุยกันเสมอในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานศพ งานบวช งานประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เป็นต้น ชาวบ้านเวลาไปร่วมงานก็จะมีการสนทนาซึ่งกันและกัน โดยนำเรื่องราวจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง คนใกล้ชิด หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน หรือต่างชุมชนในกรณีที่มีแนวคิดของกลุ่มสนทนาเป็นไปในแนวทางเดียวกันนำมาเล่าจนเกิดความสมจริง และกลายเป็นการเสริมแรงเกี่ยวกับความเชื่อมากขึ้น จึงทำให้นำไปสู่กระบวนการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีในที่สุด

ระบบสัญลักษณ์

พิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผีในชุมชนบ้านหนองแฝก เป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงระบบความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเลื้อยล่อยไร้เหตุผล หากแต่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในด้านต่าง ๆ ทั้งยังเป็นการสะท้อนระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน โดยมีการแสดงออกในรูปของระบบสัญลักษณ์ที่มีความสอดคล้องกับตำนาน นิยาย และระบบความเชื่อต่าง ๆ ทั้งนี้ระบบสัญลักษณ์ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเชื่อที่ส่งผลต่อการปลูกฝัง การขัดเกลาความเชื่อของบุคคลและกลุ่ม ซึ่งระบบสัญลักษณ์ในที่นี้หมายถึง สถานที่ เวลา วัตถุต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

มนุษย์ได้เอาระบบสัญลักษณ์มาใช้ประกอบเป็นส่วนสำคัญของพิธีกรรม เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความศรัทธาในความเชื่อนั้น ๆ และในระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ นั้นมีความหมายซ่อนเร้นอยู่เป็นปริศนาให้เกิดการคิดคำนึง อาจกล่าวได้ว่าในทุกพิธีกรรมของชุมชนมีการนำเอาระบบสัญลักษณ์มาใช้เป็นกลไกสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดด้านความเชื่อ เพื่อให้เกิดความรู้สึกศรัทธา เชื่อมั่น และนำไปสู่การยอมรับปฏิบัติในที่สุด

ระบบสัญลักษณ์ที่พบเห็นในชุมชนหนองแฝกได้แก่ ต้นโพธิ์ หอซุม ศาลเสี้ยววัดศาลเจ้าที่ บ้านร้าง วัตถุต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผี เมื่อเห็นสิ่งเหล่านี้แล้วคนในชุมชนก็จะทราบทันทีว่าควรจะปฏิบัติตนกับสิ่งเหล่านี้อย่างไรให้เหมาะสมและถูกต้องตามความรู้ที่เคยสั่งสมมาจากคนรุ่นก่อนจนมาถึงปัจจุบันนี้

โดยเฉพาะระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี เช่น การทำพิธีเช่นไหว้ผีต่าง ๆ จะมีวัตถุประสงค์ที่เป็นระบบสัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมมากมาย ซึ่งในวัตถุประสงค์แต่ละอย่างจะมีความหมายเกี่ยวกับความเชื่ออยู่ในตัวของมันเอง ผู้ที่มีความรู้หรือผู้อาวุโสจะเป็นอธิบายเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์นั้นให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

จากเหตุต่าง ๆ จะพบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับผีระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือแม้กระทั่งมนุษย์ด้วยกันเอง มีการสร้างระบบสัญลักษณ์เพื่อใช้ในการสื่อสาร ซึ่งระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมนั้น มีความหมายต่อสมาชิกของกลุ่มสังคมนั้น ๆ โดยจะสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของบุคคลต่อสิ่งรอบกายและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดการรวมตัวของบุคคลในกลุ่มความเชื่อเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ระบบสัญลักษณ์จึงเป็นกลไกสำคัญของการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีโดยผ่านพิธีกรรม หรือประเพณี ต่าง ๆ ภายในชุมชนเป็นอย่างมาก

บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนบ้านหนองแฝก ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้อำนวยพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งแต่ละคนมีผลต่อกระบวนการจัดเทศกาลทางสังคมด้านความเชื่อเรื่องผีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการดำรงบทบาท สถานภาพ และพฤติกรรมการปฏิบัติงาน จะมีผลต่อความรู้สึกศรัทธา ยอมรับเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ในพิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องกำหนดบทบาทของบุคคลในพิธีกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมนั้น ๆ อย่างเช่น บทบาทของพระสงฆ์ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ซึ่งถือว่าพระสงฆ์เป็นสื่อของโลกที่เป็นชีวิตจริงและชีวิตหลังความตาย เมื่อมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมจะทำให้เกิด

บรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์อันมีผลต่อการยอมรับของบุคคล หรือคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ในการถ่ายทอดความเชื่อนั้น

ด้วยเหตุที่พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีของชุมชนมีลักษณะสอดคล้องประสานร่วมระหว่างผี พุทธ พราหมณ์ ซึ่งฝังแน่นในโลกทัศน์ของผู้คนในชุมชน ในการประกอบพิธีกรรมใด ๆ ตามความเชื่อทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือน เกรือญาติ และชุมชน ขณะเดียวกันวัดก็เป็นศูนย์กลางของความเชื่อซึ่งส่งเสริมจริยธรรม ควบคุมปทัสถานทางสังคม เป็นแหล่งที่ประกอบพิธีกรรมและเผยแพร่อุดมการณ์ทางความเชื่อ โดยบทบาทของสงฆ์ ฉะนั้นหากพิธีกรรมใดเกี่ยวกับความเชื่อ ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันสงฆ์ในชุมชนหรือภายนอกชุมชน ในการให้ความยอมรับในพิธีกรรมดังกล่าวการยอมรับเรื่องความเชื่อดังกล่าวจะเปิดกว้างยิ่งขึ้น และมีผลต่อกระบวนการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีให้ได้รับการยอมรับมากขึ้น

พ่อหนาน สมวิริยะ ให้ข้อคิดในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้ที่เกี่ยวกับพิธีกรรม มีความสำคัญต่อการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผี โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก หรือประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนด จึงจะได้รับการยอมรับเชื่อถือจากคนในชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทเหมาะสมต่อการประกอบพิธีกรรมนั้น และหากมีการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชน เช่น พฤติกรรมบางอย่างของร่างทรงคือการถือศีล 8 อย่างเคร่งครัด คนในชุมชนก็จะเกิดการยอมรับ หรือถ้าแต่งงานกับผู้ชายที่มีอายุคราวลูก ชุมชนก็ไม่ค่อยจะยอมรับ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้รวมไปถึงบุคคลอื่นที่มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีในชุมชนนั้นด้วย ซึ่งพฤติกรรมที่กล่าวมานั้นส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดด้านความเชื่อเรื่องผีในอีกรูปแบบหนึ่ง

กลไกที่มีผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อ ที่เป็นกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน มีดังนี้

กลไกด้านครอบครัว ครอบครัวจะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับสมาชิกในครอบครัวได้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่เป็นประจำ โดยถ่ายทอดความรู้พฤติกรรมให้กับสมาชิกในครอบครัวได้รับรู้และได้เห็น เช่น การว่ากล่าว ดุด่า ตักเตือน การสั่งสอน เป็นต้น

กลไกที่เป็นผู้อาวุโส ผู้อาวุโสในชุมชนจะเป็นผู้รู้ ผู้ปฏิบัติมากด้วยประสบการณ์ บทบาทของผู้อาวุโสก็คือ การปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างให้กับชุมชน แนะนำให้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามแบบอย่างเพื่อเกิดการเรียนรู้แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติต่อไป เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมในหมู่บ้าน การแนะนำแนวทางให้ลูกหลาน เป็นต้น

กลไกที่เป็นพระ พระสงฆ์ซึ่งจะทำหน้าที่สั่งสอนด้านจริยธรรม และพิธีการของ พิธีกรรมต่าง ๆ โดยสั่งสอนให้เห็นคุณค่า เช่น การใช้การเทศนาโดยนำเอาความเชื่อในทาง พุทธประวัติ นิทานธรรมะต่าง ๆ มาสั่งสอน วัดจึงรวมคนในชุมชนใครที่ครอบครัวทำ อะไรก็จะถ่ายทอดความรู้แก่กัน

กลไกที่เป็นผู้ชำนาญด้านต่าง ๆ ผู้ชำนาญต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นผู้ที่เสริมให้เกิดการ เรียนรู้และสืบทอดกันมาผู้ชำนาญการก็เปรียบเสมือนครู เมื่อผู้เรียนได้เรียนแล้วก็จะทำตามครู แต่ผู้ชำนาญการจะเป็นผู้กำหนดหลักสูตร รูปแบบการถ่ายทอดเป็นของตนเอง ดังนั้นผู้ชำนาญ การก็คือ ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่ให้คนในชุมชนและชุมชนอื่นได้รับรู้

กลไกที่เป็นผู้นำ ผู้นำจะทำหน้าที่ให้คนในชุมชนเป็นไปตามวิถีการดำเนินการ โดย ผู้นำจะเป็นผู้เริ่มต้นในการกระทำ หรืออาจจะใช้วิธีการบอกกล่าวให้คนอื่นทำตามก็ได้ ผู้นำ สามารถสั่งให้ทำสิ่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านได้ เช่น ผู้นำมักจะสั่งให้ทำตามวัฒนธรรมเดิม เป็นต้น

กลไกทางด้านเครือญาติ การทำบุญในงานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนที่หมุนเวียนกัน เป็นเจ้าภาพ เครือญาติก็จะไปช่วยเหลือกันในงานต่าง ๆ นั้น และการที่มีเครือญาติมาช่วยเหลือ ก็ทำให้เกิดการปฏิบัติตามกัน และสืบต่อกันมาไม่สูญหาย

ดังนั้นกลไกเกี่ยวกับตัวบุคคลมีผลต่อการถ่ายทอดด้านความเชื่อ เพราะบุคคลในชุมชน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีการพบปะกัน เกิดการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นำไปสู่แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ในชุมชน และสืบทอดประเพณี ปฏิบัติกันมาชั่วลูกชั่วหลาน วิธีการต่าง ๆ ที่คนรุ่นก่อนได้สั่งสมมาและถ่ายทอด ให้ลูกหลานนำไปใช้นั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มีความควร ได้รับการอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกที่มีค่าต่อไป